

પ્રેરણા

આચાર્ય શ્રી પદ્મભાગરસૂરીશ્વરજી

પ્રવચનકુશળ

આચાર્ય શ્રી પદ્મસાગરસૂરીશ્વરજી

પ્રકાશક

શ્રી અરુણોદય ફાઉન્ડેશન
અમદાવાદ, મુંબઈ, મદ્રાસ, બેંગલોર.

પ્રકાશક

શ્રી અરુણોદય ફાઉન્ડેશન

વીરનિર્વાણ સંવત ૨૫૦૯

કારતક વદ ૧૧ વિ. સં. ૨૦૩૯ : ૧૧ ડીસેમ્બર ૧૯૮૨

સર્વ હક્ક પ્રકાશકને સ્વાધીન

ખીજી આવૃત્તિ

પ્રાપ્તિસ્થાન

શ્રી સીમન્ધરસ્વામિ જિન મંદિર પેઢી

મહેસાણા (ઉ. ગુ.), ૩૮૪૦૦૨

ટે નં. ૩૬૭૪ ૨૫૯૭.

શ્રી અરુણોદય ફાઉન્ડેશન

"લાયન્ના" અમદાવાદ મેડિકલ સોસાયટી

હોલની પાછળ, અમદાવાદ-૯.

ટે. નં. 78853

શ્રી અરુણોદય ફાઉન્ડેશન

૪૦/૫, ઉપેન્દ્ર ૧લા માળે, અરોરા

સીનેમાની પાછળ, કિંગ્સ સર્કલ

માદુંગા, મુ'બઈ-૧૯ ટે. નં. ૪૭૪૭૯૫

શ્રી અરુણોદય ફાઉન્ડેશન

૧૯૮, સંતવાણી મેન્શન, ખીજી માળે,

ખી.વી.કે. ઐયન્ગર રોડ, કોસ. આર.ટી. સ્ટ્રીટ,

એંગલોર-૫૬૦૦૫૩. ટે. નં. ૨૪૪૦૮

મે. ભાંસાલી કેમિકલ્સ

૨૬, નૈનિઆપા નાઈક સ્ટ્રીટ,

મદ્રાસ-૬૦૦૦૦૩.

ટે. નં. ૩૨૧૪૭, ૩૭૨૧૧

કારીટભાઈ વખારીયા

વખારીયા સીલ્ક મીલ્સ, ૪/૧૬૪૪.

બેગમપુરા, ફાલસાવાડી, સુરત-૧

T No. ૩૧૮૮૯

શ્રી અરુણોદય એજન્સી

ત્રિપોલિયા બજાર, બેઘપુર (રાજ.)

શ્રી મોહનલાલ ઉમ્મેદમલ જૈન

અલંકાર પેપર ઇન્ડસ્ટ્રીઝ,

૧૨૪/૨, બેલગામ ગલી, રાજ માળે,

હુબલી-૨૮.

મુદ્રક :

હુમાંગ પ્રિન્ટર્સ

મૂલ્ય રૂ. ૧૧.

હિરાપન્ના ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ઇસ્ટેટ, જોરગાંવ (પૂર્વ), મુ'બઈ-૪૦૦ ૦૬૩.

પ્રકાશકીય

શાસન પ્રભાવક આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્ પદ્મસાગરસુરીશ્વરજી મ. સા. ના ગૂજરાતી પ્રવચનો 'ત્રિરણા' કેડી પુસ્તક રુપે-શ્રી અરુણોદય ફાઉન્ડેશન તેનાં પેટ્રન-સ્વયં સેવક કાર્યકર્તા શ્રી સુરેશકુમાર અને શ્રી મુકેશકુમાર ના દીક્ષા પ્રસંગે બેંગલોર નગરે સહુ ની સમક્ષ રજુ કરતાં હર્ષ અને આનંદ અનુભવે છે.

આ પૂર્વે પાંચ વર્ષ અગાઉ આ પુસ્તક તું પ્રકાશન-શ્રેણિવર્થ શ્રી પ્રકાશચંદ્ર વિભવપુરવાળા તથા શ્રી જયતિલાલ પાટણવાલા એ કર્યું હતું. વર્તમાન માં તેની નકલો ઉપલબ્ધ ન હોવાથી અને આચાર્યશ્રી નાં ગૂજરાતી પ્રવચનોની માંગ ખુબ જ હોવાથી તેનું પુનઃ પ્રકાશન કરતાં આપને કેમ ભુલી શકાય ?

પુસ્તકનું પ્રીટીંગ કાર્ય ત્વરિત અને સુંદર કરી આપવા બદલ "હેમાંગ પ્રીન્ટર્સ" ના સંચાલકોને ધન્યવાદ.

પ્રત્યક્ષ-અપ્રત્યક્ષ સહયોગ-દાતા ના આભારી છીએ અમને આશા છે કે-ચિન્તા ની જ્વાલા માં શેકાતા મનુષ્ય ને ત્રિરણા થી શીતળ છાંયડો મળશે અને પરમાનંદ મંગળ વર્તાશે. એજ આશા સાથે.

ચિત્ત પરિમાર્જન

-ચિત્તની ની કાળારા, પ્રકારા છતાંય અધારુ. ચિત્ત ની કાળારા, જ્ઞાન છતાંય અધારુ. ચિત્તની ની ચોખખાઈ કરવાથી તેજ પ્રકારા મેળવી આગળ વધી શકાય. ચિત્ત ની શુદ્ધિ કરવાથી જ્ઞાન પ્રકારા મેળવી આગળ વધી શકાય

ઘેર જંગલ માં જુલા પડેલાં સિંહ ના બચ્ચાં ને ઘેરા તું ઢોળુ મદ્યુ, ભરવાડે લાકડી ઉગ્રમી અને સરાક કરતી એક કૂતકારી, બચ્ચાં ના મોતિયાં મરી ગયા, ઘેરાઓ દોડવા માંડયા, જોડે પેલું બચ્ચુ એ ... ઘણાં દિવસે સિંહજી ની વેધક નજર પડી, દુર્દશા જોયી બચ્ચાં ની, એક ત્રાડ પાડી, બકરાં ભાગવાં માંડયાં, જોડે પેલું સિંહજી તું બચ્ચુ-પણ, -તરત જ તેની માં એ એક તરાપ મારી બચ્ચાંને ધરબોમ્બુ. બચ્ચુ થર થર કાંપવા માંડયુ, માં એ વાત્સલ્ય-પૂર્ણ શબ્દો માં કહ્યુ-બેટા ! ડર મા તું ઘેટું નથી, સિંહ તું બાળક છે. ચાલ ! તને દેખાડ તારો ચહેરો કોપી દુકોપી મારાં જોવો જ છે. સિંહજી બચ્ચાં ને લઈ ગયી તળાવે, પાણી માં પ્રતિબિંબ પડતા, સમાન ચહેરો જોતાં પેલા બચ્ચુડા ને મળી ગયી પ્રેરણા. અરે ! હું તો સિંહ ની સંતાન છુ. ભરવાડ મારું શું બગાડી શકે ? એ તો ગીચુ દોડયુ-ર ભરવાડ નજીક અને ત્રાડ પાડી જોર થી, ભરવાડ નાં મોતિયાં મરી ગયા અને ઘોતિયાં બગડયાં જુઠા. પેલું બચ્ચુ તો મરક-ર મલકાવાં માંડયુ મન માં.

સંસાર નાં ઘેર જંગલ માં જુલા પડેલાં અનંત શક્તિમાન મનુષ્ય, પોતાને અશક્ત સમજી કર્મરૂપી. ભરવાડ ના ક્રોધ-માન માયા રૂપી ઘેરાં ના ઢોળા માં ભળી ગયો. ઘણાં દિવસે કંઈના મહાસાગર એક મહાપુરૂષ ની પડી નજર...ચેતવ્યો. પણ ... ડરપોક ...ભાગવાં માંડયો, સંસારીઓ ના ઢોળા માં, પણ મહાપુરૂષે પ્રવચનરૂપી છલાંગ થી પકડી પાડયો. જાત તું સ્વભાન કરાવ્યું. હવે શોનો ડરે ? એ તો કર્મ ની સામે ગીચો અને ગર્જના કરી, અને...પેલું બિચારુ કર્મ... માથે પગ મૂકી ને ઉભી પુછી એ ભાગ્યુ. ભાગ્યુ. ભાગ્યુ. તે એવું ભાગ્યું કે પાછું વળી ને જોયું પણ નહીં

જીવન ના પરિવર્તન સાદું, આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્ પદ્મસાગરસૂરીધરજી મ. સા. નાં પ્રેરણાદાયી અદ્ભુત પ્રવચનોની પરમપવિત્ર પ્રેરણા થી ચિત્ત-પરિમાર્જન કરી સહુ અવશ્ય આત્મ વિશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે કરશે ને કરશે જ. એવી ભાવના સહ

સ્નેહપદ્મ: નૂતન વર્ષ ના અરુણોદય ની સોનેરી કિરણોમાં, બેંગલોર

પ્રેરણાભિ

પરમ પૂજ્ય પ્રાતઃસ્મરણીય યોગાત્મા, ધર્મચિંતક, અગ્નેઃ વ્યાખ્યાન વાયસ્પતિ ગુરુદેવ આચાર્ય દેવેશ શ્રી પદ્મસાગરજી મહારાજ સાહેબનો નિકટતમ સંપર્ક કોઈ ધન્ય પળે પુણ્યોદયે થયો અને જીવન ધન્ય ધન્ય બની કૃતાર્થતા અનુભવી રહ્યું. મારી માફક અનેક શ્રદ્ધે આત્માને એમની જાદુઈ વાણી સ્પર્શી શકી છે, તેમના જીવનમાં ઉર્ધ્વગામી પરિવર્તન લાવી શકેલ છે.

પૂ. ગુરુદેવની “ચિંતનની કેડી” એ પ્રગતિ કરતાં જીવનને પ્રકાશનો ધમરાટ ને ચિત્તની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થાય છે, ચિંતનમાંથી જન્મે છે સમ્યક્ત્વ પ્રતિ શ્રદ્ધા, આસ્થા ને વિશ્વાસ. અને તદનુસાર આગળ વધતાં સ્વજીવનને મોક્ષલક્ષી બનાવવાની ઝંખના આત્માને જાગે છે. તે ઝંખનાને તૃપ્ત કરવા સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્દર્શન અને સમ્યક્ ચારિત્રની આવશ્યકતા છે, તે તેઓશ્રીએ “પાથેય” સ્વરૂપે આપ્યાં.

“પાથેય” નો રસાસ્વાદ લેવાનો ને શ્રદ્ધાળુને પીરસવાનો અમૂલ્ય લાભ તેઓશ્રીની કૃપાએ મને અર્પ્યો અને તેઓશ્રીના વ્યાખ્યાનમાંથી ખાસ પસંદ કરેલ ને ચૂંટેલ વાનગીઓ “પાથેય” સ્વરૂપે પ્રકાશિત થઈ અને પ. પૂજ્ય પ્રાતઃસ્મરણીય ગુરુદેવની આચાર્યપદવીના શુભ પ્રસંગે મહેસાણા મુકામે શ્રી સીમંધર સ્વામીની અમીદષ્ટિથી “પાથેય” નો ઉદ્ઘાટન પ્રસંગ બધાના ઉલ્લાસ, ઉત્સાહ ને ઉમંગ વચ્ચે ઉજવાયો.

આત્માને ઉર્ધ્વગામી બનાવે તેવા શ્રેયસ્કારી ‘પાથેય’નો આહલાદ અનુભવતાં અંતરમાં અનેક સુભાવનાનાં ઝરણાં પ્રગટી રહ્યાં ને તેને અતિ સ્વચ્છ ને સુધઃ બનાવવા માટે જેની ખાસ આવશ્યકતા હતી તેનું પ્રગટીકરણ ‘પ્રેરણા’ સ્વરૂપે થયું.

૫. પૂ. પ્રાતઃસ્મરણીય ગુરુદેવનાં વ્યાખ્યાનો તેા અનેક અનેકને રસમાં તરખોળ કરે છે. તેમની શાસ્ત્રોક્ત અસ્પષ્ટિત વાણી-તેમનાં સચોટ ને હૃદયસ્પર્શી ઉદાહરણો-નાના મોટા વિષયને સમય ને સંજોગે પ્રમાણે શ્રોતાઓ મૂકવાની મૌલિક સૂઝ-દરેક માટે અવિસ્મરણીય છે. વ્યાખ્યાન પણ મીઠી મધુરી હિંદી જ્ઞાનમાં અપાય છે, ત્યારે અનેક આત્માઓ સમયનું ભાન ભૂલી પરમાત્માના સંદેશને પૂ. ગુરુદેવના આગમપ્રધાન વાણીમાં સાંભળવાને અનન્ય અને અનુપમ લહાવો માને છે. તેવા રસઝરતાં વ્યાખ્યાનોમાંથી ચત્કિચિત્ પ્રાપ્ત કરી આ પુસ્તક “પ્રેરણા”માં આપેલ છે. આ “પ્રેરણા” અનેકના જીવનને સદાચારી જીવન જીવવા ને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરવા પ્રેરણા આપશે. ૫. પૂ. ગુરુદેવ આચાર્યદેવેશના મૌલિક પ્રકાશનો “ચિંતનની કુટી” તથા “પાથેય” પુસ્તકોએ ક્રેટલાય જીવનમાં સુખ-શાંતિ-સમતા પ્રગટાવ્યા છે, તે તેમના તરફથી આવતા પત્રો તથા સંદેશથી જાણવા મળે છે.

૫. પૂ. ગુરુદેવ આચાર્યદેવેશ શ્રી પદ્મસાગરજી મહારાજ સાહેબનાં ધર્માભિમુખ કરતાં વ્યાખ્યાનો રૂપી સાગરમાંથી ગાગર કરતાં પણ ઓછું મેળવ્યું-તેને શાસ્ત્રોક્ત રીતે સંમાજન ૫. પૂ. પ્રાતઃસ્મરણીય, જ્યોતિષાચાર્ય, શાસ્ત્રરહસ્યવેદી, અસીમ ઉપકારી ગુરુદેવ આચાર્યદેવેશ શ્રી કલ્યાણસાગરજી મહારાજ સાહેબે કરી આપેલ, તે માટે તેઓશ્રીનો ઋણી છું.

આ બધા પર કૃપા-કરુણાબાયા ઝસરી રહી હોય તો તે ૫. પૂ. પ્રાતઃસ્મરણીય યોગીશ્વર શાંત દિવ્યાત્મા શ્રી સીમંધરસ્વામી તીર્થસ્થાપક આચાર્યદેવેશ શ્રી કૈલાસસાગરજી મહારાજ સાહેબની.

તો આ “પ્રેરણા”નું સંપાદન કરવા માટે અસીમ કૃપા મારા પર ૫. પૂ. ગુરુદેવ આચાર્યદેવેશની વરસી રહી, તે માટે તેઓશ્રીનો

ઋણી છું અને આવી કૃપા મદૈવ વરસતી રહે તેવી યાચના કરું છું.

આમાં જે કાંઈ ત્રુટિ-ક્ષતિ રહેત હોય તે માટેની જવાબદારી મારી સમજી તે માટે દેવ-ગુરુ-ધર્મની અંતઃકરણપૂર્વક ક્ષમા આહું છું.

૧૬, શત્રુજ્ય સોસાયટી,
પાલડી-અમદાવાદ-૭
અનન્યોદેશી-૨૦૩૩

વિનમ્ર
લાલચંદ કે. શાહ

આત્મધ્યાનીના અંતરની અમીરાત

મહન જ્ઞાનનો પ્રકાશ હૃદયપટ પર છવાઈ ગયો હોય, સાત્ત્વિક જીવનની પ્રભાએ સમગ્ર અસ્તિત્વને ઝંકૂત કરી દીધું હોય, સાધક-જીવનની તિતિક્ષા રોજિંદો જીવનક્રમ બની ચૂકી હોય, ત્યારે અંતર-માંથી જે વાણી પ્રગટે છે એમાં વિચારોનું સરળ સૌંદર્ય, ભાવનાની સાહજિક દીપ્તિ અને અભિવ્યક્તિની નિર્વ્યાજ મધુરતા આપોઆપ નીતરતી હોય છે. આવું કારણ એ કે એ વાણીની પાછળ ચિંતનની મહારાઈ, અનુભૂતિની સવ્યાઈ અને સાધનાની મધમધતી સુવાસ હોય છે. આવી અનુપમ વાણી હજારો તૃષાત્વર આત્માઓને અમૃતપાનનો આનંદ આપતી હોય છે.

પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રી પદ્મસાગરજી મહારાજની વાણી એ સત્યસૌંદર્ય, આત્મગવેષણા કરનાર આત્મજ્ઞાનીની આત્મખોજના ખ્યાન સમી છે. એમાં જ્ઞાનની મહનતા, ધર્મ-ભક્તિની મૃદુતા અને આધ્યાત્મની ગૂઢતા પરત્વેનો સંકેત સાંપડે છે. આ વાણી તેઓના મધુર વ્યક્તિત્વના પ્રતિબિંબરૂપ છે. એમનાં દષ્ટાંતો બહુજન સમાજને આસાનીથી સમજાય તેવાં અને મૂળ વાતને મનમાં ધરાવેર ઠસાવી દે તેવાં હોય છે. ધર્મ-સિદ્ધાંત કે તત્ત્વજ્ઞાનની અધરી વિચારણાને તેઓએ પચાવી છે અને એને પરિણામે જ એમની વાણીમાં ઘૂંટાઈ-ઘૂંટાઈને સાહજિક રીતે નમદ સત્યનો કિંમતી ઉપદેશ સાંપડે છે.

“પ્રેરણા” નામના આ પુસ્તકમાં પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજશ્રી પદ્મસાગરજી મહારાજની ચિંતક પ્રતિભા વાચકના મનની ગરીબીને હટાવી દે તેવાં અમૃતલયર્ષી પ્રેરણાવારિ પાય છે. જીવનની પ્રયોગ-શાળામાં ધર્મના પ્રકુલ્લનની પ્રેરણા આપે છે. આજે સામાન્ય રીતે ઉપદેશશૈલીમાં સમાજને આકરો ઠપકો કે ઉપાલંભ આપવાની

વૃત્તિ જોવા મળે છે. જ્યારે અહીં એવા કોઈ ખંડન-મંડનમાં પડ્યા વિના, જે કંઈ કહેવું છે તે સીધું છતાં સ્પષ્ટતાથી કહેવાયું છે. આવું આલેખન આજે તો આપણા સમાજમાં કયાંક જ જોવા મળે છે.

આ પુસ્તકમાં ચિંતનનાં વેરાયેલાં મોટી સાધકની મસ્તી, શોધકની પ્રયોગશીલતા અને આત્મજ્ઞાનીની અનુભવપ્રમારી દર્શાવે છે. આથી જ એમના ચિંતનનું સળંગ સૂત્ર આલેખન કરતું પુસ્તક મેળવવાની અપેક્ષા જાગે છે. જે અનુપમ વસ્તુ માનવીની લીતરમાં છે, અને એની શોધ માટે એ બિચારો કસ્તુરી મૃગની જેમ આસપાસ, આમતેમ ભટક્યા કરે છે, તેવા આ ભૌતિકવાદથી પીડાતા યુગમાં આ પુસ્તક પ્રત્યેક આત્મજ્ઞાનીને માટે માત્ર પ્રેરણારૂપ જ નથી, બલકે પથપ્રદર્શક છે.

ચંદ્રનગર સોસાયટી,

ડૉ. કૃમારપાળ દેસાઈ

અમદાવાદ-૩૮૦,૦૦૭.

ધનત્રયોદશી, વિ. સં. ૨૦૩૩.

અનુક્રમણિકા

૧.	દિવાળી કલ્પ	૧- ૫
૨.	જ્ઞાન પંચમી	૬- ૮
૩.	જ્ઞાન ઠીપક	૯- ૧૧
૪.	જ્ઞાન દષ્ટિ	૧૨- ૧૪
૫.	મંગળ દષ્ટિ	૧૫- ૧૭
૬.	જ્ઞાને મોક્ષ:	૧૮- ૨૦
૭.	જ્ઞાન ત્યાં જ્ઞાન	૨૧- ૨૩
૮.	કાર્તિકી પૂર્ણિમા	૨૪- ૨૬
૯.	ચતુરંગ અધ્યયન	૨૭- ૨૯
૧૦.	તિમિર તેજ	૩૦- ૩૨
૧૧.	મનની મહાનતા	૩૩- ૩૫
૧૨.	ચાર સુખશય્યા	૩૬- ૩૯
૧૩.	ચાર પુરુષાર્થ	૪૦- ૪૩
૧૪.	કામ અને અર્થ	૪૪- ૫૦
૧૫.	સ્વાસ્થ્યનો મર્મ	૫૧- ૫૩
૧૬.	સ્વાસ્થ્યનું સુખ	૫૪- ૫૭
૧૭.	વચનશુદ્ધિ	૫૮- ૬૦
૧૮.	નવપદ	૬૧- ૬૩
૧૯.	સામાયિકની શ્રેણતા	૬૪- ૬૬
૨૦.	શ્રીપાલયરિત	૬૭- ૬૯
૨૧.	જીવનની ભમણા	૭૦- ૭૩
૨૨.	જીવન-એક સ્વપ્ન	૭૪- ૭૭
૨૩.	જીવનમાં કરુણા	૭૮- ૮૦

૨૪.	જીવન-સંવાદ	૮૧- ૮૩
૨૫.	જીવન-શુદ્ધિ	૮૪- ૮૬
૨૬.	જીવન-ધ્યેય	૮૭- ૮૯
૨૭.	ધ્યેય-પ્રાપ્તિ	૯૦- ૯૨
૨૮.	સાચું-સુખ	૯૩-૧૦૩
૨૯.	પૂજની પવિત્રતા	૧૦૪-૧૦૬
૩૦.	સૌ સાધન બંધન	૧૦૭-૧૧૨
૩૧.	માનવ માત્ર, દયા પાત્ર	૧૧૩-૧૧૬
૩૨.	અભિરુચિ	૧૧૭-૧૧૯
૩૩.	સચ્ચિદાનંદ	૧૨૦-૧૨૨
૩૪.	શ્રદ્ધા ને સંયમ	૧૨૩-૧૨૫
૩૫.	સૌંદર્ય પામતાં પહેલાં	૧૨૬-૧૨૮
૩૬.	સંગનો રંગ	૧૨૯-૧૩૧
૩૭.	અનન તેવો ઓડકાર	૧૩૨-૧૩૪
૩૮.	કાયાની માયા	૧૩૫-૧૩૭
૩૯.	ભય	૧૩૭-૧૪૧
૪૦.	પ્રાયશ્ચિત્ત	૧૪૨-૧૪૪
૪૧.	આત્મ વિકાસ	૧૪૫-૧૪૭
૪૨.	આત્મવિકાસ	૧૪૮-૧૫૧
૪૩.	જીવનવિકાસમાં અવરોધક તરવો	૧૫૨-૧૫૪
૪૪.	શિક્ષણ ?	૧૫૫-૧૫૯
૪૫.	સંસ્કાર	૧૬૦-૧૬૨
૪૬.	શ્રવણ	૧૬૩-૧૬૪
૪૭.	પ્રકાશ પંથે	૧૬૫-૧૬૮
૪૮.	પ્રગતિ	૧૬૯-૧૭૧

૪૯.	સપર્યા અને સમાધાન	૧૭૨-૧૭૮
૫૦.	સહનશીલતા	૧૭૯-૧૮૧
૫૧.	શાકધ્ય મૂર્તિ	૧૮૨-૧૮૫
૫૨.	સમાધિ	૧૮૬-૧૮૯
૫૩.	તૃપાત્યામ	૧૯૦-૧૯૨

પરમ પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય આચાર્યદેવશ્રી
 કૈલાસસાગર સૂરીશ્વરજી મ. સા.ના શિષ્યાત્ન
 પ. પૂ. શ્રદ્ધેય આચાર્યદેવશ્રી કલ્યાણસાગર-
 સૂરીશ્વરજી મ. સા. ના શિષ્યપ્રવર
 પ્રવચનકુશળ આચાર્ય શ્રી પદ્મસાગર-
 સૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ

✘ | દિવાળી કલ્પ

ભગવાન મહાવીરની અંતિમ દેશના ૨૫૦૩ વર્ષ પૂર્વે આજના દિવસે થઈ હતી. થોડા સમય પછી પોતે મોક્ષે પધારવાના છે, એમ જાણી પ્રભુએ ઉપદેશનો ઘોષ વહેવડાવ્યો. ૧૬ પ્રહર સુધી પ્રભુએ અખંડ દેશના દીધી. તે સમયે તેમણે ઉત્તરાધ્યયનનાં ૩૬ અધ્યયનો પ્રજ્ઞ્યા.

સંસાર ગમે તેટલો સુંદર હોય પણ અંતે તે દુઃખદાયી જ હોય છે.

મોક્ષ ગમે તેટલો દુઃખથી મળતો હોય, તો પણ અંતમાં સુખ જ છે. મોક્ષ પુરુષાર્થ તે મુખ્ય પુરુષાર્થ છે. ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ એ ચારમાં પ્રાધાન્યતા મોક્ષની છે. ધર્મ એ અર્થ અને કામનો ત્યાગ કરાવે છે.

સંસાર માટે અર્થ અને કામ છે. અને આત્માની સુક્રિત માટે ધર્મ અને મોક્ષ છે. સંસારમાં માનવત્વું ધ્યેય મોક્ષ છે. જે ધર્મ મોક્ષ અપાવે છે, તે સાચો ધર્મ છે. ધન અને કામ તો સંસારમાં ભટકાવનારા છે.

પ્રભુવીર પુન્યપાળ રાજને આવેલ આઠ સ્વપ્નોનો અર્થ શ્રી મહાવીર પરમાત્મા સમજાવે છે. આ સ્વપ્નો ભવિષ્યની આગાહી કરે છે :

પ્રેરણા

૧ જુ' સ્વપ્ન : વિશાળકાય હાથી છે. મોટી હસ્તિ-શાળામાં રાખવામાં આવેલ છે. ત્યાં તોફાન કરીને તે ખૂબ જૂની હસ્તિશાળામાં ચાલ્યો જાય છે.

પ્રભુ જવાબ આપે છે : શ્રાવકો હાથી જેવા હશે. સંસારીઓને ત્યાગના માર્ગે લઈ જવામાં આવશે, પણ ત્યાગ તેમના જીવનમાં નહીં ઊતરે, ક્ષણિક સુખદાયી સંસારમાં લટક્યા કરશે. શ્રાવકોને આપઘાત કરવાનો વિચાર આવશે, પણ ત્યાગનો નહીં; કદાચ ત્યાગનો વિચાર આવશે, તો તે ત્યાગ લાંબો ટકશે નહીં.

૨ જુ' સ્વપ્ન : એક નાનો વાંદરો મોટા વાંદરા સાથે તોફાન કરે છે.

પ્રભુ જવાબ આપે છે : મારા પછીના આચાર્યોમાં સંપ રહેશે નહીં.

૩ જુ' સ્વપ્ન : કલ્પવૃક્ષની આસપાસ વાડ છે. તેનાં ફળો વાડમાં પડી જાય છે, તેથી લોકો લઈ શકતા નથી.

પ્રભુ : શ્રાવક દાન કરશે, પણ તેમનું દાન સુપાત્ર નહીં બને. ફળ કાંટાની વાડમાં પડે છે, તે પ્રમાણે કુપાત્રના હાથમાં દાન ચાલ્યું જશે.

અત્યારે સાધર્મિકોની ઉપેક્ષા ઘણી થઈ રહી છે.

૪ જુ' સ્વપ્ન : સુંદર સરોવરને કાંઠે ખેડેલ કાગડો બાજુમાં વહેતી ગટરનું પાણી પીએ છે ને પનિહારીઓનું અમોટ પાણી ખોટી નાખે છે.

ધિરણા

પ્રભુ : ઘરમાં સુંદર ખાનપાન હશે, તે નહીં ગમે, બહારનો ક્યારે ખાવો-પીવો ગમશે. સાધુ ને શ્રાવકો વક સ્વભાવના થશે. કોઈની શિખામણુ સાંભળવી નહીં ગમે. જ્ઞાતિઓ, બંધારણો ધીમે ધીમે તૂટી જશે.

૫ મું સ્વપ્ન : વિરાટ જંગલ છે. તેમાં વિશાળ સિંહ મૃત્યુ પામેલ છે. શિયાળિયાઓ ભાગી જાય છે. કીડાઓ તેના શરીરને ફેલી ખાય છે.

પ્રભુ : તીર્થંકરો, કેવળજ્ઞાનીઓ, ગણધરો અને ચૌદ-પૂર્વધરો જેવા મહાતારક વિરાટ આત્માઓ ચાલ્યા જવાના, જૈનશાસન રૂપી મરેલો સિંહ રહેવાનો. શાસનનું સ્વરૂપ સિંહ જેવું હોવાથી મિથ્યાત્વ રૂપી શિયાળિયાઓ તેની પાસેથી દૂર ભાગવાના. પરંતુ શાસનને આંતરિક મતભેદ ફેલી ખાશે.

૬ ઠું સ્વપ્ન : સુંદર સરોવરમાં કમળ ખીલ્યાં છે, પણ તેમાં સુગંધ નથી, પણ ઉકરડામાં ખીલેલ કમળોમાં સુગંધ છે.

પ્રભુ : સારા કુળમાં જન્મેલ છોકરાઓ ધર્મ વગરના હશે અને અનાય દેશમાં ને અનાય જાતિમાં જન્મેલ બાળકોમાં ધર્મ હશે.

ભારતમાં માંસાહારનો પ્રચાર વધવા માંડ્યો છે. યુરોપમાં વેન્ટેબલ સોસાયટીઓ સ્થપાવા માંડી છે.

આજે હરિજનો મોટા ઓફિસરો, પ્રધાનો થવા લાગ્યા છે.

પ્રેરણા

૭ મું સ્વપ્ન : એક માણસ સરસ ભૂમિમાં ખરાબ બીજ વાવે છે.

પ્રભુ : દુનિયામાં નકામું બીજ હશે, તે સારા ક્ષેત્રમાં વવાશે. સારાં ક્ષેત્રમાં તો સારું બીજ વવાય તો જ ખીલી ઊઠે છે. બ્યાં જરૂર હશે ત્યાં ધન નહીં ખર્ચાય, બ્યાં જરૂર નહીં હોય તેવા મોજશોખમાં, કપડામાં, એશઆરામમાં પૈસા વપરાઈ જવાના. દયા, પુણ્ય વગેરે સાત ક્ષેત્રમાં પૈસા ઓછા વપરાશે.

૮ મું સ્વપ્ન : કમળ પાંખડીઓમાં શ્વેત કળશ મલિન પાણીથી ભરેલો હોય છે અને પાંદડાંઓથી લપટાયેલો છે.

પ્રભુ : જેનું જીવન સુંદર ભાવનાઓથી ભરેલ હશે; ત્યાં લોકોને શંકા આવશે. સજ્જન આત્માઓ ઓછા હશે. શાંત સાધુઓને નકામા સાધુઓ હેરાન કરવાના. સોનું અને પિત્તળ ઝઘડો કરવાના.

આજે સજ્જન માણસોને દુર્જન ખૂબ હેરાન કરે છે. સમાજની સંપત્તિ ને શક્તિ અયોગ્ય માર્ગે વેડફાઈ રહેલ છે.

ત્યાર પછી પુન્યપાળ રાજ્યએ પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી.

પ્રભુએ ગૌતમના અભ્યુદય ખાતર, રાગ દૂર કરવા ખાતર ગૌતમને પોતાના અંત સમયે દેવશર્માને પ્રતિબોધ કરવા મોકલ્યા. ગૌતમ એટલે આશંકિત મૂર્તિ. તે ગયા ને

પ્રેરણા

દીપક બૂઝાઈ ગયો. સત્ય જ્યોતિ જતાં જ્યોતિના આલાસ રૂપે લોકોએ દીપકો પ્રગટાવ્યા, ને તે થઈ દીપાવલિ. પ્રભુ જેવા સૂર્ય જતાં, તેમણે નાનકડા કોડિયાને પ્રકાશ આપ્યો.

આ પર્વમાં આંસુ છે, આનંદ પણ છે. પ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા, એવું ગૌતમે ન્યાં સાંભળ્યું, ત્યાં હતાશ થઈ બેસી ગયા, પોકેપોક મૂકી ગૌતમ બાળકની માફક રડવા લાગ્યા. ગૌતમને વીરપ્રભુનું પગલું જ્ઞાનવંતુ દેખાયું ને તે જ્ઞાનનો પ્રકાશ અંતરમાં પથરાતા પ્રભાતે ગૌતમને કેવળ-જ્ઞાન થયું.

✘ | જ્ઞાનપંચમી

શાસ્ત્રકાર મહર્ષિ સમગ્રવે છે કે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપની તિથિ કોઈ નક્કી નથી, પણ એક ગુણને લઈને જ્ઞાનપંચમી નક્કી થઈ છે.

જ્ઞાનપંચમી પાછળ દીર્ઘદંડિનો મહાસાગર પડ્યો છે. એને શાસ્ત્રદંડિથી બેવું પડશે.

આ જીવ આઠ કર્મની જાળથી સંસારમાં ભટકી રહ્યો છે. આત્મા પર કર્મનાં પડ લાગેલાં છે. તેથી આત્માનું હીર અર્થાત્ શુદ્ધ સ્વરૂપ દેખાતું નથી. આત્માનું સ્વરૂપ જ્ઞાનથી જણાય છે.

આત્માનો ગુણ જ્ઞાન છે. જેમ જેમ જ્ઞાન આવતું જાય, તેમ તેમ આત્મા શુદ્ધ બનતો જાય છે. સ્વ અને પરને પ્રકાશિત કરનાર જ્ઞાન છે.

શ્રુતજ્ઞાન બોલતું છે, ત્યારે કેવળજ્ઞાન મૂંઝું છે. કેવળજ્ઞાનને બતાવનાર શ્રુતજ્ઞાન છે. સિદ્ધને ઓળખાવનાર અરિહંત છે. અરિહંતો પણ સિદ્ધને જ નમસ્કાર કરે છે. સંસારને પાર કરનાર જ્ઞાન છે. શ્રુતજ્ઞાન આત્માને ઓળખાવે છે. જીવો અજ્ઞાનથી કર્મબંધન કરે છે.

ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના ભવમાં બિંધતી વખતે સંગીત બંધ

પ્રેરણા

કરાવવાનું સેવક ભૂલી ગયો, તો વાસુદેવે તેના કાનમાં સીસું રેડાવ્યું. આ હતી અજ્ઞાન અવસ્થા. જેમ જ્ઞાન આવતું ગયું, તેમ વિષયકષાય પાતળા થતા ગયા. બ્યારે પ્રભુના કાનમાં ખીલા ઠોકાય છે, ત્યારે પ્રભુ વિચારે છે : “અજ્ઞાન અવસ્થામાં કરેલું કર્મ જ્ઞાનથી લોગવવાનું છે.”

અંધારામાં વાળેલી ગાંઠ પ્રકાશમાં છોડવાની છે. રોગ, શોક, દુઃખ બધું કર્મથી આવે છે. જ્ઞાનથી બધાનો વિચાર કરવાનો છે.

ઘી ગમે તેટલું જીભ ખાય, પણ તે ચીકણી બનતી નથી, તેવી રીતે જગતમાં રહેવા છતાં ચીકાશથી ચીકણા થઈને જીવવાનું નથી, પણ અલિપ્ત રહેવાનું છે. આ બધું જ્ઞાનથી સમજાય છે. આ સમજણ માટે જ્ઞાનપંચમી છે.

ચાર ચાર માસ વરસાદ વરસ્યો, વાતાવરણ ભેજથી છવાઈ ગયું. ત્યારે પુસ્તકોને ખૂબ જ ભેજ લાગેલ હોય. શરદ પછીનું આકાશ શુદ્ધ હોય છે, તડકો ચોખ્ખો હોવાથી ચોપડીઓનો ભેજ ચાલ્યો બાય. પુસ્તકોના ભંડારો દર વર્ષે ચોખ્ખા થવા ભેઈ એ.

પુસ્તકોનું (શ્રુતજ્ઞાનનું) રક્ષણ પ્રાણુથી પણ કરવું ભેઈ એ.

જ્ઞાનની પૂજા ત્રણ પ્રકારે કરવાની છે : ૧. જ્ઞાનનાં સાધનને (પુસ્તકો-ગ્રંથો)ને પૂજવાના-સ્વચ્છ રાખવાના. ૨. જ્ઞાનના સાધકને પૂજવાનો ૩. જે સાધ્ય છે, તે ઉપકરણોની પૂજા કરવાની.

ચંડકૌશિકને જ્ઞાન આવતાં આઠમા દેવલોકે પહોંચ્યો.

પ્રેરણા

જ્ઞાનની આશાતના કદી કરવી નહીં.

જ્ઞાનથી આત્માને શોભાવવાનો છે. જ્ઞાની શ્વાસોશ્વાસમાં કર્મનો ક્ષય કરી નાખે છે.

કર્મક્ષય માટે જ્ઞાનનો પ્રચાર ને પ્રસાર આવશ્યક છે. જ્ઞાનસભર જ્ઞાનીનું વંદન-પૂજન-સન્માન થવું જોઈ એ. જ્ઞાનને જીવનમાં ઉતારવાનું છે, ને જીવવાનું છે. જ્ઞાનથી માનવની કક્ષા ઉત્તરોત્તર વધતી જાય છે. પંચેન્દ્રિય બનવા માટે ઘણું જ જ્ઞાન ઉપાર્જન કરવું પડે છે. ઘાટી અને ગવર્નર બંને માણસો છે. એક અજ્ઞાનથી ક્ષુદ્ર કામ કરે છે, બીજા જ્ઞાનથી ઉચ્ચ સ્થાન શોભાવે છે.

મોક્ષ માર્ગે લઈ જનાર લોભિયો તે જ્ઞાન જ છે. સંસારમાં દષ્ટા ને દોરવાણી આપનાર જ્ઞાન છે. જ્ઞાન તે માનવ-જીવનની શોભા અને સૌભાગ્ય છે. માણસ જ્ઞાનથી શોભે છે.

જ્ઞાનપંચમીને દિવસે જ્ઞાનની-પુસ્તકોની ફક્ત પૂજા કરવી તે પૂરતું નથી, પરંતુ જ્ઞાનનો યોગ વધુ થાય તે માટે પઠનપાઠન અવશ્ય કરવું. લોકોને સમજાય તેવું જ્ઞાન-સાહિત્ય ફેલાય તેવો પ્રયત્ન કરવો. જ્ઞાનને પચાવનાર જ્ઞાની મહાત્માઓની સેવાભક્તિ કરવાની. તેઓ જ્ઞાનને વધુ જાણે ને સ્વ તથા પરના શ્રેયાર્થે તેનો સદુપયોગ કરે તે માટે દરેક પ્રકારની સગવડતા કરી આપવાનો ઉદ્દેશ જ્ઞાનપંચમીનો છે. તે દિવસે નાનામોટાને દરેકને જ્ઞાન પ્રતિ-આધ્યાત્મિક જ્ઞાન પ્રતિ જિજ્ઞાસા થાય, આત્મિક જ્ઞાન મેળવવાની અભિલાષા થાય તેવું વાતાવરણ ઉપસ્થિત કરવાની ફરજ છે. આ બધા જ્ઞાનપંચમીને ઉજાળવાના ઉપાયો છે.

✘ | જ્ઞાન દીપક

રૂપી પદાર્થોની પાછળ અરૂપી તત્ત્વ કામ કરી રહેલ છે. અરૂપી આત્મા વગર રૂપી શરીરની કિંમત કંઈ જ નથી. જે નથી દેખાતું તે જોવા માટે જ્ઞાનની જરૂર છે. જ્ઞાન સાથે ક્રિયા, સ્વાધ્યાય, ધ્યાનની આવશ્યકતા છે.

ક્રિયામાં રસમગ્ન બનવા માટે જ્ઞાનના અભ્યાસની જરૂર છે. આત્માની વાત અભ્યાસથી જાણવાની-સમજવાની જરૂર છે. 'સૂત' શબ્દના અનેક અર્થ થાય છે. તે તો શબ્દના અર્થનું જ્ઞાન હોય તો ક્રિયામાં અનેરો આનંદ પ્રગટે છે. શબ્દ અને અર્થને લક્ષમાં રાખીએ તો દરેક ક્રિયા સુંદર રૂઠાણ આપે છે.

જીવનમાં લક્ષ ન હોય તો કટોકટીના પ્રસંગે માનવ હામ હારી જાય છે, હામ ખોઈ નાખે છે અને તેના ઠામનાં કોઈ ઠેકાણાં હોતા નથી. તેથી તે થાકી જાય છે. જે એકને (આત્માને) જાણે છે, તે બધાને જાણે છે. લક્ષથી માણસ જીવનમાં આગળ વધી જાય છે.

દ્રોણાચાર્યે^૧ પોતાના શિષ્યોની પરીક્ષા લેવા માટે વૃક્ષ પર મૂકેલ આલાસી ચકલીની આંખને વીંધવા કહ્યું.

જેની આંખો સ્થિર નથી, તે નિશાનને વીંધી શકતો

પ્રેરણા

નથી. લાણુવા બેસો, ત્યારે મનને સ્થિર કરીને લાણુશો તો જ્ઞાન યાદ રહી જાય છે. હૂંધ પણુ સ્થિર રહે તો દહીં બની શકે છે. જ્યાં સ્થિરતા છે, ત્યાં જમાવટ છે. માટે લક્ષની આવશ્યકતા પ્રથમ છે.

ધર્મને જીવનનું લક્ષ બનાવો, તેનું જ્ઞાન મેળવો, તદ્દનુસાર ક્રિયા કરો તો જીવન ધર્મમય બની કસ્યાણુકારી બનશે. રસપૂર્વકની ક્રિયાથી ધર્મમાં રુચિ જાગૃત થાય છે. દોડાદોડ કરી જે તે ક્રિયા કરવાથી ધર્મમાંથી રસ ઓછો થઈ જાય છે. Rolling stone gathers no moss.

જીવનમાં ધર્મ સમજીને-વિચારીને કરવાનો છે. લક્ષ-સહિત કરેલ ધર્મક્રિયાના મિશ્રણથી રસમય તેમજ ફળદાયી બને છે.

પ્રતિક્રમણનું મર્મ સમજ્યા પછી પ્રતિક્રમણની ક્રિયામાં અનેરો આનંદ આવે છે. તે ક્રિયા કરવા પૂરતી ન રહેતાં કરવા માટેની (mapa) બની જાય છે.

જંબૂકુમાર પરણવાના સમયે લગવાનું શ્રી સુધર્મા-સ્વામીજી પાસે ઉપદેશ સાંભળવા જાય છે. ઉપદેશ હૃદયમાં લાગી જાય છે. જંબૂકુમારના લગ્ન થઈ ગયા પણ ઉપદેશથી પ્રાપ્ત થયેલ જ્ઞાને તેમના અંતરમાં દીપક પ્રગટાવ્યો. તેમણે પરિણીત કન્યાઓને સંસારની અસારતા બતાવી. તેમણે પ્રભુ-વીતરાગ પરમાત્મા સાથે લગ્ન કરવાનું સમજાવ્યું-

ઋષભ જિનેશ્વર પ્રીતમ મ્હારો રે,
ઓર ન ચાહું રે કંત;

પ્રરજ્ઞા

રીજ્યો સાહિબ સંગ ન પરિહરે રે,
ભાંગે સાહિ અનંત.

પ્રભુ સાથેનાં લગ્ન અખંડિત છે, જ્યાં નથી વિયોગ કે વિરહ. સંસારના લગ્ન ખાંડના રમકડાં સમાન છે.

જંબૂકુમારે કરેલ જ્ઞાનની વાતોએ ચોરી કરવા આવનાર પ્રભવચોરમાં પરિવર્તન આણ્યું—તેણે ચોરી છોડી, વૈરાગ્ય માર્ગે સ્વીકાર્યો. અને જંબૂસ્વામીની સાથે ૫૦૦ ચોરો સહિત દીક્ષા સ્વીકારી. તે પછી પ્રભવસ્વામી આચાર્ય બન્યા. જ્ઞાનનું લક્ષ સમજાય તો ક્રિયા મધુરપ અર્પે છે. ‘જ્ઞાની શ્વાસો-શ્વાસમાં કરે કર્મનો છેલ્લું, પૂર્વ કોડી વરસો લગી અજ્ઞાની કરે તેલું.’

જ્ઞાનને લક્ષમાં લઈ ક્રિયા કરવાથી એક શ્વાસોશ્વાસમાં કર્મનો મેરુપર્વત ખડો કરે છે. આમ જ્ઞાન પ્રકાશ છે. તે પ્રકાશ અનેક ક્રિયામાં જોડે છે ને જ્ઞાન તથા ક્રિયાના સહ-યોગથી મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે.

✘ | જ્ઞાન દષ્ટિ

“જ્ઞાનસાર”માં ઉપાધ્યાયજી મહારાજ સમજાવે છે કે સાચા શુદ્ધ સુખ માટે દષ્ટિને જ્ઞાનપૂર્ણ બનાવવાની છે, જીવનભર અમરતાને શોધવાની છે, વ્યક્તિની નહીં, સદ્-ગુણની ઉપાસના કરવાની છે.

બાળક ભણવા બંધ છે અને ધીમે ધીમે ઉચ્ચ કક્ષા (ડિગ્રી) પ્રાપ્ત કરે છે. ત્યારે લોકો મોટા થયેલ બાળકની પ્રશંસા નથી કરતા, પણ તેણે પ્રાપ્ત કરેલ સદ્ગુણોનું મૂલ્યાંકન આંકે છે.

મૂર્ખમાં, દુષ્ટમાં કે અજ્ઞાનીમાં પણ દિવ્યતા તો પડેલી જ છે, પણ એ દિવ્યતા જ્ઞાની જોઈ શકે છે, અને આ પ્રમાણે આપણી દષ્ટિને મંગળમય બનાવવાની છે. સામાન્ય જોવાની દષ્ટિને શુભ વર્ણાંક આપવાનો છે, ભૂલને ભૂલરૂપે જોવાની છે, વિચારવાની છે અને તે ભૂલમાંથી ઘૂટવાનો વિચાર કરવાનો છે. આત્મા સંસાર રૂપી દાવાનળ વચ્ચે ઘેરાયેલો છે, પણ તે દિવ્ય છે, અમૃતમય છે. તે દાવાનળ ઉપર જ્ઞાનરૂપી પીયૂષ છાંટવાથી આત્મા શીતળ અને શુદ્ધ સ્વરૂપે પ્રગટ થશે, તેના પર ચઢેલ મોહરૂપી ધૂળને ઉડાડવાની છે, તેનું જ્ઞાન અમરત્વ બંધે છે.

પ્રેરણા

‘જેવી દષ્ટિ, તેવી સૃષ્ટિ.’ દુર્યોધનને રાજસભામાં બધા જ ખરાબ લાગ્યા, અને ધર્મરાજને તે સભામાં બધા જ સારા લાગ્યા. ગાંધીજીને ગોળીનો કે મરવાનો ભય ન હોતો, કારણ કે તેઓ પોતાની સમાન બધાને અવેરી સમજતા. ઘણું સમજાવ્યા છતાં મહાવીર પ્રભુ દષ્ટિવિષય ચંડકૌશિક પાસે ગયા, કારણ કે તેમની દષ્ટિમાં જ્ઞાનરૂપી અમૃત હતું, તેમણે વિષને અમૃત બનાવ્યું.

બાળકને-તોફાની બાળકને સમજાવવા માટે હુકારાત્મકથી, પ્રેમથી વાત કરવાની છે. દરેક માણસના ગુણ જોવાના છે, ને જીવનની ક્ષણેક્ષણ મંગળમય બનાવવાની છે. જગત તો સારામાં સારું છે, પણ શુભ જ્ઞાનદષ્ટિના અભાવે આપણને જગત ખરાબ લાગે છે.

સારી પ્રકૃતિવાળા માણસને ક્રોધ આવે છે, ત્યારે તેનો ચહેરો બદલાઈ જાય છે. તેથી જ પ્રભુના જ્ઞાનમય શબ્દો જે ચંડકૌશિયાને કહ્યા, તે યાદ કરવાના છે : ‘બૂઝ, બૂઝ, હે આત્મન્ ! તું સમજ સમજ.’ આ માટે મોટામાં મોટા અપમાનને નાનામાં નાનું બનાવી દેવાનું છે, ઝેરના ઘુંટડા ગળી જવાના છે. ઝઘડાનો તણખો જેટલો વધારશો, તેટલો ભડકો મોટો થઈ જશે. “ઝેરનો ખ્યાલો, મીરાં અમૃત બાણી પી ગયાં.” તેમ કોઈ ઝેરનો ખ્યાલો આપે તો આપણે મીરાંની માફક અમૃત સમજીને પી જવાનું છે. લોકોની ખરાબીમાં પણ સારું જોવાનું છે. કાંટાઓની વચ્ચે ગુલાબને નીરખવાનું છે, તેવી મંગળમય જ્ઞાનદષ્ટિ ઉત્તમ છે.

પ્રેરણા

‘હે આત્મનુ! તારે જે બનવું હોય તે તું બની શકે છે, જીવનને સુંદર બનાવવું છે, તો તેને જ્ઞાનમય બનાવો. અરે! મોટી ઉંમરે પણ સ્વાધ્યાય, અભ્યાસ થઈ શકે છે, આ માટે સંકલ્પ કરવાનો છે, સંકલ્પથી આગળ વધી શકાય છે. રસ્તામાં આવતા વિકલ્પો દૂર થાય છે, મુસીબત-મૂંઝવણ ટળી જાય છે. આ માટે મોહનું આવરણ દૂર કરવાનું છે, તેથી અજ્ઞાનતાનું પડ નાશ પામશે.

જીવનમાં પહેલી જરૂર જ્ઞાન દષ્ટિની છે. દર્શન, સામાયિક, પ્રતિક્રમણ કે ધર્મની કોઈ પણ ક્રિયા પાછળ દષ્ટિની જરૂર છે. જ્યાં દષ્ટિ છે, ત્યાં ધર્મ છે, ત્યાં જ્ઞાન છે, ત્યાં સમ્યક્ત્વ છે; માટે જ્ઞાન તથા ક્રિયા બંને સાથે હોય તો મોક્ષમાર્ગ સરળ ને સહજ બને છે. સમજણ વિનાની ક્રિયા માણસને અભિમાની બનાવે છે. જ્ઞાન વગર ક્રિયા શુષ્ક નીરસ બને છે.

આપણે આંખને દષ્ટિ માની છે, જ્ઞાનીઓએ જ્ઞાનને આંખ માની છે. દિવ્યચક્ષુ અને અંતરચક્ષુ ઊઘડી જાય તો બેડો પાર થઈ જાય. તેથી સાચું સુખ મેળવવા જ્ઞાન દષ્ટિની આવશ્યકતા છે.

✘ | મંગળ દષ્ટિ

‘ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર’માં શ્રી વીર પ્રભુ આપણને જે દષ્ટિ અંગે સમજાવે છે : એક મંગળમય દષ્ટિ અને બીજી અમંગળમય દષ્ટિ.

મંગળમય દષ્ટિ દુઃખમાં પણ સુખને જુએ છે અને અમંગળમય દષ્ટિ સુખમાં પણ દુઃખને જુએ છે, કારણ કે તે દષ્ટિ કમળાના રોગ જેવી ફષિત અપવિત્ર બની ગયેલી હોય છે. મનને શાંત બનાવવા દષ્ટિ પવિત્ર બનાવવાની છે.

દુઃખીનાં આંસુ લૂંછવાના છે અને પરોપકારથી સુખને ભિલું કરવાનું છે. જે પૈસાની અગરબત્તી બળીને પણ સુવાસ ફેલાવે છે, તો અમૂલ્ય માનવી તો કેવી સરસ સુવાસ ફેલાવી શકે તેમ છે !

આપણે જાતે આપણી ક્ષણેક્ષણ સુધારવાની છે. દુઃખની વચ્ચે શાંત રહેવાનું છે. દુઃખીને જેટલું આપશો, તેનો બદલો છેવટે જરૂર મળે છે. ધર્મ એ તો અર્પણ છે. આત્મા માટે બધું કરવાનું છે. પતિભક્તિમાં મગ્ન રહેનાર સ્ત્રી અર્પણમાં આનંદ માને છે ને માણે છે. તે પોતાના કર્તાવ્યને સાચો આનંદ ગણે છે. પોતાનું કર્તાવ્ય બ્રહ્મવતું સરળ નથી. તે માટે આપણે અંદરથી તૈયાર થવાનું છે. તે માટે પોતાના દોષોને પોતે જ શોધવાના છે.

પ્રેરણા

ખરડાયેલા હાથ ખીજી વસ્તુને સારી નથી કરી શકતા. જે લોકો પોતાને જુએ છે, તેનો વિકાસ જલદી થાય છે. થોડા શાંત ને સ્વસ્થ થઈને આત્માની ખોજ કરવાની છે, અંતરને ધીમે ધીમે સ્વચ્છ બનાવવાનું છે.

પોતાની શોધ કરતાં આખા જગતની શોધ થઈ જાય છે. તે માટે અમૂલ્ય ચાવી છે મૌન. મૌન જેટલું વધારે, તેટલી આત્મશુદ્ધિ વધારે.

આવી મંગળમય દષ્ટિ જીવનમાં દિવ્યશાંતિ લાવે છે. જેવાં કર્મ ક્યાં હોય, તેવાં ફળ મળે છે. પ્રયત્ન સારો ને સાચો કરવાનો છે, પરિણામની ફિકર નથી કરવાની, જીવનમાં બને તેટલું શાંત બનવાનું છે.

ખીજાના દોષ જોવા નહીં, તેથી તો આપણું મન ખગડી જાય છે. આપણા દોષ જોવાથી આપણું જીવન સુંદર બની જાય છે. અપાત્ર માણસને વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય તો તે ખીજાના દોષ વધુ જુએ છે.

આ માટે પરલક્ષી બની સ્વલક્ષી બનવાનું છે. આથી સત્ય પ્રતિ ગતિ થાય છે, અને સત્યની નજીક જેમ જેમ જવાય, તેમ તેમ પ્રભુની નજીક જવાય છે. સત્ય ને સદાચાર આપણને સુક્રિત પંથે લઈ જાય છે.

આ પ્રમાણે મંગળમય દષ્ટિથી શાંતિ, સ્વદોષદર્શન, સત્યવાદીપણું, સદાચાર પ્રાપ્ત થાય છે, આ માટે મુસીબત આવે તે પહેલાં તેની તૈયારી કરવાની છે. માણસ ઘડાઈને

પ્રેરણા

તૈયાર થાય છે. માટીના ઘડાને ટીપાવું પડે છે, શેકાવું પડે છે, પછી તે યોગ્ય બને છે.

મંગળમય દષ્ટિથી સૌજન્ય જન્મે છે ને માનવી સજ્જન બને છે. સજ્જનમાં અનેક સદ્ગુણો વિકસેલ હોય છે. તેને ક્રોધ સાથે આડવેર હોય છે. સજ્જન તો “ મિત્તી મે સવ્વ ભૂએસુ ” માનનાર છે. સજ્જન પોતાના જ્ઞાનનો અહંકાર નથી કરતો ને કદાપિ વિશ્વાસઘાત કરતો નથી.

અમંગળમય દષ્ટિવાળા માનવો છીછરા મનવાળા, બીબના અહિતમાં આનંદ માનનારા અને અન્યને અકારણુ દુઃખ દેનારા હોય છે.

એક રૂબતા ઉંદરને હંસે બચાવ્યો. ઉંદર ઠંડીથી ધૂજતો હતો, ચાલી શકતો ન હતો. તેથી હંસ તેને પોતાની પાંખો નીચે રાખી હૂંફ આપવા લાગ્યો તો ઉંદરે હંસની પાંખો ફેલી ખાધી, અને હંસ ઉડી ન શક્યો. આમ અમંગળદષ્ટિવાળા ઉપકાર પર અપકાર કરનારા ઉંદર જેવા હોય છે. તેની વૃત્તિ ને પ્રવૃત્તિ અધમ ને હલકી હોય છે. માટે અધાની મંગળમય દષ્ટિ થાય તેવી અભિલાષા.

✘ | જ્ઞાને મોક્ષ:

જેઓ આશાને પોતાની દાસી બનાવે છે, તે જગતને છુટી શકે છે જેઓ આશાના દાસ બને છે, તેને જગત છુટી શકે છે.

આપણી પાસે જે જ્ઞાન અને અનુભવ ન હોય, તો આપણે ઇચ્છાના ગુલામ બની જઈએ છીએ, પણ જ્ઞાન મેળવીને ઇચ્છાને આપણી ગુલામડી બનાવવાની છે.

ઇચ્છાને દબાવવાની નથી, પણ જ્ઞાનથી ઇચ્છાને દાસ બનાવવાની છે. ઇચ્છાને સમજવાની છે અને તેને સમજવાની છે તેથી આત્મકલ્યાણનો માર્ગ સરળ બની શકે.

પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયથી તથા કષાયથી ઇચ્છા આપણા પર શાસન ચલાવે છે. જે દૂધપાકમાં જરાક વિષ પડી જાય તો તે દૂધપાક વિષમય બની જાય છે અને તેવા દૂધપાકને આપણે સ્પર્શતા નથી. તે પ્રમાણે સંસારમાં વિષયો વિષ કરતાં અતિ ભયંકર છે, અને જે તે વિષયો આપણને વિષ જેવા લાગી જાય, તો આપણને વિષયો પ્રતિ તિરસ્કાર છૂટે. વિષયોમાં રૂબવાથી અનંતો કાળ રૂબી જાય છે, પરંતુ તે અંગેની જ્ઞાનદ્રશ્યા પ્રાપ્ત થાય તો સંસારમાં તરી જવાય છે.

પ્રેરણા

જે જ્ઞાનથી ઇંદ્રિયો આત્માને મોક્ષમાં લઈ જાય છે, તે જ ઇંદ્રિયો વિષયો દ્વારા આત્માને નરકમાં લઈ જાય છે.

માટે જીવનમાં વિષયોનો ત્યાગ કરવાનો છે. એક સાગરમાં હજારો નદીઓ દલવાઈ જાય તોપણ સાગર ભરાવાનો નથી, તે પ્રમાણે ઇંદ્રિયાઓ પણ અનંત છે. ઇંદ્રિયાની પરિપૂર્ણતા તે ઇંદ્રિયાની વૃદ્ધિ છે તેથી ઇંદ્રિયાનો ત્યાગ કરવાનો છે. એ ત્યાગ કરનાર તારક બનશે.

આ અંગેનું જ્ઞાન અંતરમાં ધાય તો ઇંદ્રિયાઓની તૃપ્તિ અનર્થી ધાય છે, બહારથી તેની તૃપ્તિ કદાપિ થતી નથી. કહેવાયું છે કે “તું તારામાં રૂપીશ, તો જ તને તૃપ્તિ થશે. તો જ તું સંસારને તરી શકીશ.”

અનુભવ કહે છે કે એક ઇંદ્રિયા તૃપ્ત ન થાય, ત્યાં અનંત ઇંદ્રિયાઓ આવીને ઊભી રહે છે. જ્યાં સુધી સંસાર છે, ત્યાં સુધી ઇંદ્રિયાઓ છે. એ ઇંદ્રિયાઓનો અંત એ જ મોક્ષ. ઇંદ્રિયાનું ખીજ બળી જાય ત્યારે જ મોક્ષ મળી શકે છે.

જ્યારે ઇંદ્રિયાનો ત્યાગ કરો છો, ત્યારે મોહરાજ વધારે મોહનીય રંગો બતાવે છે. મોહનું જ્વર વધી જાય છે, પછી ઇંદ્રિયો આત્માને બાંધે છે. માટે સામે આવેલ મોહની વસ્તુઓનો જ્ઞાનપૂર્વક ત્યાગ કરવાનો છે.

આપણે માનીએ છીએ કે ડ્રાઈવર આપણો નોકર છે, પણ ખરી રીતે તો આપણે ડ્રાઈવરના નોકર છીએ. ડ્રાઈવરના

પ્રેરણા

વિશ્વાસે મોટરમાં બેઠેલા આપણને તે ગમે ત્યાં અથડાવી ફેંકી શકે છે, તેવું જ ઇંદ્રિયોના વિષયોનું છે. આપણે માનીએ કે ઇંદ્રિયો આપણા કાબુમાં છે, પણ બધાં આપણે તેના વિશ્વાસે રહ્યા કે તે આપણને ગમે ત્યાં ફંગોળી દે છે ને છેવટે નરકવાસી બનાવે છે.

માટે ઇચ્છાના અંધનથી અંધાવાનું નથી. જેમ જેમ આત્મા ગુણુઠાણુ ઉપર ચઢતો બધ છે, તેમ તેમ મોહ-રાબ્દનું જોર વધતું બધ છે. સંસારમાંથી જીવ છૂટવા માગે છે, ત્યારે વિવિધ સાનુકૂળ પ્રલોભનો સામે આવીને ઊભાં રહે છે. તે પ્રલોભનની ઉપેક્ષા કરીને, ઇચ્છાઓનો નિરોધ કરીને, વિષય-કષાય પ્રત્યે મમતાહીન દષ્ટિ રાખશો તો સમજણુપૂર્વક અંતરને મળેલ જ્ઞાન આપણને મોક્ષ પ્રતિ લઈ જશે. માટે ઇચ્છાના દાસ ન બનતાં તેને દાસ બનાવો.

✘ | જ્ઞાન ત્યાં સાન.

એક બ્રાહ્મણને એક પુત્રી ને બે પુત્રો હતા. પુત્રી અતુર હતી. તેનામાં શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન ને અસાધારણ બુદ્ધિ હતાં. તેણે ગુરુઓ પાસેથી શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. બ્રાહ્મણને ત્યાં સીમાતીત ગરીબાઈ હતી. તેના ઘર ઉપર છાપડું પણ ન હતું, રાત્રે સુસવાટા વાતો પવન અંદર આવતો હતો.

ગરીબીમાં સમજણ હોય તો જીવન સુંદર બની જાય છે. પણ ગરીબી પચાવવી ઘણી જ આકરી છે. આબે જ્ઞાનની વિશિષ્ટતા નથી, ધનની છે. દુઃખમાં ધન નહીં નહીં પણ જ્ઞાન જ કામ લાગવાનું છે. તેમાંય પૈસાની ગરીબી કરતાં મનની ગરીબી ખરાબ છે.

આ ગરીબ બ્રાહ્મણની દીકરી કૂવા કાંઠે પાણી ભરવા ગઈ. ત્યારે પુરોહિત પૂરપાટ દોડતા ઘોડા પર ત્યાં આવે છે, તેને ઘણી તરસ લાગી હતી. પેલી છોકરી પાસે પાણી માગ્યું, છોકરી તરત પાણી આપતી નથી. બે વખત પાણી કાઢીને ઢોળી દે છે. પછી ત્રીજી વખતે પાણી પીવડાવે છે.

પુરોહિતને આશ્ચર્ય થયું. તેને પાણી ઢોળવાનું કારણ પૂછ્યું તો છોકરીએ જવાબ આપ્યો : તમે દોડતા આવ્યા હતા, તેથી તરત જ પાણી પીવાથી પેટમાં ગોળો બંધાઈ જાય, તેથી શાંતિ થયા પછી મેં પાણી પાચું.”

પ્રેરણા

જીવનમાં સમજણ અને ધર્મ હોય તો જીવન ધન્ય બની જાય છે.

પુરોહિત છોકરીને ત્યાં જાય છે. બ્રાહ્મણે પ્રેમથી રોટલો ખવડાવ્યો. પુરોહિતે તેની દીકરીની માગણી કરી, બ્રાહ્મણે તેને અર્પણ કરી અને બન્નેનાં લગ્ન થઈ ગયા.

બ્રાહ્મણની દીકરીને વૈભવ મળ્યો, પરંતુ તે જરાય છલકાતી નથી. આપણો અનુભવ છે કે સૂર્ય કરતાં તેનાથી ગરમ થયેલ રેતી વધારે દઝાડે છે.

એક દિવસ તેનો પિતા સારાં કપડાં પહેરીને દીકરીને મળવા ગયો. પરંતુ નણુંદ આપ દીકરીને મળવા દેતી નથી. તેથી અંદર બેઠા બેઠા દીકરીએ આપને દ્વિઅર્થી પ્રશ્નો પૂછ્યા. પહેલાં પૂછ્યું : “હાથી દાંત કાઢે, બાબા ?” ન હોય છતાં સારાં કપડાંનો દેખાવ થાય ?

આપ : હા, બેટા, દાંત કાઢે. (હાથીને દાંત બહાર હોય છે.)

દીકરી : ડેલીએ વાળં વાગે, બાબા ?

(છાપરા પર રહેલ પાંદડાંનો અવાજ આવતો હતો.)

આપ : હા બેટા, વાળં વાગે.

દીકરી : ચકલાં દાણાં ચગે, બાબા ?

(ખેતરમાંથી વીણી વીણીને ભાઈ દાણા લાવે છે. દુઃખમાંથી સુખ શોધવાનું છે.)

આપ : હા બેટા, ચકલાં દાણાં ચગે.

પ્રેરણા

દીકરી : હીરો દીવો કરે, બાબા ?

(ભાઈ દીવા જેવું અજવાળું કરે છે ?)

બાપ : હીરો દીવો કરે.

આ સાંલળી નણુંદ તથા સાસુને થયું કે વહુના પિયરે હાથી છે, ડેલીએ વાજાં વાગે છે. કોઠારમાં વણું ધાન્ય છે. હીરા છે. ખૂબ જ વૈભવ છે. તેથી તેમણે વેવાઈનું સાડું સ્વાગત કર્યું. સુંદર રસોઈ જમાડી. જતી વખતે ગાડું ભરી મીઠાઈ આપી. પછી પુરોહિતને થયું કે મારી વહુ સમજણ ભરેલી છે.

દીકરી પાસે જ્ઞાન હતું. જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થયેલ જ્ઞાન-સમજણથી વિપત્તિને વૈભવમાં ફેરવી બતાવી.

દુઃખમય સંસારમાં ખેદ ન કરતાં સમતાપૂર્વક ઔદાસિન્યભાવે રહેવાનું છે. દુઃખમાંથી સુખ શોધવાનું છે. જ્ઞાનિઓ કહે છે કે વિપત્તિ આવે તો વલખાં મારવાનાં નથી-હારી જવાનું નથી. જે દુઃખ સુખ આવે છે તે આપણાં પૂર્વાના કર્મ અનુસાર આવે છે. દુઃખનું સ્વાગત કરવું. દુઃખ આવતાં કસોટી થાય ત્યારે સમતા અને સહિષ્ણુતા હોય તો જીવન સુવર્ણમય બને છે. દીકરીએ ગરીબી પચાવી હતી, જ્ઞાનથી દુઃખને જીત્યું હતું, દુઃખ જોયું હતું તેથી તેનામાં સમજણ શક્તિ એવી ઉદ્ભવી કે પ્રતિક્રમતાને અનુક્રમતામાં પરિવર્તિત કરી દીધી.

તો જ્ઞાન ને સમજણ હશે તો આત્માને પ્રગતિ કરવામાં સરળતા ને સુગમતા રહેશે.

✘ | કાર્તિકી પૂર્ણિમા

આજનો દિવસ ત્રણ મંગળ વાતો લઈને આવે છે, આજે ભક્તો પ્રભુને ભેટીને પોતાનું જીવન શુદ્ધ બનાવે છે, પવિત્ર અને મંગળ બનાવે છે. જેમ કપડાં ધોવા માટે સાબુ, વાસણુ શુદ્ધ કરવા આંબલી, તેમ હૃદયને ધોનાર પ્રભુની વાણી છે. હૃદય ત્રણ તરવેથી શુદ્ધ બને છે : ત્યાગ, જ્ઞાન અને ભક્તિ.

આજે પૂર્ણિમાના દિવસે અનેક ભક્તગણ પ્રભુને ભેટવા ઉલ્લાસપૂર્વક શત્રુંભ્ય ગિરિ ચઢતા હશે. સવારના ચાર વાગે તો તળેટી પર જે ઉલ્લાસ ઉત્સાહ, ઉમંગ નજરે પડે છે. તે જોઈને આખાલ વૃદ્ધની ભક્તિ ભાવના જોઈને કોઈ પણ સહૃદયી ગદ્ગદિત થઈ જાય છે. આ છે આજનું એક પરમ મંગળ તત્ત્વ : ગિરિરાજની સ્પર્શના. સિદ્ધાચળની યાત્રા એટલે સિદ્ધશીલાની યાત્રા, બ્યાં અનંતાનંત પુણ્યાત્માઓ પરમ પદ પામ્યા છે, બ્યાંના પુદ્ગલો પવિત્ર, મંગળ, શુદ્ધ છે, તે કોઈ પણ આત્માને ઊર્ધ્વગામી બનાવે છે.

બીજું મંગળમય તત્ત્વ છે : ગુરુભગવંતોનો વિહાર. સાધુઓ ગંગાપ્રવાહ જેવા છે. સાધુઓ મુક્ત વિહારી છે. પાણી એક ખાખોચિયું બની જાય તો તે ગંધાઈ ઉઠે છે. સાધુઓ સરિતા જેવા છે. તેઓ સરિતાની માફક પોતાના કાંઠાને-પક્ષને પદલવિત કરે છે. સાધુસંતોનો સમાગમ આત્મ-

પ્રેરણા

હિતકારી છે. સાધુની શ્રેયઃસાધક વાણીથી જીવનને સમૃદ્ધ બનાવવાનું છે. ધર્મથી જીવન અડોલ બને છે. સાધુ જગતને સુખ આપે છે જગતનાં દુઃખો લઈને, પોતે તે સહીને અન્યને આનંદ આપે છે. જ્ઞાનગંગોત્રી વહાવનાર પંચ મહા-વ્રતધારી સાધુ છે. આત્મા ન્યોતિર્ધર છે, સિંહ સમાન બળવાન છે, મુક્ત છે, અભય છે, અજર છે, અમર છે. એવું સચોટ જ્ઞાન કરાવનાર સદ્ગુરુઓ છે.

સંકુચિતતામાંથી વિકાસ તરફ જવાનું સુમળવનાર ગુરુ છે. આત્માને પરમ પદે લઈ જવાનો છે. દેહ તો કાચનું ખોખું છે. ચેતન વગર દેહ નિરર્થક છે. આંખ હીરો પારખી શકે છે, મહદું હીરો પારખી શકનાર નથી. અંદર જે ખેઠેલ છે, તે કિંમતી છે.

આજની ત્રણ મંગળ વાતોમાં પહેલી વાત સિદ્ધગિરિની યાત્રા, બીજી વાત સાધુસંતોનો વિહાર અને ત્રીજી વાત ભારતના ન્યોતિર્ધર શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યની જન્મદિનની છે.

પૂ. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યજીએ પોતાના જીવનમાં દરેક બાબતનું સાહિત્ય રચ્યું છે. પ્રાકૃત અને સંસ્કૃતના પ્રખર તેઓ સમર્થ વિદ્વાન હતા, અતિ વિશાળ સાહિત્યના મૌલિક રચયિતા હતા. સરસ્વતીદેવીનો સાક્ષાત્ વાસ તેમના મુખે હતો. એ સરસ્વતીપુત્રે ગુજરાતનું જ નહિ, પણ સમગ્ર ભારતનું નામ જગતન સાહિત્યમાં રોશન કર્યું છે. ‘સિદ્ધ હેમ વ્યાકરણ’ ઉત્તમ અબ્જેડ ગ્રંથ છે. તે વ્યાકરણ

પ્રેરણા

અતિપ્રમાણિત મનાય છે. પૂર્ણિમાના દિવસે જન્મ પાપી જીવનમાં, સાહિત્યમાં, ધર્મમાં આચારમાં પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી. ગુજરાતમાં અહિંસાને જાગૃત ને જીવતી રાખનાર હેમચંદ્રાચાર્યજી હતા. સિદ્ધરાજ જયસિંહ ને કુમારપાળના જીવનને યશસ્વી ઓપ આપનાર તેઓ હતા.

તેમનો જન્મ સં ૧૯૪૫માં, દીક્ષા સં ૧૧૫૪માં સૂરિપદ સં ૧૧૬૬માં ને સ્વર્ગવાસ સં ૧૨૨૯માં થયો. તેમનું જન્મનામ ચંગદેવ હતું, દીક્ષા સમયે સોમચંદ્ર અને સૂરિ થતાં હેમચંદ્ર પડ્યું. કુમારપાળ જેવા રાજા થવાથી હેમચંદ્ર તે ખરા હેમચંદ્ર જ બન્યા. હેમચંદ્ર ‘કલિ કાલ સર્વજ્ઞ’ થયા અને કુમારપાળ ‘પરમ આર્હત’ થયા, હેમચંદ્રાચાર્યના ઉપદેશથી સદાચારપ્રચાર, દુરાચાર-ત્યાગ, જિનમંદિર રચના, પૂજા વિસ્તાર, જીર્ણોદ્ધાર, અમારિ ઘોષણ, તીર્થયાત્રા ધામધૂમપૂર્વક કુમારપાળે કર્યા-કરાવ્યાં.

કુમારપાળે ૨૧ જ્ઞાનકોશ (પુસ્તકના ભંડાર) કરાવ્યાં. છત્રીસ હજાર શ્લોકોનું ત્રિષષ્ઠિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર હેમચંદ્રાચાર્ય પાસે રચાવી, સોના રૂપાથી લખાવી સાંભળ્યું.

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે^૯ રચેલ પ્રધાન ગ્રંથો છે—અભિધાન ચિતામણિ આદિ કોશ, કાવ્યાનુશાસન, છંદોનુશાસન, દેશી નામમાળા, દ્વાશ્રય કાવ્ય (સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત) પરિશિષ્ટ પર્વ, શબ્દાનુશાસન આદિ.

૮૪ વર્ષની ઉંમરે અનશન સાથે સમાધિપૂર્વક હેમચંદ્રાચાર્યે^૯ દેહત્યાગ કર્યો. આવો મંગળ દિન આજનો છે.

✘ | ચતુરંગ અધ્યયન

ચતુરંગ અધ્યયનમાં ચાર વાતો આવે છે : મનુષ્યજન્મ, શાસ્ત્રશ્રવણ, શ્રદ્ધા અને ચારિત્ર.

જ્ઞાની કહે છે કે સંસારમાં અપેક્ષાએ ધનનું સ્થાન છે, તે પણ મનુષ્યભવને લીધે જ છે. પૈસાને સમજનારની કિંમત વધારે છે. જગતમાં મોંઘામાં મોંઘો મનુષ્યજન્મ છે. એકેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિય સુધીમાં અનન્તોકાળ અર્થાત અનંતા કોડો વર્ષો વીતાવ્યાં, ઘણાં ઘણાં દુઃખો સહન કર્યા પછી મનુષ્યભવ મળે છે.

આપણને તડકો નથી ગમતો, પણ ઠંડક ને ગળપણ ગમે છે, તેમ કીડીને પણ તડકો નથી ગમતો. કીડીને પણ મિત્રો વહાલા છે. ગળપણ હોય ત્યાં હજારો કીડીઓ ભેગી થાય છે, આપણને મીઠાઈની કિંમત છે, પણ કીડીઓ મરી જાય તેની કિંમત નથી.

માણસની દ્રાણેન્દ્રિય કરતાં કીડીની દ્રાણેન્દ્રિય વધારે સતેજ હોય છે. સુખ શોધવામાં કીડી ખૂબજ જખરી છે. માણસ કરતાં વધારે દોડા દોડ કીડી કરે છે.

મનુષ્યમાં જેવો આત્મા છે, તેવો જ આત્મા કીડીઓમાં છે. તો પછી બન્ને વચ્ચે ફરક શો ? કીડી કરતાં માણસ

પ્રેરણા

અનંતી પુણ્યાઈ ભેગી કરે, પુન્યના ઘણા પુંજ ભેગા કરે, ત્યારે મનુષ્યન્મ મળે છે.

ચિન્તામણિરત્ન જેવા અમૂલ્ય મનુષ્યજીવનને નોટો, કારખાના કે ફેક્ટરીઓ પાછળ વેડફી દેવાનું નથી. જે સમય મળ્યો છે, તેનો આત્મા માટે સદુપયોગ કરવાનો છે.

મનુષ્ય અને પશુમાં મહદંતર છે. મનુષ્ય ઉત્તમ છે. પશુને દુઃખ થતું હોય તો તે શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકશે નહીં, જ્યારે તે મનુષ્ય કરી શકશે. સુખ દુઃખ વ્યક્ત કરવાની શક્તિ ફક્ત મનુષ્યને મળી છે.

શાસ્ત્રશ્રવણથી મનુષ્યભવને મધુર બનાવવાનો છે. તપ-ત્યાગથી આગળ વધવાનું છે. શ્રવણથી વિકાસ થઈ શકે છે. મનુષ્ય જીવનમાં કરુણા, સરળતા, મૃદુતા અને નિર્દોષપણું આવશ્યક છે. સુખનાં સાધનો મેળવવા પાછળ સદ્-જીણોને ભૂલી જઈએ છીએ. પોતાના ભોગનાં સાધનોમાં ગાઢ આસક્ત કે સ્વાર્થી ન બનતાં, પ્રાણીમાત્રના હિતમાં સદુપયોગી અને સહાયક બનવાનું છે.

જે માણસે આગળ વધવાનું છે, તેણે નાગિયેર જેવા બનવાનું છે. ઉપરથી કઠોર પણ અંદરથી (હૃદયને) મૃદુ અને મધુર બનાવવાનું છે. તે માટે મહાપુરુષોના જીવનમાંથી માર્ગદર્શન ને જીવનદષ્ટિ મેળવવાની છે આથી માણસાઈ પ્રાપ્ત થાય છે. જેનામાં માનવતા છે, તે માનવ છે. માન-

પ્રેરણા

વતા વિનાનો માનવી તે દાનવ છે. તેનામાં કચુણા, દયા, અનુકંપા નહિ હોય. તે પોતાના સ્વાર્થ ખાતર અનેકના જીવન રગદોળી નાખશે.

માનવતા માટે શ્રદ્ધા-પ્રભુ વચનો ઉપર શ્રદ્ધાની જરૂર છે. લક્ષ્મી હોય, પણ અંતરાય કર્મનો ઉદય હોય તો તે દાનમાં વપરાતી નથી. આજે તો ગુરુ અને ધર્મ બન્ને પ્રતિ માણસો ઘણીવાર ચાલાકી વાપરે છે. ન્યાં કપટ નથી, ન્યાં સરળતા છે, ત્યાં સફળતા છે. વાંસળી સરળ છે, માટે જ સતત તે કૃષ્ણના હોઠ પર રહે છે.

દાનમાં લક્ષ્મીનો સદુપયોગ થવાથી નિર્લોભતા પ્રાપ્ત થાય છે. વિલાંબ કર્યા વગર જે મળેલ છે. તેનો સદુપયોગ કરવો.

નીતિ નિયમ ચારિત્ર ઘડે છે. બાઈ એકલી હોય તોય ચોરો તેના ઘરેણાંને સ્પર્શતા નથી.

કોઈપણ સમય, ઘડી કે કાળ પ્રભુનાં વચનશ્રવણ માટે યોગ્ય છે. આપણે પશુચોનિમાં (તિર્થંચ) હોત તો પ્રભુની વાણી સાંભળવા ન મળત. માટે આ ભવમાં મળેલ ઈન્દ્રિયોની પટુતા, સદ્ગુરુની સુનિશ્રા તેમ જ પ્રભુવાણીશ્રવણના સુયોગને શ્રદ્ધાના પરમ માધ્યમથી પ્રભુ વચન પર સફળ બનાવો, અર્થાત્ અભિશુદ્ધ અખંડ ચારિત્ર જીવનનું ઘડતર કરો.

આ જીવનને ઉચ્ચતમ બનાવવાનું છે, ઊર્ધ્વગામી બનાવવાનું છે. તે માટે ચાર પુરુષાર્થ પરમ આવશ્યક છે.

✘ | તિમિર તેજ

સંસારમાં તિમિર હોય તો ચારનો ભય હોય છે. ૧ જંતુઓનો ઉપદ્રવ. ૨ ચોર. ૩ અનાચારી તત્ત્વ. ૪ પતનનો ભય. જ્યારે પ્રકાશ પથરાય છે, ત્યારે આ બધા ભય ટળી જાય છે.

આધ્યાત્મિક પ્રકાશ પથરાય છે, ત્યારે આ બધા ભય ટળી જાય છે.

આધ્યાત્મિક પ્રકાશ ન હોય તો અજ્ઞાનતિમિરમાં જીવ ઘેરાઈ જાય છે. ત્યારે મિથ્યાત્વના નિષીઠ અંધકારમાં ત્યાં ત્યાં જીવ અટવાય છે; ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, મોહ, માયા, મમતા વગેરે તેને ઘેરી વળે છે.

માણસો વિચાર કર્યા વિના જીવી રહ્યા છે. જ્યાં વિચાર નહીં ત્યાં વિકાસ નહીં. ભગવાન ઋષભદેવના જીવે કોઈકે નજીવી ભૂલ કરેલ હશે તેના કારણે ભગવાનને ૧૩ મહિના અને ૧૦ દિવસ આહાર ન મળ્યો. આ તો કર્મનો હિસાબ છે. ભગવાન કહે છે : ‘ મારે તો ભોગવવું પડ્યું. પણ તમે કોઈપણ જીવોને મારશો નહીં, ખીડશો નહીં.’

આ દેહ તો લીવ અને લાયસન્સવાળો ફ્લેટ છે.

પ્રેરણા

કુમારપાળને એકવાર વિચાર આવે છે કે પ્રબળને ઋણમુક્ત કરું ને બધાને શાસનરસિયા બનાવું તેથી તે દેવેન્દ્ર સૂરિજી મહારાજ સાહેબને વિનંતિ કરે છે કે આપની પાસે સુવર્ણસિદ્ધિ છે. મને આપો બધાને સોનું આપી સુખી કરું.

દેવેન્દ્રસૂરિ કહે છે કે સોનાથી દુઃખમાંથી મુક્ત થવાતું હોત તો તીર્થંકર ભગવાન ઉપદેશ ન આપત. સોનું જ વહેંચત. સંસારનાં દુઃખ સોનાથી દૂર થાય, પણ ભવનાં દુઃખ સોનાથી દૂર થતાં નથી. તે તિમિર દૂર કરવા માટે આધ્યાત્મિક જ્ઞાનની જરૂર છે.

સોનાથી સુખ મળે એ ભ્રમણા છે, જ્યાં સુધી કર્મથી મુક્ત ન થવાય ત્યાં સુધી જીવો દુઃખી છે. જગતમાં એવું નિર્માળ જીવન જીવો કે જેથી તનથી, મનથી કે આચરણથી કોઈ જીવને નુકશાન ન થાય.

સદાચાર એ સુવર્ણસિદ્ધિ છે. તનનો સદાચાર, મનનો સદાચાર અને ધનનો સદાચાર સુવર્ણસિદ્ધિ કરતાં વધુ મહત્તા ધરાવે છે.

તનનો સદાચાર એટલે અભક્ષ્ય આહારનો ત્યાગ, વ્યવહાર શુદ્ધિ અને પરોપકારીજીવન. મનનો સદાચાર એટલે પ્રભુમાં, વાંચનમાં, વ્યાખ્યાનમાં, ગુરુભક્તિમાં, શાસ્ત્ર અધ્યયનમાં અને સતકાર્યમાં મનને જોડવું તેમ જ આર્ત ધ્યાન ન થાય તેવી રીતે મનને કેળવવું તે. ધનનો સદાચાર એટલે સાતક્ષેત્રમાં અને પરોપકારમાં દ્રવ્યનો સદ્વ્યય તે.

પ્રેરણા

આવી રીતે અંતરમાં તેજ આવી જતાં માણસની વૃત્તિ હળવી બને છે; ને જીવ કર્મમુક્ત બની જાય છે. એકવાર આધ્યાત્મિક પ્રકાશનો સ્પર્શ થાય એટલે કર્મનિર્જરા થવાની ને અનેક ભવ ઓછા થઈ જવાના.

અંતરમાં રહેલ તિમિરને બહાર કાઢવા માટે જ્ઞાનીનો સંપર્ક, શાસ્ત્રનું વાચન અને શ્રવણ તથા નૈસર્ગિકતાની જરૂર છે. નિસર્ગમાં રહેલ પુષ્પને ખીલતું ને કરમાતું જોઈ ને જીવનમાં વૈરાગ્ય પ્રગટે છે. ચિત્રો, મૂર્તિ, આકૃતિ જોઈ માનસ પલટાઈ જાય છે, પાલીતાણામાં આદિનાથ દાદાની મૂર્તિ જોતાં અંતરમાં ઉલ્લાસના કુવારા ફૂટે છે.

નબળું બનેલ મન વ્યાખ્યાનથી સબળું બને છે. કોઈ સારા નિર્ણયને વિલંબ થતો હોય તો પ્રભુની વાણી તેમાં સ્ફૂર્તિ પ્રેરે છે. જ્ઞાનની વાણી જ સંસારના ઝેરને દૂર કરે છે. સારા વાચનથી મન મધમધતું બને છે.

આ બધાથી સમ્યક્ત્વ પ્રગટે છે. તે એક પ્રકાશ છે. તેથી સંસાર છોડવા જેવો લાગે છે. મરણ-ધન-કે કોઈ પદાર્થનો હેતુ તે સમજી શકે છે. સમ્યક્ત્વનું દર્શન શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ છે. ચારિત્ર વિના ચાલશે, પણ સમ્યક્ત્વ વિના નહિ ચાલે. આવા આધ્યાત્મિક જ્ઞાનની કિંમત છે.

સંસારમાં તિમિર ને તેજ છે. આપણો આત્મા અજ્ઞાનના કારણે તિમિરમાં અટવાઈ રહેલ હોય છે, તેને સમ્યક્ત્વ-આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો સ્પર્શ થશે તો ત્યાં પ્રકાશ પથરાઈ રહેશે.

✘ | મનની મહાનતા

સમ્યક્દ્રષ્ટિ આત્માની અભિરુચિ ઉત્તમ હોય છે. તે સંસારમાં હોવા છતાં મોક્ષની અભિરુચિ રાખે છે. સંસારમાં રહેવા છતાં તેનામાં સંસારનો રસ હોતો નથી, સંસારને તે કેદ માને છે, બંધન માને છે.

કોઈ માણસને કેદી તરીકે બંગલામાં રાખવામાં આવે તો તેમાં તેને જરા પણ આનંદ હોતો નથી, પણ તેનું મન તો તેના ઝૂંપડામાં જ હોય છે, ત્યાં જ તેને આનંદ આવે છે.

બ્યાં મન હોય ત્યાં જ તન હોવું જોઈએ. જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા મન થયું, ત્યારે તનને શ્રમ લાગતો નથી. ક્રિકેટના ખેલાડીઓ છ કલાક તડકામાં બિભા બિભા રમે છે, કારણ કે તેમનું મન રમવાના આનંદમાં છે. તેથી તનનો શ્રાક લાગતો નથી.

આપણે તો બધા ભાર તનને આપીએ છીએ, મનને નહિ, તે આપણી મૂર્ખતા છે. જ્ઞાનીઓ મન તપાસવામાં કુશળ હોય છે, બ્યારે ડ્રેક્ટરો તન તપાસવામાં પ્રવીણ હોય છે.

પ્રેરણા

આપણું શરીર નિર્ભંગ હોય, છતાં મન જે મજબૂત હોય તો ધાર્યું કામ પાર પાડી શકીશું. સમકિતી આત્મા સંસારમાં હોવા છતાં હરહંમેશ કર્મનિર્જરા કર્યા કરે છે.

આપણું જીવન સતત વિચારશીલ, ચિંતનશીલ તેમજ સ્વપ્નશીલ હોવું જોઈએ, અને જીવનનું ધ્યેય મોક્ષ હોવું જોઈએ. આપણે ખરાબની સોબત કદી ન કરવી, નહિતર ‘જેવો સંગ તેવો રંગ.’ દૃઢપ્રહારી જેવા મહા પાપી આત્મજ્ઞાનની સોબતથી પ્રાતઃસ્મરણીય થઈ ગયા. ગુણ-સાગર ચોરીમાં બેઠા બેઠા સંયમના વિચાર કરે છે. અને તેમને પરણનાર આઠે કન્યાઓ વિરતિની સંમતિ આપે છે. આ છે સંયમનો સંગ ને સંયમનો રંગ.

તેથી ઘરના વડિલોએ ઉચ્ચ જીવન જીવવું જોઈએ, તેઓ જેવું જીવન જીવશે, તેવું જીવન તેમનો પરિવાર અનુસરશે.

નેમ ત્યાગી થયા તો રાજુલ ત્યાગી થયા.

રામ ઉત્તમ જીવન ગાળતા તો સીતાનું ચારિત્ર ઉત્તમ હતું સ્ત્રીમાં લાગણીવશતાનું તત્ત્વ પડેલું છે. જે ક્ષેત્ર પ્રત્યે-લાગણી થાય તે ક્ષેત્રમાં પોતાનું સર્વસ્વ આપી દે છે, જે તેનું મન વૈરાગ્યમાં કે ધર્મમાં વળે તો ધર્મમાં જ પોતાનું સર્વસ્વ સમર્પિત કરી દે છે. તેથી પુરુષની પ્રતિમા સ્ત્રી છે. પુરુષ માર્ગદર્શક છે, સ્ત્રી પ્રેરણાદાયી છે. પુરુષ પ્રગતિ છે, તો સ્ત્રી પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રેરણા

જગતના મહાન કાર્યોના સર્જનમાં અખૂટ શ્રદ્ધા રહેલ છે. શ્રદ્ધાથી નિર્બળ શરીર પ્રબળ કાર્ય કરી શકે છે. મહાસતી સુલસાની ધર્મશ્રદ્ધા અખૂટ હતી. શરીર થાકતું નથી, મન થાકે છે. ઇચ્છાઓના મેરુપર્વતથી શરીર ત્રાસી જાય છે. શરીર પાસેથી કામ લેવાનું છે, તેથી તેને ટકાવવા માટે પોષવાનું છે, પણ તેના ગુલામ બનવાનું નથી, માલિક બનવાનું છે. કાયાને આજ્ઞાકિત બનાવવાની છે. શરીર કામ નથી કરતું, પણ શ્રદ્ધા કામ કરે છે.

સ્ત્રી કદી સાતમી નરકે જતી નથી, પુરુષ સાતમી નરકે જાય છે, કારણ કે સ્ત્રીનું સાતમી નરકનું આયુષ્ય બાંધે એવું રૌદ્ર પરિણામી થતું નથી. પુરુષના અધ્યવસાય સાતમી નરકના આયુષ્ય બાંધવા જેવા અતિરૌદ્ર બની શકે છે. આપણું તન સંસારમાં હોય છતાં મન તો મોક્ષમાં હોવું જોઈએ, આથી તેની દરેક પ્રવૃત્તિ મોક્ષ મેળવવા માટેની હશે. તનની દરેક પ્રવૃત્તિનું ધ્યેય મનને તેના ધ્યેયને પહોંચવા સહાય કરવાનું છે.

જેણે મન સાધ્યું, તેણે સઘળું સાધ્યું. એકવાર તનને સંયમિત બનાવી શકશો, તેને સમજવી શકશો, તો તેની પાસેથી ધાર્યું કામ લઈ શકશો. પરંતુ જે મોક્ષમાર્ગના મૂળમાં છે, તે મનને પ્રેમથી, શ્રદ્ધાથી, જ્ઞાનથી, ચિંતનથી, મનનથી, ધ્યાનથી કેળવે તો તે મન મોક્ષપથે અવસ્થ લઈ જશે. મોક્ષ અતિદુષ્કર છે પણ મન એ રીતે કેળવાય તો મોક્ષ હાથ વેતમાં છે.

✘ | ચાર સુખશય્યા

લગવાને કહ્યું : હે આત્મા, તું સુખશય્યામાં સૂઈ બન. સુખશય્યામાં શાન્તિ સુખ શાંતિ છે. તેથી આત્માનો ઉત્કર્ષ થાય છે.

સુખશય્યા ચાર પ્રકારની છે :

૧ શ્રવણ શય્યા : પ્રભુની વાણી ગુરુમુખે સાંભળવી. શ્રવણ તો ટોનિક સમાન છે. વાણી સાંભળ્યા પછી શાંતિ થાય છે. તેમજ આપણી વાણી ડંખ વગરની, કટાક્ષ વગરની હોવી જોઈએ. હિંતકર, સત્ય યુક્ત અને અન્યને સાંભળવી ગમે તેવી પ્રિય વાણી હોવી જોઈએ. વ્યાખ્યાનમાં આવ્યા પછી આત્મધ્યાન થતું નથી. ખરાબ વિચાર આવ્યો હોય તો તે ચાલ્યો જાય છે. જળથી શરીરને સાફ કરીએ તેવી રીતે વાણીથી આત્માના અજ્ઞાનકચરાને સાફ કરવાનો છે. જેમ ખગીચામાંથી સુવાસ અને તાણ હુવા મેળવી શકાય છે, તેમ ગુરુની વાણીથી આત્માને શાંતિ મળે છે, વિચારો ની સુવાસ મળે છે, અને તાજગી પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રભુની વાણી મેઘ સમાન છે. જેવી તમારી પાત્રતા તેવું તમે મેળવશો.

પ્રેરણા

૨. આત્મચિંતન શય્યા : પર ઉપાધિથી મુક્ત બનવાનું છે.

સ્વની ચિંતા કરવાની છે. આત્મચિંતન જેવું સુખ ક્યાંય નથી. એક ભાઈને ત્યાં બે જભાઈ આવ્યા. એક ગામડામાંથી આવ્યા. તેમને ગરમાળુ ખાવાની ઇચ્છા હતી. બીજા શહેરમાંથી આવેલ. પીરસવામાં બન્નેને ખાસુદીના વાડકા મૂકવામાં આવ્યા. ગામડામાંથી આવેલ જભાઈ ખાસુદી ખાતા નથી. પછી તેમને તે વિશે સમજાવવામાં આવ્યું ને થોડી ખાસુદી ચખાડી પછી તો તે બહુ જ ભાવી.

ગરમાળા જેવું સંસારનું સુખ અને ખાસુદી જેવું આત્માનું સુખ છે. સંસારના ભોગભોગવવામાં પડ્યા હોય તેને ખાસુદી જેવું આત્માનું સુખ શું છે, તેની કલ્પના હોતી નથી. તેમને એકવાર તેનો આસ્વાદ થાય તો તે સુખ મેળવવા પુરુષાર્થ સારી રીતે કરશે. આત્મચિંતન એ અનન્ત આનંદનું પ્રથમ સોપાન છે. આત્મા ચિંતવે કે હું કોણ છું? ક્યાંથી આવ્યો છું? માઝં ધ્યેય શું છે? તે પરિપૂર્ણ કરવા માટે ક્યા ઉપાયો આવશ્યક છે? આવી આત્મચિંતનની શય્યા સુખદ ને શ્રેયસાધક છે. આ શય્યામાં આત્મા સૂતો હોય તો તેને શાશ્વત્ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

૩. પારકી પંચાત મૂકી દેવાની શય્યા :

પ્રેરણા

આજુમાં પડોશી ઝગડતા હોય તો આપણે જે કાન માંડીને બરાબર સાંભળીએ છીએ. પારકી પંચાત કરવામાં રસ આવે છે. આ રસ મીઠો લાગે છે, પરંતુ પરિણામ મહાકટુ છે. પારકી પંચાત છોડીને પોતાની પંચાત કરવી હિતકર છે. તમે જે તે સાંભળવાને બદલે ન્યાં ત્યાં બહાર ન ભટકતાં અંતરમુખ બનો. નરસિંહ મહેતાએ કહ્યું છે કે, “મહીં પડ્યા તે મહાસુખ માણે બહાર ઊભા પસ્તાય.”

શક્તિને સચ્ચ શાંતિમાં છે, તોફાનમાં નથી. કંટાળેલને ઊઘવું પડે છે. બોલનારને મૌન પાળવું પડે છે. ન્યાં ત્યાં જે તે બોલવું નહીં, પૂછ્યા વગર જવાબ આપવો નહીં. જે સમય મળે તેમાં પ્રભુનું સ્મરણ કરવું, આત્માનું ચિંતન કરવું. પોતાની વૃત્તિ પ્રવૃત્તિ શુભ થાય તેની તકે દારી રાખવી. બહારની ગંદકી ઘરમાં આવવા દેવી નહીં. નકામી વાતોને છોડી દેવાની છે, અને આવા સમયે મનને વાળી લેવાનું છે.

૪, શ્રવણનું પુનઃ પુનઃ ચિંતન.

પશુ બાધા પછી, તેને વાગોળે છે અને પછી ગળે ઉતારે છે. આથી તેનું સારૂં પાચન થાય છે. તેમ આપણે પ્રભુની વાણી સાંભળી હોય તેનું વારંવાર ચિંતન કરવું તેથી તેમાંથી નવો પ્રકાશ મળશે. મેંદીને વારંવાર ઘુંટવાથી વધુ રંગ પ્રાપ્ત થાય છે. પીંપરને વધુને વધુ ઘુંટવાથી—પટ

પ્રેરણા

આપવાથી તેની શક્તિ ને કિંમત વધે છે, પ્રભુવાણીના વાક્યો વારંવાર વિચાર્યા કરીએ તો જીવન ધન્ય બની જાય, અજ્ઞાનના મોતિયા ઉતારનાર પ્રભુવાણી છે.

આપણે વિચારવાનું કે આત્મજ્ઞાનની બાબતમાં હું જડ હતો ત્યારે પ્રભુએ આત્માનો વિચાર આપ્યો. તેથી આત્માને ઊર્ધ્વગામી બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો. પરિશ્રમ ચોછો થાય તો આત્મા ઊંચે જઈ શકે છે. વિજ્ઞાનનો નિયમ છે કે જેમ જેમ દબાણ ચોછું થાય તેમ તેમ વસ્તુ ઊંચે જઈ શકે છે. તો વિષયકષાય-રાગદ્વેષ-પરિશ્રમનો ભાર ચોછો થાય તો આત્મા ઊંચે જઈ શકે છે. આ ચાર પ્રકારની સુખ શય્યા આત્મકલ્યાણર્થે છે.

✘ | ચાર પુરુષાર્થ

ચાર પુરુષાર્થ છે : ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ. તેમાં પ્રથમ ધર્મ છે, છેલ્લે મોક્ષ છે. મધ્યમાં રહેલ બે અર્થ અને કામ ધર્મમય હોય તો તે મોક્ષમય બની શકે છે. આજે અર્થ અને કામના બે કિનારા દેખાતા નથી. અર્થના પ્રવાહનું પ્રાબલ્ય એટલું છે કે પોતાની બાજુના ધર્મ-કિનારાને ડૂબાડી દીધો છે અને ધર્મને પણ તળે દબાવી-કચડી ચોતરફ પોતાનો હાહાકાર ફેલાવી દીધો છે. બીજી બાજુ કામે મોક્ષને દેખાવેલ છે, “જુઓ, મારા પણ નીચે મોક્ષ છે, માટે હું સર્વસ્વ છું” એમ દર્શાવી માનવને કામમય બનાવી મૂક્યો છે. તેથી તે માનવ આત્માએ લાખો જીવ્યોનિમાં જે ભોગવ્યું, તે તરફ તે દોડી ગયો. ધનની આંધીમાં શાંતિ શોધવા પ્રયત્ન કર્યો અને ધનનો ઉપયોગ કામની તૃપ્તિમાં કર્યો. તેથી જે આજ સુધી પ્રાપ્ત થયું ન હતું, તે મેળવવા માટે આ માનવભવ મળેલ છે, તે ભૂલીને પરંપરાગત ટેવને અનુસરી અર્થ અને કામની જાળમાં ચૂંચવાઈ ગયો.

ધર્મનું સ્થાન જુદું છે, અને અર્થ ને કામનું સ્થાન જુદું છે. જગતમાં સૌથી પહેલો ધર્મ છે. ધર્મ વગર અર્થ

પ્રેરણા

અને કામ નકામા છે. અર્થ અને કામમાં ધર્મનું પ્રાધાન્ય—
પણું હશે, તો તે માનવને વિકાસપથે દોરી જશે, પરંતુ
તેની ન્યૂનતા અથવા અભાવ હશે તો તે માનવને વિકાર-
પથે દોરી જશે.

અર્થ પુણ્યથી મળે છે. અર્થ—ધનનો ઉપયોગ દાન
માટે કરવાનો છે. એક દાન દુનિયાની વાહ, વાહ મેળવવા
માટે અપાય છે, એક દાન આત્માના શ્રેય માટે કરાય છે.
પહેલું દાન સ્થૂળ ને પ્રત્યક્ષ છે, બીજું દાન સૂક્ષ્મ ને પરોક્ષ
છે. અંતરમાંથી દાનની રુચિ ઊઠી ગઈ છે. રુચિ હોય તો
જમવાનું મીઠું લાગે છે. રુચિ વિનાનું ભોજન નીરસ
લાગે છે. દાનની રુચિ નથી, કારણકે ધન ધર્મમાર્ગે નથી
આવેલ. જેના હૃદયમાં ધર્મ છે, ધર્મની ભાવના જાગી છે,
તેને ચોતરફ દયા, કરુણા સહાનુભૂતિ વાત્સલ્યભાવ વહાવાનું
મન થશે. ધર્મથી મળેલ ધર્મ માટે ખર્ચો

પોતાના કાવ્ય માટે મળેલ પુરસ્કાર તરીકે રૂ. ૧૨૦
લાઈ કવિ નિરાલા જઈ રહ્યા હતા. કવિ મધ્યમવર્ગના હતા.
રસ્તામાં એક લિખારણુ ભેઠ. લોકો એક એક પૈસો આપી
તેને ચીડવતા હતા. કવિએ આ દૃશ્ય જોયું—તેને પોતાની
બેન ગણી, તેનું દહાં પૂછ્યું ને સારી મદદ કરી.

આજે લોકો મરેલાને ઘણું આપે છે, જીવતાને કોઈ
કાંઈ આપતું નથી. લોકોને મરવું ગમે છે, માગવું ગમતું

પ્રેરણા

નથી. તો ગરીબ લોકોની સ્થિતિ જોઈને નહિ, પરંતુ જાણીને દાન કરવું.

લિખારણની સ્થિતિ જાણી પછી નિરાલાએ કહ્યું : “હું તને વીસ રૂપિયા આપું તો તું કેટલા દિવસ પસાર કરીશ?” લિખારણ : “મારો પતિ માંદો છે, તેથી વીસ રૂપિયા એક મહિનો જ ચાલે છે, માટે પેટ ખાતર જ ભીખ માગતી હતી.” તો નિરાલાએ બાકીના એ રૂપિયા પણ તે લિખારણને આપી દીધા. તે રકમમાંથી એક રેંટિયો ને રૂ અપાવ્યાં ને પેલી લિખારણનું દુઃખ ચાલ્યું ગયું. પછી તે લિખારણનું દ્રશ્ય વાણી કાવ્ય બનાવ્યું. તો તેના રૂ૫૦ રૂપિયા કવિને પુરસ્કાર તરીકે મળ્યા.

એક ભાઈએ ગુરુની ભક્તિ અર્થે “રસ” વહોરાવવાનો લાભ લેવાનું નક્કી કર્યું. સવારના ઘણા સાધુઓ વહોરવા આવ્યા. ત્યારે પેલા ભાઈ બોલ્યા: “લિખારીની માફક સાધુઓ વહોરવા તૂટી પડ્યા છે.”

નિરાલાના હૈયામાં દાનની રુચિ જન્મી હતી. આ ભાઈના હૃદયમાં દાનની રુચિનો આવેશ આવી ગયો હતો.

સાચું દાન તો તે છે કે જેમાં દેનારને લેનારનું નામ કોઈએ જાણવું ન જોઈએ.

જેને ધન પરની મૂર્છા નથી છૂટતી તેવા આત્માઓ આકાશની નીચે લોરીંગ તરીકે એકેન્દ્રિયનો અવતાર પામે

પ્રેરણા

છે. ત્યાં ધનની રક્ષા કરતાં જીવન આર્તાધ્યાન ને સૌંદર્યાધ્યાનમાં વ્યતીત કરે છે.

પૈસા સાથે ધર્મ વારસામાં પુત્રને આપશો તો તે પુત્ર સાત ક્ષેત્રમાં પૈસો વાપરશે. પણ પૈસા સાથે ધર્મ વારસામાં નહિ હોય તો તે પૈસો વિકૃત ક્ષેત્રમાં હોટેલ, વેસ્થા, સિનેમા, જૂગાર, રેસ, દારૂ, પરસ્ત્રીમાં વપરાશે. આમ જે જીવન ઊર્ધ્વગામી બનવા સર્જાયું છે, તે અધોગામી બનશે. અર્થ અને કામની પશ્ચાત્ ભૂમિકામાં ધર્મ હોવો જોઈએ. ધર્મને જીવનમાં ઓતપ્રોત કરનાર વિજય શેઠ, વિજ્યા-શેઠાણી તથા સુદર્શન શેઠને આજે પ્રભાતમાં સ્મરીએ છીએ.

✘ | કામ અને અર્થ

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં પ્રભુ વીર જણાવે છે કે જીવ કર્મ બાંધતી વખતે આગળ પાછળનો વિચાર કરતો નથી, પરિશ્રુ જીવનભર ભેગો કર્યા જ કરે છે, પુત્ર-પુત્રીઓ માટે અર્થનો સંચય કરે છે, પૈસો પેદા કરવામાં ગમે તેવું પાપ કરવામાં માણસ પાછું વાળી ભેતો નથી.

સામાયિક કરતી વખતે આપણને પાપનો ડર લાગે છે. દોષ લાગ્યો હોય તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરીએ છીએ, પણ સામાયિક પારીને ઘરે જઈએ ત્યારે એના એ.

કામ ખરાબ છે, તેના કરતાં વધારે ખરાબ અર્થ છે. ઘડપણમાં અર્થનો લોભ વધારે મજબૂત બને છે અને તે માટે ન કરવાનું કામ કરી બેસે છે.

શરીર ઢીલું થઈ જાય, માથે ઘોળાં આવે, દાંત પડી જાય અને હાથમાં લાકડી લઈને ચાલવું પડે, ત્યારે પણ તૃષ્ણા જરા પણ ઓછી થતી નથી. અર્થની લાલસા જીવને અનંતા લવથી લાગેલી છે. કુમારપાળે ગુપ્તાવસ્થામાં ઉંદરની સોનામહોરો લઈ લીધી. ઉંદર માથું ફેંડીફેંડીને મરણ પામ્યો. આવી તીવ્ર લાલસા અર્થ માટે તિર્થંચને છે. એક ભાઈના ૫૦૦ રૂપિયા કોઈએ ચોરી લીધા, તો તેના

પ્રેરણા

આઘાતમાં ઘાસતેલ છાંટી પોતે બળી મર્યાં. અર્થની લાલસા પોતાને અને બીજને બધાને ભયંકર હાનિ કરે છે. કામની લાલસા પોતાને નીચેવી નાખે પણ અર્થની લાલસા અકલ્પ્ય નુકસાન કરી બેસે છે.

માટે ચાર પુરુષાર્થમાંના કામ અને અર્થ માટે જીવન ન વેડફી દેતાં ધર્મ માટે સતત પુરુષાર્થ કરવાનો છે. ધર્મથી આલોક ને પરલોક સુધરી જાય છે. ધર્મ આગળ અર્થ અને કામ દાસ બની રહે છે. ધર્મમયઅર્થ ઉન્નતિ સાધે છે. ધર્મમયકામ શારીરિક ને માનસિક શક્તિનો વિકાસ કરે છે.

જેમ દારૂના કેફમાં માણસ બધું ભૂલી જાય છે, તેમ અર્થનું છે. અર્થ તો વિયોગ અને વિનાશ બન્નેને નોતરે છે.

એક સાધુ રસ્તામાં જતા હતા. ત્યાં એક સોનાની પાટ બેઠી અને તે તો ત્યાંથી દોડી ગયા. બે માણસોએ તેમને દોડવાનું કારણ પૂછ્યું. સાધુએ કહ્યું : “ મને રસ્તામાં માણસ-માર મળ્યો છે.”

પેલા બન્ને તે માણસ-માર (સોનાની પાટ) ને બેતાં જ પોતાના ઘેર લઈ જવા વિચાર કર્યો.

જગતમાં અર્થનું પ્રાધાન્ય મોટામાં મોટું છે. જે મનુષ્ય અર્થને છોડે છે, તે મહાન્ બની જાય છે. અને પ્રભુએ અર્થત્યાગીને મહાન્ કહ્યો છે.

પ્રેરણા

પેલા બે જિગરબન મિત્રો હતા. સાંજ પડે સોનાની પાટને ઘરે લઈ જવી. તેથી એક ત્યાં ધ્યાન રાખવા બેઠો. બીજો ખાવાનું લેવા ગામમાં ગયો. પાટ પર બેઠો બેઠો પેલો વિચાર કરે છે કે મારો મિત્ર આ પાટનો અડધો ભાગ પડાવશે. એટલે અહીં કૂવામાં પાણી કાઢવા જશે એટલે તેને ધક્કો મારીશ એટલે એ મરી જશે અને પાટ મને મળશે.

ખાવાનું લેવા જનારે વિચાર્યું કે આ મીઠાઈમાં થોડું ઝેર ભેળવી દઉં, તો પેલો મરી જાય અને આખી પાટ મારી થાય.

બન્ને મિત્ર હતા. પણ સોનાની પાટે છેલ્લે પાટલે બેસાડયા. એકબીજાનો બન લેવા બન્ને વિચારે છે અને જેવું વિચાર્યું હતું, તેવું પરિણામ આવ્યું. સોનાની પાટ આગળ બન્ને હાંમેશ માટે સલેપાટ થઈ ગયા. તેથી સાધુએ કહ્યું હતું “આ માણસ-માર છે.” તે સત્ય ઠ્યું.

આ કાયા-કંપનીના સગાંવહાલાં બધા શેરહોલ્ડરો છે. અને કાયાથી પૈસા પેદા કર્યા તેનો બધા શેરહોલ્ડરો લાભ ઉઠાવે છે; અને બધી સબ આત્મારામને ભોગવવી પડે છે.

ધનની મમતા જીવોને સૌથી ખરાબ છે, તેથી ધન ભેળવવામાં તે મનુષ્યભવને વેડફી નાખે છે. ગરીબને પૈસા

પ્રેરણા

વગર આંધી આવતી નથી, ગરીબીમાં જ ધર્મ ઉદયમાં આવે છે. ધનથી વિવેકનો દીપક ખૂઝાઈ જાય છે. ધન ને કામ સંસારના માર્ગમાં આત્માને અટવી મૂકે છે. ધર્મ આત્માને મોક્ષ પ્રતિ પ્રયાણ કરાવે છે. સંસારનો માર્ગ પ્રેયમાર્ગ છે. મોક્ષ માર્ગ શ્રેયમાર્ગ છે. પ્રેયમાર્ગે જવાથી ભવબ્રમણ અનંતગણું બને છે. શ્રેયમાર્ગે જવાથી ભવબ્રમણનો અંત આવી જાય છે. તો ચાર પુરુષાર્થમાંથી ધર્મનો સહારો લઈ ધન અને કામનો સદુપયોગ કરી મોક્ષ પ્રાપ્તિ કરવી.

ધર્મ અને મોક્ષના ભવ્ય કિનારા વચ્ચે ધસમસી રહેલા અર્થ અને કામના પ્રવાહને નાથવા મુશ્કેલ છે એવું તો નથી જ. પરંતુ અર્થકામ પોતાનો વળાંક બદલે તો ગમે તેવાના ભૂક્ષા બોલાવી દે. તેમને જિતવા એટલે તેમના પ્રત્યેની આંતરિક અરુચિ થવી તે; તેમનું અસ્તિત્વ હોવા છતાં તેઓ હાથ નેડેલ સેવક જેવાં હોય. ધનની મૂર્છા ઉતારવી મુશ્કેલ હોવા છતાં ગુરુજનોના શ્રેયસાધક ઉપદેશથી, સાત્ત્વિક શુદ્ધ વાણીથી ધનનો સદુપયોગ સુયોગમાં (સુપાત્ર-દાનમાં) થાય. પરંતુ કામ ઉપર આંતરિક અરુચિ થવી અતિ દુષ્કર છે. વર્ષો સુધી શાંત રહેલ, નિર્મૂળસમ થયેલ કામ ક્યારે વિરાટ સ્વરૂપ લે તેની ખબર કોને છે? એકાંત અગોચર અધકારમય શુક્ષ્મામાં ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કરી રહેલ રહનેમિએ સાધનાપથે અદ્ભુત પ્રગતિ સાધી હતી, પરંતુ

પ્રેરણા

નહિવત્ આછેરા અજવાળામાં રાજુલ સાધ્વીને નિર્વસ્ત્ર બેતાં, તેમનામાં કામ કેવો પ્રજ્જવળી ઊઠ્યો હતો ? પરંતુ મહાસતી શ્રી રાજુલ સાધ્વીજીના હિમશિલા જેવા પ્રહ્મવ્રત આગળ રહનેમિનો કામાગ્નિ સદા માટે શાન્ત પ્રશાન્ત બન્યો.

અર્થ અને કામ ધર્મમય હોય તો આપણે આત્મા ઊર્ધ્વગમન કરતો બન્ય છે. મનને વિરાગી બનાવવાનું છે. ભરત મહારાજ ચક્રવર્તી હોવા છતાં મન તો વિરાગી જ હતું.

કામે વિદ્યામિત્રને ઉચ્ચ સ્થાનેથી ખીણમાં ફેંક્યા. સૂત અને ઉપસૂત મહા તપસ્વી મિત્રોને ‘મોહિની’એ નામશેષ કરી નાખ્યા. આ બંને મિત્રોએ તપશ્ચર્યા કરી પ્રચંડ મહાશક્તિ પ્રાપ્ત કરી. બે એટલે બાવીસ જેવા. એકવાર પ્રહ્લા, વિષ્ણુ ને મહેશને પગે લગાડવાની તેને ઇચ્છા થઈ. તો તે ત્રણે મળી એક ‘મોહિની’ની સૌંદર્યખચિત પ્રતિમા બનાવી. મોહિની ગઈ ઉપસૂત પાસે. સંયમી બની ગયા સૌંદર્યપ્રેમી. મોહિનીએ કહ્યું : “કાં તો મને છોડો કાં તો સૂતને છોડો.” આવું જ મોહિનીએ સૂત પાસે નાટક ભજવ્યું. પછી કહ્યું : “બંને યુદ્ધ કરો. જે વિજેતા બને તે મને અપનાવે.” ને બે માંથી એક મૃત્યુ પામ્યો અને પ્રહ્લા, વિષ્ણુ ને મહેશ પરાજયમાંથી બચી ગયા. આ છે સજ્જડ સપાટો કામનો.

ધર્મના અભાવે આજે આપણે માનવીને સાધનોથી માપીએ છીએ. મશીન યુગમાં જેટલાં મોંઘાં મશીનો છે,

પ્રેરણા

તેટલો સોંધો માનવ છે. માણસને માન-સન્માન તેના પાસે રહેલ સાધનો પર અવલંબે છે. ધ્યાન, સંયમ, ત્યાગ અને જ્ઞાનથી માનવી આજે મપાતો નથી, સાધનો માણસ ઉપર ચઢી બેઠાં છે. માનસિક દૃષ્ટિએ તે સાધનોનો અનુચર બની ગયો છે. રોજ વ્યાખ્યાને જતાં હોઈ એ, પણ એક દિવસ મોટર બગડી ગઈ, તો વ્યાખ્યાને જતાં નથી.

આજે ગાય કરતાં દૂધની કિંમત વધારે છે. અન્ય રીતે દૂધ મળી જતું હોય તો ગાયની જરૂર નથી. ઘરડા માનવીઓ કમાઈ શકતા નથી, તો તેઓ નકામા છે. પૈસાની કિંમત છે, પણ માણસની કિંમત નથી; તેથી જ યુરોપમાં ઘરડાઘર (old men's house) ઠેર ઠેર ઊભાં થવા લાગ્યાં છે. ભારતમાં પહેલાં દયાસભર હૈયાવાળા પુણ્યવન્તો અપંગ પશુ-પક્ષીઓ માટે પાંજરાપોળો પણ ચલાવતા હતા અને આજે પણ ચલાવે છે. આધુનિક કામમાં વિષમતા ને વિકૃતિ વધતાં ચાલ્યાં એટલે અનાથાશ્રમો ઊભાં થયા. તેનો અતિરેક થતાં “બાપનું ઘર” દુઃખી, ત્યકતા, સઘવા, વિઘવા, કુમારિકા માટે ચાલુ થયાં અને છેવટે સમાજની શરમ છડેચોક બેશરમ થતાં ઘરડાઘર અમદાવાદ કે અન્ય સ્થળે ઊભાં થઈ રહ્યાં છે!

આનું કારણ એ જ કે કામ-વિલાસનો અતિરેક તથા ધનનો અઘટિત સ્થાને ભરાવો. આ બન્નેની પાછળ

પ્રેરણા

જે ધર્મનું ફલક આવી જાય તો જૂંસાતી જતી ભારતની ભવ્ય સંસ્કૃતિ મરી નથી ગઈ તેવું સુખદ આધાસન લઈ શકીએ.

પ્રકૃતિનો નિયમ છે કે તે દરેક વસ્તુનો પલટો લાવી દે છે. લોખંડ કાટ ખાતું થઈ જાય છે, ફેક્ટરીઓ ૨૫ વર્ષે જૂની થઈ જાય છે, તો માનવી જૂનો કેમ ન થાય ? માનવી માનવીનું મૂલ્ય બદલી રહ્યો છે. માનવી સાધનોનું મૂલ્ય વધારી રહ્યો છે, તેથી માનવતાની કિંમત ઓછી થઈ છે; દાનવતાની કિંમત વધી છે. માનવે વસ્તુઓ પર સ્વામીત્વ મેળવવાનું છે, સાધનનો દાસ નહિ, પણ સાધનને દાસ બનાવવા જોઈએ. માણસે વસ્તુની આસપાસ ફરવાનું નહિ, પરંતુ સેન્ટરમાં રહીને વસ્તુને પોતાની આસપાસ ફેરવવાની છે. અમીબામાંથી માણસ નથી બન્યો, પરંતુ અમીબાને માણસ બનાવવા માટે માણસ બન્યો છે. આ બધું ફક્ત ધર્મરૂપી ચક્ષુથી દેખાશે. તે ધર્મજ્ઞાન સમતુલા બળવશે.

✘ | સ્વાસ્થ્યનો મર્મ

આજે ફેશનની દૃષ્ટિએ કહેવાતા સ્વાસ્થ્ય માટે માંસાહાર શરૂ થયો છે. પણ આ ભણેલા લીંત ભૂલે છે. શાકાહારી હાથી માંસાહારી સિંહને ચગદી શકે છે. શાકાહારી લાંબું આયુષ્ય ભોગવી શકે છે, માંસાહારી દૂકું ને નીરસ જીવન ભોગવે છે.

જીવનના સિદ્ધાન્તથી સો વર્ષ જીવી શકાય છે, નહિં કે માંસાહારી ખોરાક, દવા, પ્રોટીનો, વિટામિનો કે ઇન્જેક્શનોથી.

ભારતની ભૂમિમાં અકાળે મૃત્યુ તે અશુભ ચિહ્ન ગણાતું. તે ભૂમિમાં સુંદર સંસ્કૃતિ છે. તે સંસ્કૃતિ લાંબા આયુષ્યના કારણરૂપ હતી અને છે.

શરીરનો ઉપયોગ ઇંદ્રિયોના દુરુપયોગ માટે કરવાનો નથી. તેની ભૂખ વિષયકષાયોથી મટાડવાથી નથી. પાંચ ઇંદ્રિયોને સુમાર્ગે વાળીને-કેળવીને સંસ્કૃતિને પોષક બનાવવાની છે. આંખમાં અમૃત ભરવાનું છે, કાનથી ભગવાનની વાણી સાંભળવાની છે, નાકથી સુંદર સૌરભ સુંઘવાની છે, જીભને મધુર બનાવવાની છે અને સ્પર્શ તો પ્રભુનો કરવાનો છે. આ ઇંદ્રિયોને નિર્મળ બનાવવાથી શુભ તરવોનો

પ્રેરણા

સંગ્રહ થશે. તે શુભ તત્ત્વો છે : અભય, નિર્મળતા, પવિત્રતા ને પ્રસન્નતા. જો ઇંદ્રિયોનો દુરુપયોગ થયો તો સ્વચ્છંદતા વધી જશે અને અશુભ તત્ત્વો જેવાં કે ભય, ચિંતા, ઉપાધિ આવશે અને જીવન રંગદોળાઈ જશે. આ ભય આયુષ્યને દૂંકું કરી નાખે છે. ચિંતા ચિંતા સમાન નીવડે છે, ઉપાધિ જીવનને વ્યગ્ર ને વિનાશકારી બનાવે છે.

અભય આવતાં તંદુરસ્તી ખીલશે, અને ભગવાન તો ‘અભય દયાળુ’—અભય દેનારા છે. એ ભગવાનનું ધ્યાન ધરો તો માનસિક સ્વાસ્થ્ય સાથે શારીરિક સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત થશે.

પ્રભુનું ચિંતન કરવાનું છે, પણ વિષયોની ચિંતા કરવાની નથી. ચિંતનમાં વિવેક, વિનય ને પ્રકાશ છે. આમ અભય—ચિંતન—પ્રસન્નતા લાંબું આયુષ્ય બક્ષે છે.

પાંચે ઇંદ્રિયોની પટ્ટતા મળી છે. તેને કટ્ટતામાં ફેરવવાની નથી. પટ્ટતા માટે પ્રભુનો પાડ માનવાનો છે. આથી નિર્દોષતા, પ્રસન્નતા ને મુક્ત હાસ્યની પવિત્રતા ઝળકી રહે છે અને સ્વાસ્થ્ય વિલસી રહે છે તેમ જ વિકસી રહે છે.

તમારે તમારી જાતને રોગરહિત બનાવવાની છે, નહિ કે ડોક્ટરોને આધીન બનવાની. તે માટે ઇંદ્રિયોને સંયમિત બનાવી તેની પાસે સુયોગ્ય સિદ્ધિ સર્જિત કરવાની છે. આથી તન તથા મનની સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત થશે. તે માટે

પ્રેરણા

જીવનને લક્ષ સહિત ક્રિયાશીલ બનાવવાનું છે. તે માટે અંતરને સાફ કરવાનું છે. “જેનું અંતર સાફ છે, તેનું જીવન સ્વર્ગ છે, જેનું અંતર મેલું છે, તેનું જીવન નરક છે.” સાફ અંતર માટે મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા ને માધ્યસ્થતાવની આવશ્યકતા છે. આ ચારનો વિકાસ થશે, એટલે અંતર અમીથી ભરાતું જશે. ત્યાં શુદ્ધતા ને સ્વચ્છતા આવશે. પછી થશે કે “અબ હુમ અમર, ભયે ના મરેંગે.” હવે મૃત્યુનો ભય નહિ રહે અને જે દેહ ભૌતિક જરૂરિયાતોમાં બંધાયેલો છે, તે જરૂરિયાતો પૂર્ણ કરવા માટે રોગ, શોક, ચિંતા ને ભયનો ભોગ બને છે, તેને બદલે ત્યાં અમરતા દૃશ્યમાન થશે. જિંદગીનો અર્થ સમજશે. જીવન ક્ષણભર આનંદ માટે વિષય-કષાયથી વિષ વેલડીથી મુક્ત બનશે અને સાચું સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરી શકશે.

જીવન વેડફી દેવા માટે નથી. બાહ્ય સ્વાસ્થ્ય મેળવવા જે તે ખાવાનું, પીવાનું કે મોજ માણવાનું નથી. આંતરિક સ્વાસ્થ્ય હશે તો બાહ્ય સ્વાસ્થ્ય ખીલી ઉઠવાનું છે. હોજરી કે આંતરડામાં બગાડ થાય તો શરીર વિકારમય બને છે. પરંતુ આંતરિક સ્વચ્છતા ને શુદ્ધિ હશે તો બાહ્ય સ્વાસ્થ્ય આપોઆપ પ્રાપ્ત થશે માટે જરૂર છે અંતરની શુદ્ધિ, આત્માની સ્વસ્થતા, મનની નિર્મળતા, હૃદયની ઉદારતા ને ચિત્તની પ્રસન્નતા, ઇચ્છિત સ્વાસ્થ્યનો મર્મ છે.

✘ | સ્વાસ્થ્યનું સુખ

તાંદુરસ્તી મનની, તનની અને ચૈતન્યની જરૂરી છે. સુંદર ખલોક હોય, બધી જ ટોપ સામગ્રી હોય અને અનેક પ્રકારની વાનગીઓ તૈયાર થઈ હોય, ત્યારે આપણને ચાર ડિગ્રી ટેમ્પરેચર હોય તો કંઈ ગમતું નથી. એટલે ‘પહેલું સુખ તે જાતે ન્યાં.’ કરોડો રૂપિયા કરતાં તાંદુરસ્તી વધારે કીમતી છે. પૈસો એ તો સુખનું સાધન છે, પણ પૈસો પોતે જ સુખ નથી. તાંદુરસ્તી એ તો જીવનનો આનંદ છે. પરંતુ બ્યારે તન બગડી જાય છે ત્યારે મનને બગડતાં વાર નથી લાગતી. તન તાંદુરસ્ત હોય પણ જો મન તાંદુરસ્ત ન હોય તો બધું બગડી જાય છે. મન બગડે એટલે તન બગડી જ જાય છે.

તન તો માટીનો પીંડ છે, જીવન તો મન છે.

શરીર પૃથ્વી, પાણી, હવા, અગ્નિ, આકાશથી બનેલું છે. શરીરને જીવંત રાખનાર મન છે. મન માણસને સારો કે ખરાબ બનાવી દે છે. મનને તાંદુરસ્ત રાખવા શું કરવું? જોખમથી જેટલું નુકસાન દુનિયાને નથી થયું તેના કરતાં હલકાં ગીતો ને હલકાં સિનેમાથી દુનિયાને નુકસાન થયું છે.

મનન કરે તે જ મન છે.

પ્રેરણા

મરી જવું એ નવું નથી, પણ જીવવું એ જ નવીનતા છે. મન એ જ મોક્ષ અને બંધનું કારણ છે. વ્યાખ્યાન મનને ખોરાક આપે છે. મન સર્જન કરે છે અને મન વિસર્જન કરે છે. તેથી તન કરતાં મન પરત્વે વધારે ધ્યાન આપવાનું છે. મનના વલોણામાંથી વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે. દુનિયાના ગમે તેવા વિચારોમાં પણ સમ્યક્ત્વ ટકી રહે છે. શ્રેણિક મહારાજ જેલમાં પણ કર્મની નિર્જરા કરતા હતા.

સુખ આવે જીવિત વાંછ્યું ને દુઃખ આવે મરણ વાંછ્યું. તેને બદલે મનને ધીમે ધીમે શાંત બનાવવાનું છે, સમજાવવાનું છે. તેથી આત્મામાં પૂર્ણતા આવે છે. પૂર્ણતા પછી મગ્નતા આવે છે, ને ત્યાર પછી સ્થિરતા સહજ બની જાય છે.

મનને કષાયોનો સથવારો મારી નાખે છે. અગ્નિને સથવારો મળે તો તે બીબને બાળે છે, સથવારો ન મળે તો પોતાની બતને બાળે છે. ક્રોધનું, માનનું, માયાનું, લોભનું અને અજ્ઞાનનું આવરણ દૂર કરવાનું છે. મનને શાંત કરવા માટે, સમાધિ તરફ લઈ જવા માટે પહેલાં વિષયોને દૂર કરવાના છે. મનનું પરિણામ વચનમાં અને વચનનું પરિણામ કાયામાં આવે છે. વ્યક્તિ જતાં, વ્યક્તિની મહત્તાને મન બાણે છે. પ્રભુ ચાલ્યા ગયા, પણ પ્રભુનું

પ્રેરણા

નામ તારે છે. નામની અસર મન ઉપર ઘણી થાય છે, કારણ કે ત્યાં ત્યાગ હોતો. મહત્તા વ્યક્તિને નહિ, પણ ત્યાગને છે.

મન, વચન અને કાયાને વીતરાગના સ્મરણમાં રાખવાના છે. કામ વગરના માણુઓને ધરમાં આવવા દેવાના નથી, તેમ કામ વગરના વિચારોને મનમાં આવવા દેવાના નથી. એકલતા શૂન્ય નહિ હોવી જોઈએ, પણ એકલતા પૂર્ણ હોવી જોઈએ. આપણે એકલા નથી, પણ આપણી સાથે પડછાયાની માફક વીતરાગ છે.

મન શુદ્ધ કરીને, મન પ્રસન્ન કરીને પવિત્ર વાત્સવરણમાં એકાંતમાં આર્દ્રકુમારે જિન પ્રતિમાને પેટીમાંથી કાઢી અને પ્રભુનાં દર્શન કરતાં કરતાં તેના મન પર તૃપ્તિની પ્રસન્નતા છવાઈ ગઈ. આ છે પ્રભુદર્શનની મન પર સુંદર અસર. મન ઉત્તમ ગ્રહી પ્રસન્ન પામે છે, અને મન જોચેન હોય ત્યારે નિદ્રા નથી આવતી. સામાયિકમાં તનને ભૂલી જવાનું છે. અને મન સાથે સમાધાન કરવાનું છે. મનની સમાધિ સધવાની છે. મન સ્વસ્થ બનશે તો તનની સ્વસ્થતા સહજ બનશે.

મન, વચન ને કાયાના સ્વાસ્થ્યથી જે સુખ ઊપજે છે, તે જીવનને પ્રસન્નતા અર્પે છે. આ સ્વાસ્થ્ય માટે વિશ્વ-મૈત્રી જરૂરની છે. વિશ્વમૈત્રી લાવનાથી માનવ મહાન બની

પ્રેરણા

શકે છે. જગતને પોતાની વિશાળ પાંખોમાં લઈને ઊડવાનું છે. મૈત્રીથી સૂકાં હૃદયો ભીંજાય છે. વિશ્વમૈત્રીની ભાવનાથી અન્યના દુઃખથી આપણે દુઃખી થઈએ છીએ. ડુક્કરને દુઃખમાંથી મુક્ત કરનાર અપ્રાહમ લિંકને કહ્યું કે, “આ મેં દયાનું કામ કર્યું નથી, પણ મારા હૃદયના દુઃખને દૂર કરવા આ કાર્ય કર્યું હતું.” દયાનું કામ કહેવાનું નથી, દયાનું કામ કરવાનું છે. આ છે તન-મનના સ્વાસ્થ્યનું ખરું સુખ.

✘ | વચનશુદ્ધિ

જેમ જેમ વસ્તુ શુદ્ધ થતી જાય, તેમ તેમ તે સુંદર દેખાવા માંડે છે. તળાવની તડોમાં જળ પૂરાતાં સરસ બની જાય છે, તેમ જીવનમાં ધર્મનો રસ આવતાં, આપણે આનંદી બનીએ છીએ.

મન, વચન અને કાયાનાં ત્રણ સાધનો હથિયાર જેવાં છે. કડિયો જે સાધનોથી ૧૪ માળનાં મકાનો બાંધે છે અને મકાન બાંધતાં બાંધતાં તે ઊંચે ચઢતો જાય છે, ત્યારે તે જ સાધનોથી કૂવો ખોદનાર નીચે ઊતરતો જાય છે. એક ઉપર પ્રકાશમાં જાય છે, બીજો નીચે અંધકારમાં જાય છે. મકાન બાંધવાનું કામ અધરું છે, ખાડો ખોદવાનું કામ સહેલું છે.

તેવું જ આ મન, વચન અને કાયાનું છે. તેમનો સદુપયોગ કરવા માટે જ્ઞાનની જરૂર છે, પરંતુ જેને દુરુપયોગ કરવો છે, તેને જ્ઞાનની જરૂર નથી. જેને સાધના કરવી છે, તેને જ્ઞાન, સ્વાધ્યાય અને ઇન્દ્રિયોનો સદુપયોગ કરવાનો છે.

પહેલાં શરીર ને પછી મન અને વચન આવે છે. કાચબાની જેમ ઇન્દ્રિયોને સંકેલી લેવાની છે. દુનિયામાં

પ્રેરણા

આપણા ઉપર વિષયોના વિકારનો, અને ક્રોધાદિ કષાયનો ભય રહેલો છે, તે સમયે ઇન્દ્રિયોને કાબૂમાં રાખવાની છે. ઇન્દ્રિયોને વશમાં રાખીને શઠો મહાસંતો બન્યા છે. આવા સદ્ગુણી સંતો ચાલ્યા જાય છે ત્યારે તેમનાં સંસ્મરણો થાદ કરીને રડીએ છીએ.

સાધુ ન થવાય તો પણ ઇન્દ્રિયોનો સદુપયોગ કરીને સન્નન તો બનવાનું જ છે. સન્નન માણસ સાધુની નજીક જ છે, માણસની ઇન્દ્રિયો આશીર્વાદરૂપ અને અને શાપ ફેલાવી શકે છે. આત્માને ઇન્દ્રિયો સંત કે શેતાન બનાવી શકે છે. જીભને કાબૂમાં રાખવાથી શાંત મધુર વાણી બોલાય છે, ને તેથી શીતળતા પ્રસરી રહે છે.

સર્પ જેને કરડે તે જ મરે, પણ દુર્જન તો એકના કાન કરડે અને બીજો મરી જાય છે. તેથી માણસે વચનનો સદુપયોગ કરવો જોઈએ.

વચનનો સદુપયોગ સ્વર્ગનો આસ્વાદ ચખાડે છે, વચનનો દુરુપયોગ નરકની દુર્ગંધથી ગૂંચળાવે છે. પ્રભુ મહાવીરદેવે કોઈને “દેવાનુપ્રિય” કે “મહાનુભાવ” વિના સંબોધતા ન હતા.

સામે માણસ ખરાબ હોય તો આપણે તેના લેવલમાં આવવાનું નથી, પરંતુ તેના પર અનુકંપા, દયા, સહાનુભૂતિ દાખવી તેને ઉચ્ચ સ્થાને લઈ જવાનો છે, ઉર્ધ્વગમન માટે જ આ મનુષ્યભવ મળ્યો છે. ૮૪ લાખ જીવોનીમાં

પ્રેરણા

ઉચ્ચસ્થાન માનવનું છે. પ્રભુ મહાવીરે ઉત્તરાધ્યન સૂત્રમાં કહ્યું છે : “ તું કંઈ ન બને તો માનવતાવાળો માનવ તો જરૂર બનજે.” માનવ એટલે માનવતા સભર, ધર્મમય જીવન. ત્યાં માનવતા મહેકતી હોય છે. તે માનવ મોક્ષનો અધિકારી બને છે. અનુત્તર દેવલોકના દેવોને મોક્ષ મેળવવા માનવભવ લેવો પડે છે. આવી ઉચ્ચ ભૂમિકા પરથી લપસી ન જવાય તેની પૂરતી કાળજી રાખવાની છે.

સિકંદરે એક માણસને સત્તા ઉપરથી ઉતારીને નીચી પાયરી પર મૂક્યો. પાંચ વર્ષ પછી સિકંદરે તેને પૂછ્યું : “ તમે નીચે ઊતર્યા તેનું તમને દુઃખ નથી થતું ?” પેલા માણસે જવાબ આપ્યો : “ ના, પહેલાં કરતાં અત્યારે હું વધારે સુખી છું, કારણ કે માનવતાની ભૂમિકામાં હું આગળ વધ્યો છું, અને હવે મારાં સ્વજનો સાથે સારી રીતે વાત કરી શકું છું.”

સારા માણસને ખરાબ વિચાર આવી જાય, પરંતુ તે મનના ખારણા સુધી આવી શકે છે, પણ અંતરમાં પ્રવેશી શકતા નથી. જેના મન પર દુષ્ટ વિચાર આરોહણ કરશે તે પડવાનો ને નાશ પામવાનો.

માનવતા લાવવા ખૂબ વિચારવાનું છે. વૃત્તિઓને કાબૂમાં રાખવાની છે, વૃત્તિઓને જીતવાથી, સારી ટેવ પાડવાથી જીવનની સાધના સુખમય બને છે. સાધના, સ્વાધ્યાય, સંયમ દ્વારા અંતિમ સિદ્ધગતિ હસ્તામલકવત્ બને છે.

✘ | નવપદ

નવપદ આરાધક આત્મા સ્વયં તરે છે, અનેકને તારે છે. જેના હૃદયમાં નવપદ છે, તેને કોઈનો ડર નથી. 'નમો અરિહંતાણુ'ના પ્રભાવથી કાળો સર્પ પણ પુષ્પમાળા ખની જાય છે.

અઠાર દોષોથી વર્જિત અરિહંત પ્રભુ છે. અરિહંતો જગતમાં પ્રકાશ ફેલાવી દે છે.

અરિહંત પછી સિદ્ધપદની આરાધના સિદ્ધિ અપાવે છે.

આચાર્ય આપણને મોક્ષ માર્ગ અપાવે છે. તેઓ પંચાચારનો ઉપદેશ આપે છે. મુનિરૂપી તારાઓમાં આચાર્ય ચંદ્ર સમાન છે. જગતને અજવાળનાર દીવો આચાર્ય છે. આચાર્યને સ્વદર્શન અને પરદર્શનનો ખ્યાલ હોવો જોઈએ. જગતના બધા જ પ્રશ્નોના જવાબ આચાર્ય પાસે હોય છે. શાસનના રાજા આચાર્ય છે.

ઉપાધ્યાય ભગવંત તે રાજાના રાજકુમાર યુવરાજ જેવા છે. તેઓ શાસનના વિદ્યાર્થીઓને તૈયાર કરે છે. ઉપાધ્યાય ભગવંત પથ્થર જેવા મનુષ્યોને સુંદર કેતરી, કંડારી પ્રતિમાનું રૂપ આપે છે. સાધુને તૈયાર કરવા માટે ઉપાધ્યાયની જરૂર છે.

પ્રેરણા

ઉપાધ્યાય ભગવંતો રૂપ ગુણોથી શોભે છે. તેઓ બાર અંગના બાહ્યકાર હોય છે.

નવપદમાં અરિહંતને સિદ્ધ તે દેવતત્ત્વ છે. ગુરુ તત્ત્વમાં આચાર્ય, ઉપાધ્યાય ને સાધુ ભગવંતોનો સમાવેશ થાય છે. ગુણની યોગ્યતા પ્રમાણે સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે.

સાધુ એટલે જ્ઞાનનો પૂજ. સાધુએ ૧૦૦૦ દિવસમાં જે ભણવાનું છે, તે ભણી લેવાનું છે. જીવનને સુંદર ઉપવન બનાવવાનું છે. સાધુપણમાં આત્માને જ્ઞાનથી તેજસ્વી ચકચકિત બનાવવાનો છે.

દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ પછી ધર્મતત્ત્વ આવે છે. તેમાં છે દર્શન. દર્શન એટલે શ્રદ્ધા. દર્શન એટલે તત્ત્વની અભિરુચિનો વિચાર. જીવનમાં સત્યતત્ત્વની સમજણ આવી બંધ તો જીવન ગુદું જ બની બંધ છે. પ્રભુનાં દર્શન કરવાનાં છે. પ્રભુને જોતાં પોતાના સ્વરૂપની ઓળખાણ કરવાની છે.

દર્શન પછી આવે છે જ્ઞાન.

શ્રદ્ધાને જ્ઞાનની આંખ જોઈએ. ભવસાગરમાંથી પાર કરનાર જ્ઞાનરૂપી નૌકા છે. જેની પાસે જ્ઞાન છે, તેને સુખદુઃખ સમ લાગે છે. જ્ઞાન તો ત્રીગું લોચન છે.

જ્ઞાનથી તપ, ચારિત્ર, દયા જીવનમાં આવે છે. માણસને પશુથી ગુદો પાડનાર કોઈ હોય તો તે જ્ઞાનતત્ત્વ છે. જ્ઞાનથી હેય, જ્ઞેય, ઉપાદેયની સમજણ પડે છે. સ્વાધ્યાય, શ્રવણને જ્ઞાનનું સાનિધ્ય જ્ઞાન મેળવવામાં સહાયભૂત બને છે.

પ્રેરણા

આઠમું પદ ચારિત્ર છે. સદાચાર, બ્રહ્મચર્ય પશુ ચારિત્ર છે. ચારિત્રમાં પાંચ સમિતિ ને ત્રણ ગુપ્તિ છે. ઇન્દ્રિયોને જરૂરિયાત પ્રમાણે પ્રવૃત્ત ને નિવૃત્ત રાખવાની છે. ચારિત્રમાં સ્યાદ્વાદનો ઉપયોગ કરવો જોઈ એ. પાંચ સમિતિમાં પ્રવૃત્તિ ને ત્રણમાં નિવૃત્તિ રાખવાની. ચારિત્ર એ બહારની વસ્તુ નથી, પણ જીવનની શુદ્ધિ છે.

જીવનમાં પહેલાં શ્રદ્ધા જોઈ એ. શ્રદ્ધાને સમજવા જ્ઞાન જોઈ એ. જ્ઞાનના આચરણ માટે તપ જોઈ એ. તડકો ઘરાઘર ન હોય તો અનાજ ઘરાઘર પાકતું નથી. તપ શ્રીયાંની ગરમીથી જીવન મધુર બની જાય છે. સૂર્યનાં કિરણો ધાર હબાર છે. તપરૂપી સૂર્યનાં પણ ધાર કિરણો છે : છ યાદ્ય અને છ અભ્યંતર. જૈનદર્શનના તપમાં વિવિધતા છે : સ્વાધ્યાય, વિનય, ધ્યાન, કાઉસગ્ગ, નિયમ વગેરે. જે કામ કરીએ તે પોતાના આત્મા માટે કરવાનું છે.

આહાર શુદ્ધ ને સાત્ત્વિક હોવો જોઈ એ. સંતની કે સાધર્મિકની ભક્તિ કે તેમના વૈયાવચ્ચ પણ તપ છે. સાધના પણ તપ છે. અગ્નિથી સોનું શુદ્ધ થાય છે, તેમ તપશ્રીયાંથી આત્મા શુદ્ધ થાય છે, ને મનની વૃત્તિઓ શાંત થાય છે.

નવપદનું આ તો અતિ સંક્ષિપ્ત આલેખન છે. નવપદ નવનિધિ આપે છે. નવપદની આરાધના જીવનને મંગલમય બનાવે છે, આત્માને પ્રકાશિત બનાવે છે અને અંતે મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરાવે છે.

✘ | સામાયિકની શ્રેણતા

આતુમાંસમાં ખેડૂત અને ધર્મી ળન્ને ખેતી કરે છે. ખેડૂત ધરતીની ખેતી કરે છે, ધર્મી આત્માની ખેતી કરે છે. ખેડૂતની માફક ધર્મીએ હૃદયની ધરતીને ઊંડી ને પોચી બનાવવાની છે. સંસારના સંબંધો ત્યજવાના છે. સામાયિક અંગીકાર કરવાનું છે.

સાધનામય જીવન બનાવવાનું છે. ખેડૂત પોતે સારો પાક લેવા ખાતર દુઃખો વેઠે છે, તેમ આપણે જીવનમાંથી સુંદર પરિપાક મેળવવા જીવનને સાધનામય બનાવવાનું છે. સાધનાની પ્રથમ ભૂમિકા સામાયિક છે. સમ+આય એટલે સમ્યક્ત્વ રીતે મેળવવું તે. સામાયિકમાં ખેસો ત્યારે અંતરમાં ઊતરી જવાનું છે. પુણિયા શ્રાવકના સામાયિકને વીરપ્રભુએ વખાણ્યું હતું. તેના એક સામાયિક માટે શ્રેણિક મહારાજ રાજ્યવૈભવ છેડવા તૈયાર હતા. બધાં કર્તવ્યોમાં સામાયિકનું સ્થાન પરમ ને ઉચ્ચ છે. શાંત દીપશિખા સુંદર લાગે છે, તેમ શાંત મન આનંદ અર્પે છે. તે મનને શાંત સ્થિર કરવા માટે સામાયિક છે.

ભરહરિયામાં મોતી લેવા મરજીવા સાગરને તળિયે

પ્રેરણા

બચ છે; પણ તે વખતે અનેક લય અને મુસીબતો હોય છે, છતાંય પોતાના કાર્યની ધ્યેયપૂર્તિ તે એકાગ્ર, સ્વસ્થ ને ધ્યેયલક્ષથી કરે છે. તે રીતે સામાયિકમાં મનને, શરીરને એકાગ્ર અને સ્વસ્થ બનાવવાનાં છે. સામાયિકથી આધ્યાત્મિક ભૂમિકાને વિકસિત કરવાની છે.

આપણને અતિદુર્લભ માનવલવ મળેલ છે. ચાર ગતિમાંથી મનુષ્યગતિમાં તીર્થંકરપદની પ્રાપ્તિ સુલભ બને છે. સામાયિકમાં અંતર્મુખ બની ઊંડાણમાંથી મરજીવા માફક મોતી લાવવાનું છે. તે મોતી છે શુદ્ધસ્વરૂપી આત્મા. ચિત્તની શાંતિ માટે બહાર દોડધામ કરવાની જરૂર નથી, તે તો પ્રાપ્ત થશે સામાયિકમાં.

સામાયિકમાં પર્વત જેમ અડોલ બનીને ધ્યાન ધરવાનું છે; ત્યારે શરીરની ફીકર કરવાની નથી, આત્માની ફીકર કરવાની છે.

સામાયિકમાં જેઠેલા કુમારપાળને મંકોડો ચોંટ્યો હતો. કુમારપાળ તો ધ્યાનમગ્ન હતા, તેમને મંકોડાના ડાંખ કરતાં મંકોડો મરી ન બચ તે માટે ન અટકાવ્યો, દૂર ન કર્યો. પૂણું ઉપયોગવંત હતા, મંકોડાને છૂટો ન પાડતાં તેમણે મંકોડાને તેનું કાર્ય કરતાં માંસ સહિત ચામડી કાપીને મંકોડાને અભયદાન આપ્યું.

પ્રેરણા

અહિંસાનો પાલક જેમાં જીવહિંસા થતી હોય તેવાં સાધનો—ચરખીયુક્ત કપડાં, લીવરનાં ઇજેક્શનો, કોડલીવર ઓઈલ, કૂમના ખૂટ ન વાપરે. અહિંસા વિના મનની સ્વસ્થતા જળવાય નહીં. અહિંસા સાથે સાદાઈ ને સત્યની માવજત કરવાની છે. સાદાઈથી મન સરળ બને છે. કપડાં ઉંમરને શોભે તેવાં પહેરવાનાં છે. ઉદ્દભટ પહેરવેશ પહેરવાનો નથી. આથી મનમાં ગ્લાનિ લાવવાની નથી. ચિત્તને સંયમમાં રાખવાનું છે.

સામાયિકમાં સમતા ને સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રહાર્યની જરૂર છે. સંયમીના મુખ પર કાન્તિ હોય છે. તેના આત્મામાં પવિત્રતાનો પમરાટ હોય છે. જેટલું પ્રહાર્યનું તેજ સંચિત થાય તેટલું મગજ સરસ કામ આપે છે. તેમાં વિચાર-વિકલ્પો આવતા નથી. ઠરેલ જળની માફક સુંદર લાગે છે. દૂધ ઠરે તો જ દહીં બને છે. મગજ શાંત થાય તો જ ચૂંચનો ઉકેલ મળે છે. તેથી કેટલાય પ્રશ્નોનો જવાબ બાહ્ય મુહૂર્તે મળી આવે છે. સામાયિક એ જ જીવનનું લક્ષ હોવું જોઈએ, તેથી જીવન સમતાથી સભર બનશે. રાગદ્વેષનાં દ્વન્દ્વો હેરાન નહીં કરી શકે. તે વખતે જે અનન્ય આનંદ આવશે, તેથી જે પ્રસન્નતાની સુરખી મુખ પર વેલસી રહેશે તે અદ્ભુત અને અનન્ય હશે.

❖ | શ્રીપાલયરિત્ર

શ્રી રત્નશેખરસુરિએ શ્રીપાલયરિત્રનું સુંદર આલેખન કર્યું છે. તેઓ કહે છે : ‘વીતરાગની વાણીને હું આપવાનો છું.’ પ્રભુની વાણી સૂચ્ય જેવી છે. વીતરાગની વાણીરૂપ સૂચ્ય-પ્રકાશ મળતાં લોકોનાં હૃદયકંમળ ખીલી ઊઠે છે.

નવપદનું આલેખન જગતમાં શ્રેષ્ઠ છે. જેવી રીતે ચક્ર મળતાં ચક્રવર્તીને છ ખંડ મળી જાય, તેમ ભવ્ય આત્માને સિદ્ધચક્ર મળતાં ચૌદરાજલોક પર વિજય મળે છે.

જેના હૃદયમાં સિદ્ધચક્રનો પ્રભાવ છે, તે આત્મા ધન્ય બની જાય છે.

મયણાસુંદરીએ નવપદની આરાધના કરી, તેનું સૌભાગ્ય સોળે કળાએ ખીલી ઊઠ્યું.

પ્રજાપાળ રાજાને બે રાણીઓ હતી : સૌભાગ્યસુંદરી અને રૂપસુંદરી. સૌભાગ્યસુંદરીથી સુરસુંદરી નામની રાજકન્યા જન્મી અને રૂપસુંદરીથી મયણાસુંદરી થઈ.

મયણા ને સુરસુંદરી બન્ને દરેક કળાનો સારો અભ્યાસ કરે છે. એક વખત તેમના પિતાએ—પ્રજાપાળ રાજાએ તેમને પ્રશ્ન પૂછ્યો : “પુણ્યથી શું મળે છે?”

સુરસુંદરીએ ઉતાવળે જવાબ આપ્યો : “ધન, યૌવન, હોશિયારી, તાંદુરસ્તી, મનગમતો પ્રિયતમ; બધું પુણ્યથી જ મળે છે.”

પ્રેરણા

પૂર્વભવમાં જીવહયા પાળી હોય તો શરીર તંદુરસ્ત બની બચ છે.

પુણ્ય બે પ્રકારનાં છે : પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય અને પાપાનુબંધી પુણ્ય.

પુણ્યના યોગે વિનય, વિવેક, પ્રસન્ન મન, શીલને અંતે મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે.

જે પુણ્યશાળી હોય તેના ચિત્તમાં અરિહંતનું રાબત્ય હોય.

“અરિહંત હો મેરે ઘટમેં, ગુરુરાજ હો મેરે નિકટમેં” આ બંધાં હોય ત્યાં પંડિત મરણ સાધ્ય બને છે.

સુરસુંદરીએ પિતાની ખુશામત કરીને પિતા જ સર્વસ્વ છે, અન્ય નહીં. મયણાએ દેવ-ગુરુ-ધર્મની પ્રશંસા કરી, સાંસારિક સંબંધ નિમિત્તમાત્ર છે. જેવું પુણ્ય તેવું જીવન.

આથી રાજા ગુસ્સે થયા અને મયણાને કોઢિયા સાથે વળગાડી. સુરસુંદરીના ધામધૂમપૂર્વક લગ્ન કર્યાં. પણ તેને ચોરો લૂંટી ગયા, સુરસુંદરીને વેશ્યાને ત્યાં વેચાવું પડ્યું. ત્યાં નૃત્ય કરનાર થાય છે.

પંચપરમેષ્ઠિની આરાધનાના પ્રભાવે શ્રીપાળને જલ-તારિણી-શાસ્ત્ર નિતારિણી વિદ્યા મળી. વિદ્યાસિદ્ધિ માટે મદદ કરી તો તેમને અનિચ્છાએ સુવર્ણ મળ્યું. ધવલશેઠ સાથે બચ છે. શ્રીપાળ નિઃસ્વાર્થભાવે તેને સહાય કરે છે. પરંતુ ધવલ-શેઠ તો ઈર્ષાથી બળીને ખાખ થઈ બચ છે. મદનમંજૂષાને

પ્રેરણા

મેળવવા ધવલશેઠે શ્રીપાળને દરિયામાં ધકેલ્યો. ત્યાં મગર નાવરૂપે મળી ગયો ને થાણાના દરિયાકિનારે સહીસલામત આવ્યો. મદનરેખા અને મદનમંજૂષા શ્રીપાળને સ્મરીને ઠેભાન થાય છે, ત્યારે ચક્રધરી દેવી આવે છે, ધવલશેઠને તેનાં દુષ્ટત્યોની શિક્ષા આપે છે. ધવલશેઠ ત્યાંથી નાસી છૂટે છે. છેવટે શ્રીપાળને થાણામાં હેરાન કરવા પ્રયત્ન કર્યો. શ્રીપાળને ધવલશેઠના કુકર્મો જોઈને ખૂબ દુઃખ થાય છે. ધવલશેઠ એક વખત મુસ્કેટાટ બંધાયા હતા, તો શ્રીપાળે તેમને છોડાવ્યા હતા. શ્રીપાળ ધવલશેઠને ઉત્તમ જીવન બનાવવાનું કહે છે, પણ ધવલશેઠ માને ખરા! છેવટે ધવલશેઠનો ખૂરો અંજમ આવે છે. મરીને તે સાતમી નરકે જાય છે.

ધવલશેઠના મરણના સમાચાર મળ્યા. શ્રીપાળને દુઃખ થયું. શ્રીપાળને ધવલનો પૈસો જોઈ તો નથી. તેમાં દુઃખ, વ્યથા ને નિસાસા હતા. શ્રીપાળ ધવલશેઠના પુત્ર વિમલને ૨૫૦ વહાણો આપી દે છે. વિમલ શ્રીપાળના ચરણોમાં નમન કરે છે ને તેનું જીવન બહલાઈ જાય છે.

શ્રીપાળ ને મયણાસુંદરી નવપદની આરાધના કરીને જીવનને ઉત્કૃષ્ટ કોટિનું બનાવે છે. સુરસુંદરીના જીવનને સુંદર બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે. પોતાનાં ભોગવવાનાં કર્મને સમતાપૂર્વક સહન કરીને, હૃદયમાં અરિહંત, સિદ્ધ આદિ પંચપરમેષ્ઠિને સતત સ્મરીને જીવન ત્યાગમય બનાવ્યું.

✠ | જીવનની ભ્રમણા

જીવનની ભ્રમણા નામથી જ શરૂ થાય છે. આપણે ક્યાંથી આવ્યા અને ક્યાં જવાના છીએ એ તો આપણે ભૂલી જઈએ છીએ. આપણે નામ માટે જ દોડાદોડ કરીએ છીએ. નામમાં જ એકરૂપ બનીને આપણે આત્માને ભૂલી જઈએ છીએ.

એક ડોસી એક ગામ જતાં હતાં. રસ્તામાં જંગલ આવ્યું. ત્યાં રાત પડી ગઈ. ત્યારે એક માણસે તેને કહ્યું : “રાતનો રાજા આવીને તને મારી નાંખશે.” આ શબ્દો સિંહના કાને પડ્યા ને તેનામાં ગભરાટ શરૂ થયો કે રાતનો રાજા તે કોણ હશે ?

થોડીવાર પછી પોતાના ખોવાઈ ગયેલા ગધેડાને શોધવા એક કુંભાર ત્યાં આવ્યો, ત્યારે સિંહને થયું : “મને કોઈ પકડવા આવેલ છે” ને અંધારામાં ને અંધારામાં તે સિંહને પકડીને ગધેડાના ટોળામાં લઈ ગયો. સવારે સિંહને બેતાં તેનાથી ચીસ પડાઈ ગઈ. ત્યારે સિંહને ભાન થયું કે રાતનો રાજા કે જંગલનો રાજા હું જ છું.

પ્રેરણા

આમ આત્મા સિંહ સમાન છે. તેની પાસે અનંત શક્તિ છે. તે શક્તિ દ્વારા જીવનને અને જગતને સ્વર્ગ બનાવવાનું છે. જેવો આત્મા મહાવીરનો હતો, તેવો આત્મા આપણો છે. આપણે ગર્વેડાના ટોળામાં આવી ગયા છીએ, તેથી સત્ય તત્ત્વની ખબર પડતી નથી.

ભારતની પાસે આધ્યાત્મિક ભૂમિકા છે. પ્રભુ આદિનાથ, પ્રભુ મહાવીર, ગૌતમ વગેરે આ ભૂમિનાં સર્જન છે. તે ભૂમિમાં આપણે આલાસી નામનું વિસર્જન કરવાનું છે ને સત્ય સ્વરૂપી આત્માનું સર્જન કરવાનું છે. ત્યાં એકસંપી-પણું લાવવાનું છે. બ્યાં સંપ છે ત્યાં સફળતા છે. આજે ખ્રિસ્તી ધર્મનો ફેલાવો થઈ રહ્યો છે અને જૈન ધર્મનો તો શું પરંતુ જૈનોનો ઘટાડો થઈ રહ્યો છે !

આનું કારણ છે નામનો મોહ. અહમ્ અને મમ. આ જ મંત્રો મોહરાબના છે. બ્યાં અહમ્ ત્યાં વિરાધના. અહમ્ આત્મામાં અંધકાર ફેલાવે છે.

આપણા જીવનરૂપી દૂધમાં ફટકડીનો ગાંગડો પડે તો તે દૂધ ફાટી જાય છે અને જો ધર્મનો ગાંગડો પડે તો તે દૂધ મીઠું બની જાય છે. મિથ્યાત્વના પ્રવેશથી આપણે દુઃખી થઈ રહ્યા છીએ.

મોહરાબના મંત્ર સામે ધર્મરાબનો મંત્ર શેરને માથે

ક્રિસ્થા

સવાશેર સમાન છે. ધર્મરાબનો મંત્ર છે : “ ન અહમ્, ન મમ ” ખાદુબલિએ દુષ્કર તપશ્ચર્યા કરી પણ “ અહમ્ ”ને કારણે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું ન હતું. એન સાધ્વીના મીઠા પ્રેમ-ઠપકારથી અહમ્નું વિસર્જન થયું ને કેવળજ્ઞાનનું દર્શન થયું.

પ્રેમ એ માસ્ટર કી છે. તેનાથી કોઈપણ આત્માનું તાણું ખોલી શકાશે. અહમ્ અને મમ ને ઓગાળવાના છે. તનનું sublimation કરવાનું છે અને તે માટે પ્રભુવાણી એક જ રસાયણ ઉપયોગી છે. અહમને દૂર કરવા, મમત્વનો નાશ કરવા યોગ્ય પદ્ધતિની જરૂર છે. પદ્ધતિ વિના પ્રગતિ નહીં. પાણીમાં હાથ-પગ ગમે તેટલા પછાડીએ, પણ તરતાં આવડતું ન હોય તો ડૂબી જવાય છે. મનુષ્યજન્મ મળ્યો છે તે આલોક કે પરલોક સુધારવા માટે મળ્યો છે. મનુષ્ય-જન્મ પામીને હારી જવાનું નથી, જીતી જવાનું છે. અહમ્ અને મમના કેફમાં કેટલું પાપ થઈ બચ છે? ત્યારે ખબર નથી પરતી કે હું એકલો આવ્યો છું ને મારે એકલાને જવાનું છે; તો તે વખતે મનને અરિહંતમાં બેડી દેવામાં આવે તો અહમ્નો કાંટો નમ્ર બને. ‘ મમ ’થી ઇન્દ્રિયોની દોડધામ ચાલુ છે. આથી આસક્તિ વધે છે અને તેમાંથી વિનાશ સર્જાય છે. આસક્તિને કારણે બિલ્વમંગલને મડદું તે લાકડું લાગ્યું, વિષધર નાગ તે દોરડું. ભૌતિક રૂપ, રંગ, યૌવન આ બધું નર્ધર છે. અહમ્ અને મમમાંથી

પ્રેરણા

અનેકવિધ વિનાશની શાખાઓ ફૂટે છે અને તે શાખાઓ ઉપર અનેક દુર્ગુણોરૂપી પક્ષીઓ માળા બાંધે છે. તે વખતે શુરુ ભગવંતની કૃપા ઊતરે તો અહમ્ અને મમને બદલે વીતરાગની વાણીથી “નાહમ્” “ન મમ”નો મંત્ર સમજાવે છે. આથી એકત્રિત થયેલ દુર્ગુણો દૂર થઈને સદ્-ગુણોની સુવાસ પ્રસરી રહેશે. જીવનની બ્રમણામાં ભટકતું મન શાંત-પ્રશાંત બનશે. જીવનનાં મૃગજીવને ઓળખીને સ્વયંમાં રહેલ પ્રકાશને જોશે, અનુભવશે અને જીવનને બ્રમણ-રહિત બનાવશે.

ધર્મ

ધર્મ કોઈ સંપ્રદાયમાં, સંઘર્ષમાં કે વાદવિવાદમાં નથી પરંતુ કોઈ પણ ઇચ્છા, એવા અભાવમાં ધર્મ સમાયો છે.

✘ | જીવન-એક સ્વપ્ન

સંસારમાં જળકમળવત્ રહેવાનું છે, તેમાં લપેટાઈ જવાનું નથી. આત્મા પ્રવાસી છે, વાસી નથી. આ જિંદગી એક સોહામણું સ્વપ્ન છે. આ જીવનમાં ગમે તેટલી સંપત્તિ-સમૃદ્ધિ હશે, તોય છેવટે તો તેનો ત્યાગ કરીને જવાનું નિશ્ચિત છે. પરલોકમાં જતી વખતે સુકૃતનું ભાથું લઈને જવાનું છે. શરીરની સ્ગાઈ ખોટી છે, આત્માનું સગપણ સત્ય છે.

પતિ-પત્ની વચ્ચે અપાર પ્રેમ હોય, પણ પતિનો આત્મા આલ્થો બન્યો, તો તે મહાદાની પાસે એક ક્ષણ પણ બેસી શકતી નથી. તો જ્ઞાની પુરુષોએ કહ્યું છે કે જિંદગીના સ્વપ્નને અમર બનાવી દો, પ્રમાદ ત્યજી દો, પુસ્તકાર્થ પ્રારંભો. પ્રભુ મહાવીરે ગૌતમને વારંવાર કહેલ છે : “હું ગૌતમ, એક ક્ષણનો પણ પ્રમાદ ન કરીશ.”

આપણા ધ્યેયનો આપણે શાંતિથી વિચાર કરવાનો છે. જીવનભર સુકૃત્યો કરવાનાં છે. મન, વચન અને કાયાથી સદાચરણ અને શુભભાવના ભાવવાની છે. પોતાને શોધવા માટે અંતરમાં ડૂબકી મારવાની છે. જ્ઞાનીઓ તો દૃષ્ટા છે, બતાવનાર છે; તેમણે બતાવેલ માર્ગે આપણે જવાનું છે.

પ્રેરણા

આપણે આપણને ભૂલી ગયા છીએ. ‘હું’ ના ગમનાગમનનો, કાર્યનો, ઉદ્દેશનો વિચાર નથી કર્યો. આપણા સુખને, આપણી શાંતિને, ચિત્તની પ્રસન્નતાને, વર્ષોના આનંદને એક ક્ષુલ્લક ક્રોધથી ભસ્મીભૂત કરવાના નથી. જીવન પ્રસન્નાપૂર્વક વ્યતીત કરવાનું છે.

આ વિશ્વ તો ધર્મશાળા છે, તેમાં અત્યારે આપણે રહીએ છીએ. જ્યારે મરણ આવશે, ત્યારે પુણ્ય-પાપનું પોટલું લઈને ચાલ્યા જવાનું છે. જિંદગી માગી લાવેલ આભૂષણ જેવી છે. જિંદગીમાં એવાં કાર્યો કરવાં કે જેથી મૃત્યુ સમયે શીલ કે વીલનો પ્રશ્ન ઊભો ન થાય.

“ તારું લેશ માત્ર નથી, આ આંખ બંધ થતાં.”
આવું યાદ આવતાં બે ઘડી સ્મશાન-વૈરાગ્ય આવી જાય છે, અને તે વૈરાગ્ય પાછો ચાલ્યો જાય છે. માનવતાવાળો માનવ મહાન છે, દેવ મહાન નથી. “આજ આજ, ભાઈ અત્યારે” કહીને ધર્મ અત્યારે જ કરી લેવાનો છે, કારણ કે ‘કાલ કોણે દીડી છે?’

ઘડપણમાં ધર્મનો વિચાર કરવો, તે કરતાં ઘડપણ આવતાં પહેલાં જ ધર્મ જીવનસાત્ થવો જોઈએ, તો જ મનુષ્યજન્મ સફળ બની શકે.

જીવનમાં ધનનો, સત્તાનો, રૂપનો, યુવાનીનો ગર્વ કરવાનો નથી; આ બધા ફૂલાવેલા ફૂગા સમાન છે, એકાદ ટાંકણી અડતાં હવા ઊડી જશે.

પ્રેરણા

ઇન્દ્રિયોનો સ્વભાવ અને આત્માનો સ્વભાવ જુદો છે. માનવજીવન આ બંને વચ્ચે મિશ્રિત થઈ ગયું છે. તેમાં ઇન્દ્રિયોનો માર્ગ પ્રેયઃ છે, પણ શ્રેયઃ નથી. ખાળકને પીપર-મીન્ટ, આઈસ્ક્રીમ, ખરફના ગોળા ભાવે છે, તે લેવા માટે રડે છે, પરંતુ તેના શ્રેયઃ ખાતર માતા તેને તે અપાવતી નથી. ખાળક જેવો અજ્ઞાની જીવ ઇન્દ્રિયો પાછળ ભમી રહ્યો છે, ઇન્દ્રિયોનો પ્રેયઃ માર્ગ છોડાવવા જ્ઞાની ભગવંતો ઉપદેશ કરીને તેને શ્રેયઃ માર્ગે વાળે છે.

જ્ઞાનીની વાતો સમજાશે તો આત્માનો માર્ગ કયો તે પણ સમજાશે. તે માટે યોગ, એકાગ્રતા અને ધ્યાનની પ્રક્રિયા આવશ્યક છે. યોગ વખતે જે ચિત્તની એકાગ્રતા નેઈએ, તે મનમાં રહેલ કોઈ વિચારથી નથી આવતી. રસ્તે જતાં ભેચેલ સિનેમા પોસ્ટરથી જે લાલસા બળે, તે નીકળી જાય, ત્યાં સુધી એકાગ્રતા આવે નહીં. જેવામાં ખાવામાં, ખેલવામાં કે ચાલવામાં આસક્તિ ન નેઈએ. સાધુ ખાય છે, પણ આસક્તિ વગર ખાય છે. માણસો જ્યાં ન ખાવાનું ખાય છે, ન ખેલવાનું ખેલે છે, ખેલવું નેઈએ તે કરતાં વધુ ખેલે છે, ત્યારે સમજવું કે તેણે માનસિક સમતુલા ગુમાવી છે. કોઈનું ભલું થતું હોય તો ખેલવા જેવું છે. શરીરને ટકાવવા માટે ખાવું પડે છે. “ખાવું પડે છે, માટે સાધુ ખાય છે, ખાવું છે માટે તે ખાવાનું નથી.”

પ્રેરણા

જરૂરિયાત જેટલું ખાય-વાપરે તો તે અર્થદંડ છે, તેથી વધારે ખાય કે વાપરે તો તે અનર્થદંડ છે. જીવન જીવના માટે અર્થદંડની જરૂર છે. અનર્થદંડથી પાપ બંધાય છે.

સાત્ત્વિકતામાં સહજ ભાવ છે, અસાત્ત્વિકતામાં અસહજ ભાવ છે. અસાત્ત્વિકતા અને અનર્થદંડમાંથી દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. યોગી ઇન્દ્રિયોને મિત્ર બનાવે છે ને જીવનને સફળ બનાવે છે. સંસારી ઇન્દ્રિયોને શત્રુ બનાવે છે ને બેકામ બનેલ ઇન્દ્રિયો જીવનને સ્વપ્ન બનાવે છે. તે સોહામણી સ્વપ્નમાં જિંદગીને પૂર્ણ કરવાને બદલે જિંદગીનો એકમેવ ઉદ્દેશ-પરમપદની પ્રાપ્તિ-સિદ્ધ કરે.

ભલાઈ

આપણે તો પરોપકાર કર્યે જ જીવાણું. બધાં સુધી અશુભનો ઉદય હશે ત્યાં સુધી પ્રતિકૂળતા રહેશે. પણ અશુભનો અંત આવશે ને શુભનો ઉદય થશે ત્યારે બધાં જ સારાં વાનાં થશે.

✘ | જીવનમાં કરુણા

આજે સંસાર આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિના ત્રિવિધ તાપથી શેકાઈ રહ્યો છે. ચિંતાઓ ચિંતા સમાન બની છે, ત્યારે માનવ પ્રભુની કરુણાની અભિલાષા સેવે છે. કરુણા બીબાઓ માટે નહીં, પણ આપણે આપણા તરફ કરુણા દર્શાવવી જોઈએ. આપણા પર કરુણા, દયા, પ્રેમ હશે, તો આપણે વિશ્વને કરુણા આપી શકીશું. આત્મા સાથે પ્રેમ બંધાશે, તો સારીય દુનિયાને આપણે પ્રેમ આપી શકીશું. શરીર પ્રતિ પ્રેમ બધા લોકો કરે છે, પરંતુ જ્ઞાની તો આત્મા સાથે પ્રેમ કરે છે. આ પ્રેમ તે ચિરાગ-જ્યોતિ છે. તેથી એક દીપથી અનેક દીપ પ્રગટે છે. One lamp enkindleth another 'દીપસે દીપ જલે'.

જીવનમાં જેમ આપણે સુખ શાંતિ વાંછીએ છીએ, તેમ જગતના સર્વ આત્મા સુખ શાંતિ ઇચ્છે છે. આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ । સર્વ પ્રાણીઓમાં આત્માની પ્રતીતિ થાય, આત્માનું એક સ્વરૂપ દૃષ્ટિગોચર થાય તો તેથી આપણા આત્મામાં એક શક્તિ ખીલે છે. આવા મહાત્માની વાત દરેકના હિલ્લમાં ચાંટી જાય છે. તેમનાં ચિંતન અને સંવેદન દરેકના મનમાં

પ્રેરણા

પક્કડ બમાવે છે, કારણકે તેવા સદાત્મામાં કરુણાનો સાગર ઉમટતો હોય છે.

આજે તો ઇન્સાન ઇન્સાનથી દૂર ભાગે છે. માનવ માનવ પર વિશ્વાસ રાખતો નથી, પોતાને પોતાના પર પ્રેમ નથી; તો પછી બીબા આપણા પ્રતિ કેવી રીતે પ્રેમ વરસાવી શકે ?

આત્મા સુખ, શાંતિ ને આનંદ ઇચ્છે છે, આપણે દરેકને મિત્ર બનાવવા છે મિત્તી મે સવ્વમૂણ્ણુ । કોઈને શત્રુ બનાવવા નથી. વેરં મજ્જં ન કેહ । આ શુભ ભાવના અખંડિત રાખવાની છે. પાણી, હવા, ધરતી, આકાશ બધા એક છે, તો આપણે આપણા વિચારને અનેક કેવી રીતે કરી શકીએ ? ટુકડે ટુકડા કેવી રીતે બનાવી શકીએ ?

માનવે માનવનું કલ્યાણ કરવાનું છે. સહુની સાથે સહકાર, સહયોગ, સંપ ને સૌજન્ય સાધવાના છે. આપણે કાતર ન બનતા નાનકડી સોય બનવાનું છે. અનેકના દિલ પર કરુણાના વહેણ વહાવવાના છે. જે કરુણા વહેવડાવે છે, અનેકને સાંધે છે, તે સોયને દરજી માથા પર રાખે છે. અનેકને કાતરથી ઠાપે છે, વિખૂટા પાડે છે, તે કાતરને દરજી પગ નીચે રાખે છે.

આજે આપણે એ નિયમ ધારવાનો છે કે બ્યાં હું વઈ, ત્યાં પ્રેમની-કરુણાની ગંગા વહાવું.

પ્રેરણા

મહારાજ અશોકને છતનાર કોઈ ન હતું, પરંતુ એક શક્તિશાળી (ખારવેલ) કલિંગ રાજા તેની સામે આવી ગયો.

મહારાજ અશોકે ખારવેલને પ્રશ્ન પૂછ્યો :

“તમારી પાસે સંપત્તિ નથી, એટલું બધું સૈન્ય નથી, તોય આટલી શક્તિ આપની પાસે કેવી રીતે આવી ગઈ?”

ખારવેલે જવાબ આપ્યો : “પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે પ્રેમ, શત્રુ પ્રતિ ઉદારતા અને મિત્ર પ્રતિ સવ્યર્થ.”

આપ જગતને પ્રેમ આપશો, તો જગત આપને અનેકગણો પ્રેમ આપશે.

ગાંધીના મૃત્યુ વખતે એક કવિએ ગાયું હતું કે,
“તુમને અપના પ્રાણુ દિયા, ઔર મોતકી શાન બઢાઈ,
તુમને અપના ખૂન દિયા, ઔર પ્રેમ કી બ્યોત બઢાઈ.”

પ્રેમથી હિંસા નાશ પામે છે.

એક ઋષિની કરુણાથી વાલિયો લૂંટારો વાલ્મીકી મહર્ષિ બની ગયા. કરુણા કાયાની પલટ કરનાર છે. કરુણા પોતે કોમળ હોવાથી કઠિન હૃદયવાળામાં કોમળતા, આદ્રતા ને પ્રેમ ભરે છે.

છવનમાં કરુણા-વાત્સલ્યનાં ઝરણાં ઝળકાવો અને અન્યના તપ્ત દિલને શીતળતા ને સમતા આપો. કરુણા તે શાંતિનું રસાયણ છે.

✘ જીવન-સંવાદ

આજે આપણને ધર્મની કિંમત સમજાય છે, કારણ કે લોકોમાં દુઃખ તથા હર્ષ છે. અશાંતિ તેમ જ દુઃખથી રાત્રે ઊંઘ આવતી નથી. દુઃખ દૂર કરવાનો ઉપાય ધર્મ જ છે. લોકોને ધર્મથી મળતું સુખ, શાંતિ, સ્વાસ્થ્ય જોઈએ છીએ, પરંતુ ધર્મ કરવાને માટે પડતું કષ્ટ-દુઃખ જોઈતું નથી; માટે ધર્મને આપણા જીવનનો અમૃત-કુંડ બનાવો.

આજે તો માણસ જોલે છે કાંઈને મનમાં વિચારે છે કાંઈ, અને કાયાથી આચરણ કરે છે કાંઈક જુદું જ. આમ જ્યાં સંવાદિતતા નથી, ત્યાં શાંતિ નથી. એક બીજા પર મૈત્રીલાવ પ્રદર્શિત કરવો જોઈએ....તે માટે છેવટે રવિવારનો દિવસ દિલને ધોવા માટે છે, તે દિવસે ગુરુ પાસે જવાથી જીવનને સંગીતમય બનાવવાની અદ્ભુત પ્રેરણા મળે છે.

આત્મા ઉપર આવરણ અશુદ્ધિના, અજ્ઞાનનાં, વિષય-કષાયનાં ચઢી ગયાં છે; તેને દૂર કરો, એટલે પરમાત્મ સ્વરૂપ પ્રગટશે. જ્યાં સુધી આ અધમ કચરો છે, ત્યાં સુધી ગુરુનો કત્યાણુકારી ઉપદેશ દિલ સુધી પહોંચતો નથી. તે માટે મન, વચન અને કાયાની વૃત્તિ, પ્રવૃત્તિ એકમય બનવી જોઈએ.

પ્રેરણા

પારસમણિ લોઢાને સુવર્ણ બનાવે છે, તેમ આ દેહની કોઠીમાં શુદ્ધ સ્વરૂપી આત્મા પડેલ છે. તેનું જ્ઞાન દેવ, ગુરુ, ધર્મરૂપી પારસમણિના સ્પર્શથી થાય છે. તે માટે રવિવારે પ્રભુપૂજા કરે. અને ગુરુવાણી સાંભળે.

પ્રભુપૂજન શા માટે? તો તે એટલા માટે કે તેમનામાં દિવ્યતા, પરમ ઉચ્ચતમ માનવતા, ત્યાગ તેમ જ સર્વાંશવો પ્રત્યે વહેતો અનંત કરુણાનો ધોધ છે. તેનો એક અંશ પ્રાપ્ત કરી તદ્દરૂપ બનવા માટે પ્રભુપૂજન છે. આથી જીવન ઊર્ધ્વાગામી બને છે. જીવનમાં શાંતિ, સંતોષ ને સમતા પ્રગટે છે.

આ માટે આપણે આપણને સમજવાની જરૂર છે કે હું કોણ છું? મારું ધ્યેય શું છે? આને આપણે આપણી જાતને ઓળખતા નથી. નહિતર માનવ ધારે તે બની શકે છે. માનવ તે મહામાનવ બની શકે છે. આપણે નિશ્ચય કરવો જોઈએ કે મારે કાંઈક બનવું છે, તેમ જ કાંઈક ઉત્તમતા પ્રાપ્ત કરવી છે. હું શું ન બની શકું?" આને માટે અંતઃકરણપૂર્વકનો પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ, અને તે જ ગૌરવની વાત છે. આ જગતમાં તમે પ્રવેશ કર્યો; ત્યારે બધા હર્ષ પામતા હતા, તમે રડતા હતા અને જગતમાંથી વિદાયગીરી લેશો ત્યારે તમારા સતકૃત્યો સ્મરીને જગત રડતું રહેશે, અને પ્રાપ્ત થયેલ પુણ્યથી પ્રકાશ પડે જતાં તમે હસતા હશે.

પ્રેરણા

આપણે જીવનને મધુર બનાવવાનું છે, સંવાદમય બનાવવાનું છે. તે માટે મન, વચન ને કાયાના વિચાર, વાણી ને વર્તનને સંવાદિત બનાવવાનાં છે. તેમાં એકરૂપતા લાવવાની છે. તે માટે જીવનને ચંદનની માફક ઘસીને સૌરભ અન્યને અર્પવાની છે. જીવન તો પશુ, પક્ષી, માનવ, કીડા, કીડી આદિ જીવે છે, પણ જીવન નિમકહુરામ ન બનાવતાં, નિમકહુલાલ બનાવવું જોઈએ. કૃતરો જેનું ખાચ છે, તેને માટે જીવન સમર્પિત કરે છે. તેની સેવા વક્ષાદારી-પૂર્વક કરે છે. તે પોતાના માલિકને કદાપિ બેવક્ષા બનતો નથી. જમાઈ નિમકહુરામ બને છે, ખાનારનું ખોદે છે, કૃતજ્ઞતાને બદલે કૃતદ્વંદતા પ્રદર્શિત કરે છે. આવું જીવન તે જીવન નથી.

જીવનમાં આવતા અંજાવાતોનો શાંતિપૂર્વક સામનો કરો. તે માટે આવશ્યકતા છે દેવની કરુણા-કૃપા, ગુરુના આશીર્વાદ અને ધર્મની પ્રેરણા. આ જો પ્રાપ્ત થશે તો જીવન જીવવા જેવું ને માણવા જેવું લાગશે. જીવનમાં જ્યોતિ પ્રગટશે, અને તે જ્યોતિનાં શીત કિરણોમાંથી સુસંવાદિત સુરાવલી જીવનને પ્રસન્ન કરશે અને જીવનને સંવાદમય-રસમય-સૌરભમય બનાવશે. તેવું જીવન વીતરાગ-માર્ગી બની શકશે.

✘ | જીવન-શુદ્ધિ

માણસ આહીં બેઠો હોય, પણ તેની શક્તિ અનંત સુધી પ્રસરી રહે છે. ભગવતી સૂત્રમાં પહેલું નમન બ્રાહ્મી-લિપિને કર્યું છે. માણસમાં આત્મા છે, તે મોઢું બોલે છે. આત્માની વાણીની જગત પર મોટામાં મોટી અસર થાય છે.

એક શબ્દ સારો બોલો તે લોકોને આનંદ થશે. બીજો શબ્દ ખરાબ બોલો, તે શોક, દુઃખ થશે. એક શબ્દથી આંસુ સરશે, તે એક શબ્દથી હાસ્ય પ્રગટશે; એક શબ્દથી પ્રેરણા મળશે, તે એક શબ્દથી પતન થશે.

ચૌદપૂર્વનો સાર એક શબ્દમાં આવી જાય છે. અંતરનો પડઘો આપણી વાણી દ્વારા બહાર આવે છે.

એક માણસે પોપટનાં બે બચ્ચાં જુદી જુદી જગ્યાએ વેચ્યાં. સંતને ત્યાં ગયું, તે સંસ્કૃત ભાષા શીખી ગયું; દુર્જનને ત્યાં ગયું, તે ખરાબ શબ્દો શીખ્યું. શબ્દોની પાછળ આપણા જીવનની પ્રતીતિ પડેલી છે.

આપણે આપણી વાણીને સુધારવી હોય તે પહેલાં વિચારોને સુધારવા પડશે. ગાંધીજી ખૂબ ખિન્નજી જતાં ત્યારે, “પાગલ” શબ્દ જ વધારેમાં વધારે કહી શકતા. ભગવાન મહાવીરે “મહાનુભાવ” અને ‘દેવાનુપ્રિય’ સિવાય બીજા શબ્દો ઉચ્ચાર્યાં જ નથી.

આત્માનું પ્રતિબિંબ મન ઉપર અને મનનું પ્રતિબિંબ વાણી ઉપર પડે છે. સુવાણી દ્વારા માણસનું ઊર્ધ્વ-

પ્રેરણા

ગમન થાય છે ને કુવાણી દ્વારા અધઃપતન થાય છે.

ત્યારે માણસ સાંભળવા તૈયાર થાય ત્યારે જ તેને સંભળાવવું. સંદેશા માટે ચિંતન અને મનની જરૂર છે. આ જીભથી સંસારમાં શાંતિ ફેલાય છે અને લોહીની નદીઓ પણ વહી શકે છે. માટે જેમ જેમ આપણી જવાબદારી વધતી જાય, તેમ તેમ માપીને બોલવું.

પાણીને જેમ ગાળીને વાપરીએ છીએ, તેમ વાણીને વિવેકરૂપી ગળણાથી ગાળીને વાપરવાની છે. વિવેકી માણસ હંમેશ બોલતાં પહેલાં વિચાર કરીને બોલવાનો.

Run before you jump and think before you speak.

એક રાજાને પરોઢિયે સ્વપ્ન આવ્યું કે તેના બત્રીસે દાંત પડી ગયા. તે તો બેબાકળો બિઠ્યો અને સ્વપ્ન-પાઠકોને બોલાવ્યા. એક ઉતાવળા જ્યોતિષીએ રાજાના સ્વપ્નનો અર્થ કર્યો કે “તમારા કુટુંબના બત્રીસ માણસો મરી જશે.”

બીજા વિવેકી જ્યોતિષીએ કહ્યું : “તમારું આયુષ્ય એટલું લાંબું છે કે તમારા કુટુંબમાંથી કોઈ તમારું મોત નહિ જોઈ શકે.”

પહેલે દિવસે રાજાને પારાવાર આઘાત થયા હતા તે બીજે દિવસે રાજાના મુખ પર પ્રસન્નતાની લેરખી પ્રસરી રહી.

સ્વપ્નનો અર્થ એક જ છે, પણ વાણીમાં ફેર છે. આ પરથી એ ફલિત થાય છે કે જીવનશુદ્ધિમાં વાણી

પ્રેરણા

અગત્યનો ફાળો આપે છે. જૂઠું બોલવાની બાધા લેવાની છે કે સાચું બોલવાનું નહિ? બોલવું તેટલું સાચું બોલવું, પણ સાચું હોય તેટલું બધું બોલી નાખવાનું નથી.

ઘણી વાર બધું સાચું બોલવાથી ખીબત માણસને નુકસાન થાય છે. કોઈની ગુપ્ત વાત સાચી હોય અને તે આપણે ખીબતના મોઢે બોલીએ તો સામા માણસને દુઃખ થાય છે.

વચન એ મંત્ર છે, અને તેથી તે સિદ્ધ બની જાય છે. વચનસિદ્ધિ દરેકને જન્મતાંની સાથે જ મળે છે. મંત્રમાં શબ્દો થોડા હોય, પણ અર્થ ઘણા હોય છે. જે વચન વાપરવાનો વિવેક ન હોય તો લાખ રૂપિયાના ખ્લોકમાં રહેનાર કોડી માટે કોટે જાય છે.

“વિણુ ખાધે, વિણુ ભોગવે, ફેગટ કર્મ અંધાય.”

વધારાનું બોલવાથી ફેગટનાં કર્મ અંધન થાય છે. તંદુલિયો-મત્સ્ય ચોખાના દાણા જેવડો હોય છે, અને મગરની પાંપણ પર બેસી રહે છે; અને મગરના મુખમાંથી જીવો બચીને બહાર નીકળી જાય છે, ત્યારે તે વિચારે છે કે “મગરને મોઢું બરાબર અંધ કરતાં આવડતું નથી જેથી આટલા બધા જીવો બહાર નીકળીને ભાગી જાય છે. “આ સ્થળે હું હોઉં તો એક પણ જીવને ન જવા દઉં. એક પણ જીવ ન ખાના” તંદુલિયો આવો રૌદ્ર વિચાર કરવાથી કર્મ અંધન કરીને સાતમી નરકે જાય છે.

બોલવામાં વિવેક હશે, વ્યવહાર શુદ્ધ હશે-તો જીવન-શુદ્ધિ સરળ ને સહજ બનશે.

✦ | જીવન-ધ્યેય

દરેક ક્રિયા પાછળ ધ્યેય હોય છે. કીડાને પણ ધ્યેય હોય છે, કે એક પાંદડા ઉપરથી બીજા પાંદડા ઉપર જવાનું. તેમ મનુષ્યે પણ વિચારવાનું છે કે “હું અહીં શા માટે આવ્યો છું? મારે શું કરવાનું છે? ક્યાં જવાનું છે?”

આ વિચારણા હશે, તો જે તરફ જવાનું છે, તે પહેલાં નક્કી કરવાનું છે, અને નિશ્ચિત કરેલ ધ્યેય તરફ આગળ વધવાનું છે. સવારથી સાંજ સુધી જે કામ હું કરું છું, તે બધાનું કારણ શું? તે પ્રશ્ન થાય એટલે તેનો ઉત્તર મેળવવાનો. આ આપણને પૂર્ણ બનાવે છે.

સંસારની ભૌતિક વસ્તુઓનો ત્યાગ કરીને સંચિત કરેલ શુભાશુભ કર્મનું ભાથું આત્માએ લઈને જવાનું છે. માટે પુરુષાર્થ કરવાનો છે, ક્ષણે ક્ષણ મહેનત કરવાની છે. પરંતુ આત્માને અમર બનાવવા માટે જે મહેનત કરવી પડે તેને બદલે સંસાર વૃદ્ધિ માટે પરિગ્રહના પોટલા બાંધીએ છીએ. સત્તા, શ્રીમંતાર્થ કે શાણપણનો ગર્વ કર્મરાજ ક્ષણભરમાં ઓગાળી નાખે છે. પ્રભુની વાણી અહંકાર ટાળે છે અને ‘અહમ્’ને ઊર્ધ્વગામી બનાવી અર્હ બનાવે છે.

પ્રેરણા

તો આપણા જીવનનું, જીવનની ક્ષણે ક્ષણના પુરુષાર્થનું, પ્રવૃત્તિ ને પ્રગતિનું ધ્યેય અર્હ બનવા માટેનું હોવું જોઈએ.

પરંતુ લોકોની પ્રશંસામાં આપણે આપણી જાતને ભૂલી જઈએ છીએ; આ જિંદગી અંજવાના જળમાં પૂર્ણ કરવાની નથી. જગત તો ભ્રમ છે, મિથ્યા છે.

ત્રાજવાનો કાંટો ફરતો હોય ત્યાં સુધી વજનનું ચોક્કસ માપ નીકળી ન શકે, પણ તે સ્થિર બને ત્યારે જ માપનું પરિણામ નીકળે છે. ‘હું કોણ છું?’, ‘અહીં શા માટે આવ્યો છું?’, ‘ક્યાં જવાનો છું?’ ‘ક્યાંથી આવ્યો?’ ‘જતી વખતે સાથે કોણ આવશે?’ આ બધું જાણવા મટે દોડાદોડી કરવાની નથી, તે માટે મનની સ્થિરતા, ચિત્તની પ્રસન્નતા, કાયાની સ્વસ્થતા, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, ચિંતન, મનનની જરૂર છે. રાગ-દ્વેષના બે પડળ વચ્ચે આત્મા પિલાઈ રહ્યો છે, તેથી થોડો સમય ભૌતિક સુખ મળે એટલે ધ્યેય પ્રતિ પ્રગતિ કરવાને બદલે સુખ, સમૃદ્ધિ, સંતાન, સત્તા અને વૈભવમાં મગ્ન બની જિંદગીનો રાહ બહલી નાંખીએ છીએ. તેને જ સત્ય રાહ સમજી જિંદગીના કોયડાને વધુ ગૂંચવીએ છીએ; અને ત્યાં અંત આવી જાણો રહે છે.

સંસારનું સાથે કાંઈ આવતું નથી કે કોઈ આવતું નથી. અંત સમયે મૂંઝવણની પરંપરા સર્જાય છે. તો તે વખતે જે જ્ઞાનદષ્ટિ હશે, તો મરણ પણ માણવા જેવું

પ્રેરણા

લાગશે. મરણના ઘરમાંથી અમરતા શોધવાની છે. ત્યાંથી જિંદગીનો અર્થ મળે છે. તે અર્થપ્રાપ્તિ માટે ગુરુ પાસે જવાનું છે. સમ્યક્ત્વી સુગુરુદેવ આપણા આત્માને તારી દે છે. આપણા હૃદયમાં સચવાયેલ છે, તેને દર્શાવે છે. જ્ઞાનથી ખૂલેલી આંખ તો લવોલવ સાથે રહેવાની છે. ગયા લવમાં સુકૃત કરેલ હશે, તેથી આપણો નંખર મનુષ્યલવમાં લાગી ગયો. હવે આ લવમાં અનેકવિધ સુકૃત કરવામાં આવશે, તો આત્માની ઉચ્ચ ગતિ થવાની. આ આત્માના ઊર્ધ્વીકરણ માટે થાય તેટલું સહન કરવાનું. આ આત્મા ઉપર અનાદિ-કાળથી મેલ જામ્યો છે. તે મેલના પોપડા ઉખેડવા માટે ત્યાગ, તપ ને સંયમની જરૂર છે. આથી મન અધ્યાત્મમાં રંગાર્થ જશે અને જીવન દષ્ટિ બદલાઈ જશે. ત્યારે થશે કે “મોક્ષ એ તો મારો જન્મસિદ્ધ હુકમ છે.” આત્માને સુકૃત બનાવવાનું મારું ધ્યેય છે. તે પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી જંપી બેસવું તે હરામ છે. આવા કૃતનિશ્ચય બનીને “આપ સ્વભાવમાં અવધૂ (અખ તું) સદા મગનમેં રહેના” ધ્યેયની પૂર્ણતા થાય છે.

✘ | ધ્યેય-પ્રાપ્તિ

ઉપાધ્યાય મહારાજ શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ “જ્ઞાનસાર”માં સમજાવે છે કે જે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાની છે, તેની પહેલાં ઝોળખાણુ કરવાની છે. લોકો ધર્મની વાતો તો ઘણી કરે છે, પણ આત્માને સમજ્યા વગર કદી ધર્મ થતો નથી અને કદી મોક્ષ મળતો નથી. આત્માની ઝોળખાણુ થાય તો દરેક ક્રિયા ધર્મમય બની જાય છે. ત્યાર પછી જગત સાથેનો વ્યવહાર નિર્મળ બનશે. પથ્થરમાંથી મૂર્તિ ઘડનાર શિલ્પીને ધન્ય છે, તે સમજણુપૂર્વક પથ્થરને ઘડે છે, તેની સાધના સફળ બને છે; તેમ અજ્ઞાનીને જ્ઞાની બનાવનાર ગુરુને ધન્ય છે. ગુરુનો સમાગમ અને તેમનું સાનિધ્ય પારસમણિ સમાન છે. તેથી માનવી ‘વિભૂતિ’ બની જાય છે. ગુરુની આજ્ઞા એ મંગળમય તત્ત્વ છે.

જેમ ટાંકણા ખાધા વિના પથ્થરમાંથી પ્રતિમા બનતી નથી, તેમ ગુરુના ઉપદેશ વિના દાનવમાંથી માનવ બનતો નથી. ગુરુનો ઉપદેશ એ ડાયનેમિક ફોર્સ છે, તેથી ગતિ થઈ શકે છે. ગુરુ-આજ્ઞા એ રસાયણ છે. તેથી જગતનો સામાન્ય માનવી અસામાન્ય બની શકે છે, તે પ્રભુતાને માર્ગે જઈ શકે છે, પ્રભુતાઈ પામી શકે છે. માનવમાં રહેલ દિવ્ય-

પ્રેરણા

તાનું અનેરું તત્ત્વ ગુરુ-સમાગમથી બહાર આવે છે. આને માટે માનવે ગુરુ પ્રત્યે સમર્પણભાવ કેળવવો જોઈએ. ગુરુ પ્રત્યે અનન્ય પ્રેમ તેમ જ અવિહત શ્રદ્ધા જોઈએ. દ્રોણાચાર્યે એકલવ્યને વિદ્યા આપવાની ના પાડી, કારણ કે તે ક્ષત્રિય ન હતો, શૂદ્ર હતો. પરંતુ તેણે સંકલ્પ કર્યો, ગુરુની પ્રતિમા બનાવી, પ્રતિમાને સાક્ષાત્ ગુરુ માની, તેમની આજ્ઞા મળે છે, તેમ કલ્પી વિદ્યા મેળવી, ને તે અજ્ઞેડ બાણાવળી બન્યો. અહીં એકલવ્યને ગુરુ પ્રત્યે સમર્પણભાવ હતો. શ્રદ્ધા ને સમર્પણ શ્રેષ્ઠ સફળતા સહજ અપાવે છે.

જીવનને પ્રગતિશીલ બનાવવું હોય તો ગુરુચરણની સેવા એક માત્ર ઉપાય છે. ગુરુ જ્ઞાન આપે છે, સ્વાધ્યાય દર્શાવે છે, ધ્યાનની પ્રક્રિયા પ્રગટાવે છે.

આપણા આત્મામાં અનંત શક્તિ રહેલી છે. તે શક્તિને પ્રગટાવવા માટે મનને પહેલાં તૈયાર કરવાનું છે, મનને નિર્ભય બનાવવાનું છે અને મનથી આગળ વધવાનું છે.

આત્મા આનંદમય છે, શક્તિમય છે, શાશ્વત્ છે, દર્શનમય-જ્ઞાનમય છે. ભૌતિક વસ્તુમાં આમાંની એકે બાબત નથી.

આત્માનું આનંદમયી તત્ત્વ જંગલમાં મંગલ બનાવે છે, તેથી શોકનું કારણ રહેતું નથી. શોકથી આર્તધ્યાન થાય છે, આર્તધ્યાનથી કર્મ બંધાય છે. આત્મા અંગેનું જ્ઞાન

પ્રેરણા

થાય તો આનંદ થાય. તેથી પ્રસન્નતા પ્રગટે. તેથી જ કહ્યું છે કે 'પ્રભુની પૂજનું કૃણ એટલે ચિંતની પ્રસન્નતા.'

આ માટે જ્ઞાનીની દૃષ્ટિ જેમાં પ્રેમનાં અમી ભરેલ છે, તે ઉપકારક ને કલ્યાણકારી નીવડે છે. આ અમીભરી દૃષ્ટિ આત્માની વિચારણા કરાવે છે. તે માટે ચિંતન, સંયમ અને સાધના સહાયભૂત થાય છે. આત્માનું સુખ અમી દૃષ્ટિ અપાવે છે. દૃષ્ટિના પાયાને મજબૂત કરવાનો છે.

ક્યાં જવું છે, તે પહેલાં નક્કી કરીને જ પછી ચાલવાનું શરૂ કરવાનું છે. એક વાર ચિંતનની કેડી લાધી પછી ધર્મપાથેય સાથે લઈને આત્માએ પ્રયાણ કરવાનું છે. તે પ્રયાણ પ્રભાવશાળી, પ્રતાપશાળી, પ્રેમમય અને પ્રસન્નતાપૂર્ણ હશે અને તે પ્રયાણ પરમાત્માની ઝાંખી કરાવશે. અને આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપે પ્રકાશી રહેશે. આ માટે જ આત્માની ઝોળખાણ આવશ્યક છે. તેની ઝોળખ થઈ કે પછી જીવનમાં અવગતિની ઝોટ આવવી અશક્ય બનશે અને ભરતીના ભવ્ય ભાવ સાથે ધ્યેયપ્રાપ્તિ થશે.

✘ | સાચું-સુખ

મોક્ષનું સુખ તે સાચું સુખ છે, શાશ્વત્ સુખ છે. દેવતાઓનું, સ્વર્ગનું સુખ તે સાચું નથી. ત્યાં પણ અશાંતિ છે, દેવોને પણ તે છોડવું પડે છે. દેવો પૃથ્વી પર આવવા ઝંખે છે. પુણિયા શ્રાવકને આવું સુખ સહજમાં પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ હતું, પણ ના, તેને તો મોક્ષ-સુખની તાલાવેલી હતી. તે માટે તે પ્રભુના ચરણમાં સમર્પિત થઈ ગયો.

મોક્ષ-સુખની પ્રાપ્તિ માટે આત્મા પર લાગેલ કર્મ-મળને દૂર કરવાનો છે, આત્માની શુદ્ધિ કરવાની છે, આત્માને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં પલટાવવાનો છે. આત્મા અને કર્મ બન્ને અનંત કાળથી સાથે રહેતા આવ્યા છે; હવે આપણે તે બન્નેને જુદા પાડવાના છે.

અનાદિકાળથી આ જીવે વાસનાના વર્તુળમાં વસવાટ કરેલ છે, 'તે વસવાટમાં વિકાર છે, વિકૃતિ છે, વિનાશ છે.' તે પ્રભુની વાણીથી સમજાય.

આજે આપણે જીવ ઘડિયાળના ઢોલકની માફક રાગ ને દ્વેષ વચ્ચે ઝોલા ખાય છે.

પ્રેરણા

આજ મેરી નૌકા, કોન ઉતારે પાર.

રાગ-દ્વેષ દો નદિયો, બહતી હૈ, બ્રમણુ કરત ગતિ-
ચાર. રાગ-દ્વેષના પ્રવાહમાં જીવ ચારે ગતિમાં રખડી રહ્યો
છે. તેને કિનારો પ્રભુવાણીના ઉપદેશનો મળે તો તે બચી
શકે.

પ્રભુ આપણા નાવિક છે, અને છતાં આપણે અહમ્
ભાવને કારણે તેને નાવિક માન્યા નથી. આપણી નાવના
સુકાની વીતરાગ છે, વીતરાગથી જ આપણે સંસાર સમુદ્રથી
પાર ઊતરી શકીએ તેમ છીએ. પ્રભુ પ્રત્યે અનન્ય શ્રદ્ધાયુક્ત
સમર્પણભાવ એટલે ડૂબતાને માટે લાઈફ બોટ.

એક વાર દરિયામાં તોફાન બગચું, ત્યારે એક લાઈ
પ્રભુધ્યાનમાં બેસી ગયા, આથી તેની પત્ની કહેવા લાગી
કે, ‘અત્યારે ધ્યાનમાં બેસવાનો સમય નથી, અત્યારે તો
ડૂબવાનો વખત આવ્યો છે.’ ત્યારે તે વખતે પતિ હાથમાં
રિવોલ્વર લઈને પત્નીને મારવા તાકી. પત્ની હસવા લાગી,
કારણ કે પત્નીને ખાતરી હતી કે પોતાનો પતિ તેને મારે
જ નહીં. આવી શ્રદ્ધા પત્નીને પોતાના પતિ ઉપર હતી,
તેવી જ શ્રદ્ધા તેના પતિને પ્રભુ પર હતી; અને પરિણામ
એ આવ્યું કે તોફાન શમી ગયું, દરિયો શાંત થઈ ગયો.

મનમાં પ્રભુ પ્રત્યે પ્રેમ જોઈએ. મનમાં રહેલ કર્મના
મેલને પ્રભુવાણીથી દૂર કરવાનો છે. તે મેલ દૂર કરવા તપ,
ત્યાગ, સંયમરૂપી સાધુ જોઈશે. ધીમે ધીમે તે મેલ દૂર

પ્રેરણા

થતો જશે, દુર્ગુણો ખરવા માંડશે અને આંતરિક આનંદ પ્રસ્ફુરી રહેશે. પછી સદ્ગુણો પ્રાપ્ત થશે અને આત્મા સદ્ગુણી બની જવાનો. તે સદ્ગુણના પ્રકાશમાં જ જીવવાનું છે. તે પ્રકાશ આપણને પ્રભુના અક્ષય આનંદનો આસ્વાદ કરાવશે. આ અભિનવ આસ્વાદ માટે ધર્મ કરવાનો છે. ધર્મ આવતાં ભૂખ ને તરસ ભુલાઈ જાય છે. ખાવાપીવાને બદલે તપમાં રસ જાગે છે. ત્યાં આનંદના ઘૂંટડા ભરવા મળે છે.

વધારે પસો અભિશાપરૂપ છે. પરિચ્છેદની મૂર્ચ્છા ઉતારવા માટે દાન છે. ધર્મ જીવનમાં આવશે ત્યારે “લેવાનું નહીં, પણ દેવાનું મન થાય છે.” આવું દર્શન જેને મળ્યું છે, તે તરી જાય છે. પ્રભુની વાણી દુઃખમય જિંદગીને સુખમય બનાવે છે. તે તત્ત્વનું દર્શન થતાં જીવન મંગળમય બની જાય છે. દુઃખ જગતમાં નથી, પણ દષ્ટિહીન આપણે દુઃખને ઊભું કર્યું છે. જેની પાસે સાચું દર્શન છે, તેની દષ્ટિ હંસ જેવી છે; જ્યારે દર્શન વગરની દષ્ટિ ગળાણી જેવી છે. ગળાણીમાં કચરો જ ભેગો થાય છે. જેને દર્શન મળ્યું છે, તે આત્મા જીતી જાય છે. મંગળમય દષ્ટિ અર્જુન માળી જેવા ઘોર પાપીને પુણ્યાત્મા બનાવે છે—આવી મંગળમય દષ્ટિ સાચું સુખ આપે છે.

જૈન અને જન ધર્મ.

‘જૈન’ની ઉપર બે પાંખો આવે ત્યારે તે “જૈન” બની જાય છે, બે પાંખથી ઊડવાની શક્તિ આવે છે. જેમ

પ્રેરણા

આકાશમાં ઊડતાં પક્ષીઓમાં કોઈ ભેદભાવ નથી, તેમ જાતિના ભેદ વિના કોઈ પણ ‘જન’ “જૈન” બની શકે છે.

પ્રભુ મહાવીર સ્વામીજીએ પરમ ઉત્કૃષ્ટ કોટિની ભાવનાથી અશાંત જગતને શાંત કર્યું છે, કલહમાં કોમળતા પૂરી છે, વિવાદમાં સંવાદિતતા પૂરેલ છે કોઈ પણ બાબતને અનેક દૃષ્ટિકોણથી સમજવા પ્રયત્ન થાય તો વેરભાવ તે મૈત્રીનું ઝરણુ બની જાય, વિરોધને બદલે અનુરોધ થાય. આ ઉત્કૃષ્ટ ભેટ છે સ્યાદ્વાદની.

સ્યાદ્વાદ એટલે શું ?

સ્યાદ્વાદ એટલે સામાની આંખને આપણી બનાવીને જુઓ અને આપણી વાતને બીજો સમજી શકે તેટલી સહિષ્ણુતા કેળવવાની. આથી જીવન ધન્ય ધન્ય બની જાય છે.

તેમાં વિચારનો પરિધ વિસ્તૃત બનાવવાનો છે. તપશ્ચર્યા એ કાંઈ લાંઘણુ નથી, પરંતુ જીવનશુદ્ધિનું પરમ અંગ છે. જ્ઞાન તે સત્યને શોધવાનો અનુપમ પ્રકાશ છે. સંયમ આત્માને સુક્રિત અપાવે છે.

સ્યાદ્વાદનો અર્થ ન સમજાય તો વ્યવહાર કલુષિત બની જાય છે. “આત્મા” અંગે બોલવું તે સરળ છે, પણ તેની સાથે સદ્વ્યવહાર રાખવો તે જુદી વાત છે. વિશ્વ સાથે મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્યાદિપૂર્વક સદ્વ્યવહાર રાખવાનો છે. ભૂલનું પરિણામ શરીરને ખમવું પડે છે. આત્મા તો અમર છે. મૃત્યુ વખતે તે અમરતાનો વિચાર કરવાનો છે.

પ્રેરણા

સારી વસ્તુ સરકતી બન્ય છે અને ખરાબ વાતોને ધકેલી મૂકવાની છે. સારું બોલતાં પાંચ મિનિટ નથી આવડતું, પરંતુ કોઈનું ખૂરું કલાકો સુધી બોલી શકીએ છીએ. એક સારો માણસ દેશને આબાદ કરી શકે છે, ખરાબ માણસ તેને ખરબાદ કરી મૂકે છે.

આત્માની વાતો પરમાર્થી બનાવવા માટે છે. આ માટે અનેકાંતવાદની જરૂર છે.

અહિંસા અને અનેકાંતવાદ—એ બે જૈન ધર્મના એકમેવ સિદ્ધાંતો છે.

કોઈના દર્દ—દુઃખને આપણું સમજવું. ‘જન’ પર જે બે પાંખ છે, તેમાં એક છે આચારની અને બીજી છે વિચારની. તે બન્નેના સમન્વયથી આત્માને અનંતમાં લઈ જવાનો છે. અહિંસા જીવનમાં અને અનેકાંતવાદ વિચારમાં રમી રહેવા બોધ્યો. આ બંને પાંખથી જીવનને ઊર્ધ્વગામી બનાવી અન્યના શ્રેયાર્થે જીવવાનું છે.

કાળ આપણી રાહ જોતો નથી. વધારે કીચડ અને એણું પાણી હોય તો ત્યાં હાથી ખૂંપી બન્ય છે, પરંતુ એણે કીચડ અને વધારે પાણી હોય તો તે કાદવમાંથી નીકળી કિનારે પહોંચી બન્ય છે. મોહ અને મુનિમાં આ તફાવત છે.

વૃક્ષ પર પાન, ફળ, ફૂલ હોય તો પક્ષીઓ કિલ્લોલ

પ્રેરણા

કરે છે, પણ તેનો અભાવ થતાં કોઈ ફરકતું નથી. બ્યાં સુધી થનગનતી યુવાની છે, ત્યાં સુધી ભોગ ભોગવવા ગમે છે, પણ યુવાનીની શક્તિ વૃદ્ધાવસ્થામાં ક્ષીણ થવા લાગે છે ત્યારે જીવન રોગથી ઘેરાય છે, અને આનંદ આપતા, ભોગ ત્રાસરૂપ બને છે. આ શરીર અશુભ વધુ વિચારોથી ઠાંસી ઠાંસીને ભરેલ છે, વિચારો તો ઓઈલિરમાં રહેલ વરાળ સમાન છે, તેનો ભરાવો થતાં ઓઈલિર ફાટી જાય છે. આવું જ શરીરનું છે, આ બધું સ્યાદ્વાદથી સુંદર સમજાય છે.

વિદ્યાનો અભ્યાસ કરીને નમ્ર બનવાનું છે. જેમ જેમ ક્ષણ આવતા જાય તેમ તેમ તાડ બિંચું થતું જાય છે, પણ આમ્ર નમતું જાય છે. આમ આમ્ર મધુર છે. તાડ માદક છે. જ્ઞાન આવતાં અભિમાન દૂર થાય અને વિનય, વંદન, નમન આવે છે.

ઘણાં બિંદુઓનો સંગ્રહ એટલે સિંધુ છે. પૈસાઓનો સંગ્રહ તે રૂપિયો જાની જાય છે, નાની નાની વાતોથી પણ ચેતીને ચાલવાનું છે. નાનકડી ભૂલ પણ મહાન્ ભયંકર પરિણામ લાવે છે. તે માટે તમારે જો આગળ વધવું હોય તો તમારી જાતને તપાસતા રહો. કોઈના કહેવા પ્રમાણે વર્તાવું, તેને બદલે આત્મપ્રેય માટે આત્મા જે અને જેમ કહે તેમ કરવાનું છે. વર્તમાન જીવન સુંદર બનાવવાનું છે. તમંધ્યાન તમારે રાખવાનું છે.

ત્રિરણા

આત્મવિશ્વાસથી આગળ વધવાનું છે. જાગૃત અને એકાગ્ર બનીને જ નાનું કે મોટું કામ કરવાનું છે. એક સિદ્ધાત્મા પોતાની પાસે સુવર્ણસિદ્ધિ કોઈ ચોગ્ય વ્યક્તિને આપવાની છે. ફરતાં ફરતાં તેને કોઈ ચોગ્ય વ્યક્તિ, ખાનદાન વ્યક્તિ મળતી નથી. એકાદ ચોગ્ય વ્યક્તિ તે માટે જણાતાં સાધુ જણાવે છે, તો તે ના પાડે છે. ખૂબ આગ્રહ થતાં તે ભાઈએ બાવાજનો ચીપિયો લઈ પોતાના કપાળે અડકાડ્યો અને તે સુવર્ણનો બની ગયો. આ બતાવે છે કે તેણે સચ્ચાઈ, ખાનદાની પોતાના જીવનમાં ઉતારી હતી, પોતાના ચિત્તને સંયમિત બનાવ્યું હતું. તેણે પોતાના જીવનધ્યેયના ચાર પાયા દર્શાવ્યા : વ્યાપારમાં અખંડ પ્રામાણિકતા, પત્ની પ્રત્યે આણીશુદ્ધ સંયમ, મિત્રોના હૃદયમાં નિષ્કપટ મિત્રતા અને જીવન પ્રત્યેનો વ્યવહાર નીતિમય ને સરળ. જટકતા ચિત્તને વશ કરવાનું છે. પ્રભુદર્શન કરતી વખતે પ્રભુમાં લયલીન બનવાનું છે. ધ્યાન ધરતી વખતે પંચપરમેષ્ઠિમાં મગ્નતા કેળવવાની છે. મૈત્રી ભાવનાની પ્રાર્થના કરતી વખતે દેહના આશુએ આશુમાંથી શુભ-શુદ્ધ વિચારોનો નિષ્કર્ષ કરવાનો છે. આથી માનવનું મન નિર્મળ, પવિત્ર, શુદ્ધ ને સરળ બને છે. તે વખતે જે સુખ પ્રગટે છે, તેનો આહલાદ સ્વને તથા પરને પ્રસન્ન બનાવે છે. માટે જે કાર્ય કરો તે નમ્રતાપૂર્વક કરો, સચ્ચાઈના રણકારથી ને આંતરિક પ્રસન્નતાથી કરો. પ્રત્યેક શુભ પ્રવૃ-

પ્રેરણા

તિની જગૃતિ આત્માને ઉદ્ધાર કરે છે. આત્માને ઊંડા અંધકારમાંથી ઉચ્ચ પ્રકાશ તરફ લઈ જાય છે.

ધ્યાન રાખજો કે આત્મા ક્રિયા માટે નહીં, પણ ક્રિયા આત્મા માટે છે. એક વાર આત્માની ઓળખાણ થઈ કે પછી કર્મની નિર્જરા જ થવાની. દેહનો સદુપયોગ જીવનમાં દરેક પળે કર્યા જ કરવાનો છે. મહાવીરે ગૌતમને કહ્યું : “ગૌતમં મા પ્રમાયએ.”

આજે માનવી સ્વદેહનો ઉપયોગ ભૌતિક શક્તિ ધારવા માટે વિકસાવવા માટે કરે છે, અને આધ્યાત્મિક શક્તિને શેષહીન બનાવે છે. સર્જન કરતાં સંહારમાં ઓછી શક્તિ વપરાય છે. સર્જન શાન્ત રહે છે. સંહાર ક્ષણજીવી બને છે ઇન્દ્રિયોની વિઘાતક ને વિનાશક શક્તિઓ અપાર છે. તેમાં લપટાયા તે અનેક ભવના ચકાવામાં ચીત્કારો પાડતા રવડવું-રખડવું પડે છે.

અભ્યાસથી, અનુભવથી આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનાં ણિંદુઓ સંચ્છિત કરી સાગરસમ બની, તેમાં એકત્રતા-લીનતા-તન્મયતા તે આત્માને ઉચ્ચ શિખર પ્રસ્થાપિત કરે છે.

દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર માટે અક્ષતની ત્રણ ઢગલીઓ કરવાની છે. છેલ્લે ‘સિદ્ધશિલા’ અર્થે ચંદ્રાકાર બનાવવાની છે. આમાં ૧૦૮ અક્ષત હોવા જરૂરી છે. પંચપરમેષ્ઠિના ૧૦૮ ગુણોનું ત્યાં સ્મરણ થાય છે.

પ્રેરણા

ભાવના તે ભવતારિણી છે. તેથી ભવસાગર તરીકે એકમેવ સ્થાન-સિદ્ધ શિલાએ સિદ્ધોમાં સિદ્ધરૂપ બની જવાનું છે. ત્રણ ઢગલી પર શક્ય તેટલું ઉત્તમ મૂલ્યવાન નાણું મૂકવું જોઈએ અને છેવટે અખંડ કૃણની પ્રાપ્તિ માટે અખંડ કૃણ પ્રતીક રૂપે મૂકવાનાં છે.

સિદ્ધગતિ સિવાય અન્ય ચારે ગતિમાં ઈર્ષ્યા છે, કર્મનાં બાળાં છે, વિષય-કષાયના કારમા કેર વર્તે છે.

રૂપીદેહને જોવાનો નથી પણ અરૂપી આત્માને જોવાનો છે. રૂપીને ચાહવામાં અનંતા ભવો ગયા હવે અરૂપીની દોસ્તી કરવાની તાલાવેલી જાગવી જોઈએ.

સમાન શીલ, વિચાર અને વર્તનથી બંને સમાન આત્મા-ચિત્ત અને સંભૂતિનો પાંચ ભવ સુધી સાથે જૂલો છે. પણ ન્યાં આદર્શ, પ્રેમ, ભક્તિ-દષ્ટિ બદલાતાં બંનેના સથવારો તૂટી જાય છે. નિયાણું આંધવાથી સંભૂતિ પ્રહ્લદત્ત ચક્રવર્તી બને છે ને ચિત્ત શેઠનો પુત્ર બન્યો.

પૂર્વની આરાધનાથી જ આ ભવમાં આપણે આરાધના કરી શકીએ છીએ. જીવો સંસ્કારના ઘડતરમાં જ ઘડાય છે, અને પ્રભુની વાણી તેમના પર રસાયણ જેવું કાર્ય કરે છે. સંસ્કારો તો જનમ જનમથી સાથે આવે છે.

જીવમાં સૌથી વધુ સંસ્કાર ખાવાના હોય છે. આહાર સંજ્ઞાને જીવતા માટે તપ, ત્યાગની ખૂબ જરૂર છે. ધબ્બ

પ્રેરણા

ફરકતી જોઈને જ્ઞાતસ્મરણ થયું અને ચિત્તે પોતાનો પૂર્વ ભવ જોયો પછી બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી મુનિને શોધવા જાય છે. બન્ને મળતાં છેલ્લા ભવમાં વિયોગ થવાનું કારણ શોધે છે.

જ્ઞાન અને તપમાં રમતા મુનિનું સુખ અનંત હતું. કામના કીચડમાં ખૂંપેલાને તે ક્યાંથી સમજાય? સંસાર એ તો નાટક છે, અને આ બધાં બાહ્ય રૂપો છે. કોઈવાર જીવ ચક્રવર્તી બને છે, તો કોઈવાર લિખારી. જીવ જ્યાં જાય છે, ત્યાં પોતાનાં કર્મબંધન જ લઈ જાય છે. એક વખત જેને ધક્કે ચઢવું પડતું હતું, તે આજે સ્વાગત-સન્માનનો અધિકારી બને છે. પોતાનાં બધાં પુણ્યને ભોગવી નાખવાથી જીવ મૃત્યુના જડબામાં જાય છે, ત્યારે કોઈ બચાવી શકતું નથી. ન લાઈ કે ન લાર્યાં. મૃત્યુ વખતે આપણે એકલા બનીને જવાનું છે.

પડછાયાની માફક આપણાં કર્મો આપણી સાથે જ આવે છે. હજારો ગાયોમાં ગાય પોતાના વાછરડાને શોધી કાઢે છે, તેમ હજારો માનવીમાંથી કર્મ જીવને પકડી લે છે.

આવા કર્મસત્તા બિચારા જીવ પ્રત્યે કરુણા દર્શાવવાની છે. જ્ઞાનદાન, અભયદાન તે અન્નદાન કરતાં ચઢિયાતાં છે. તપશ્ચર્યાની અનુમોદના કરવાની છે, માટીના પારા જેવું આપણું મન છે. તેને તપથી શુદ્ધ કરવાનું છે, બાંધવાનું છે.

પ્રેરણા

ખાવામાં હિંમત નથી જોઈતી—પણ તેનો ત્યાગ કરવામાં હિંમત જોઈએ છે. ચિત્તને મળ્યું અને છોડી પણ દીધું. પછી બ્રહ્મદત્તને પ્રતિબોધ કરે છે. બ્રહ્મદત્ત કહે છે : “ મધની મીઠાશ અને ચીકાશ માખીને લાગી ગઈ છે, ઊડવું છે, છતાં ઊડી શકાતું નથી.” કદાચ ન ઊડી શકાય, તો ફૂડફૂડાટ થયા વગર રહે નહીં. માટે મોહ તથા અજ્ઞાનનો ત્યાગ કરવા માટે જીવનભર પુરુષાર્થ કરવાનો છે.

સદાચાર

જે વ્યક્તિ જીવિત હોવા છતાં પરોપકાર કરતી નથી તે મરેલી જ ગણાય છે. જે વિદ્યા પ્રાપ્ત કરતો નથી તે આંખ હોવા છતાં અંધ છે. ધનવાન હોવા છતાં જે ખીબતે મદદ કરતો નથી તે દરિદ્ર છે. જે પુરુષ હોવા છતાં પુરુષાર્થ કરતો નથી તેની સદાને માટે દશા બેસે છે.

✘ પૂજની પવિત્રતા

જીવનને સમતુલ રાખી આવેલ અશુભ વિચારોને દેશનિકાલ કરી, શુભ વિચારોને પ્રવેશ આપે છે.

ઘડિયાળનો એક સ્કૂ અનેકને વ્યવસ્થિત ફેરવે છે, તેમ આત્માની સમતા, શુદ્ધ ભાવના, માનવતાની મહેક અનેકના જીવનના ચક્રોને ગતિમાન કરે છે. સારા ને નીરોગી પ્રત્યે દરેકની મહેર નજર હોય છે, રોગીને લોકો અવગણે છે. તિરસ્કારે છે, પણ ડોક્ટરો તેવા રોગી પ્રત્યે કરુણાનું પીયૂષ છાંટે છે; આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વધારી આત્મા ભૌતિક રોગ-દર્દી પીડાતા પ્રત્યે કરુણાનાં વહેણ વહાવે છે, તેની પ્રત્યેક ક્ષણ સુખમય ને શીતળ બનાવે છે. આવા આત્મ-શુદ્ધિ આત્મા બ્રહ્મચર્યાના બેનમૂન બળ મેળવી, માનસ દુઃખથી પરિવૃત્ત થયેલ આત્મા પ્રતિ પ્રસન્નતાપૂર્વક પ્રેમનું પાઘેય પીરસે છે. બ્રહ્મચર્યાની સમજણ ને સાધના આત્મ-મૈત્રી સાધે છે.

પ્રભુપૂજન અષ્ટ પ્રકારે કરવાની છે, તેથી આત્મા નિર્માળ, પવિત્ર, પ્રસન્ન થાય છે.

નહવાણુની પૂજા આત્માને નિર્માળ બનાવે છે. તેથી વખતની અસર મન પર નહુઈ થાય છે. સીતાનો પાઠ ભજવતી

પ્રેરણા

નદીને જ્ઞેતાં આપણને તે રામાયણની સતી સીતા સ્મરણમાં આવી જાય છે.

“હું દેહરૂપ નથી, આત્મસ્વરૂપ છું, મારા પર કર્મનું આવરણ આવી ગયેલ છે, તેને દૂર કરવા પ્રભુનો અભિષેક આવશ્યક છે.”

ચંદન પૂજા—ચંદનથી શીતળતા અને સૌરભ મળે છે, તે પોતે ચંદન બળીને સૌરભ આપે છે. પોતે ઘસાઈને અન્યને શીતળતા આપે છે. આમ ચંદનની પૂજા કરતાં આ ભાવઆત્મ સાત કરવાનો છે.

આત્માનો સ્વભાવ આનંદમય છે અને ક્રોધી સ્વભાવને ક્ષણે ક્ષણે શાંત કરવાનો છે. પોતાની પત્નીનો ક્રોધમાં શેરડીનો સાંઠાનો માર ખાતાં તુકારામ નાચી ઊઠ્યાં, કારણ કે પોતાના અશુભ કર્મોને ભસ્મીભૂત કરનાર પોતાની અર્ધાંગના હતી !

બંધ આરડામાંથી દુર્ગંધ ને અંધકારનું વિસર્જન થાય, ત્યારે સુગંધ ને પ્રકાશ ત્યાં વલસી રહે છે, તેમ ધૂપથી મનમાં અંતર્ગત રહેલ દુર્ગંધોને દૂર કરી સુગંધમય આત્મા બનાવવો છે.

પ્રભુનો શ્વાસોચ્છ્વાસ કમળ સમાન હોય છે. તેમ કચ્ચવાનો છે, લોકોત્તર સમજવાનો છે. તે બને છે પુષ્પથી. ક્રમ્ત પાંચ કોડીનાં પુષ્પો ભાવપૂર્વક, કુમારપાળે ચઢાવ્યાં ને તેથી

પ્રેરણા

બીજા ભવમાં અઢાર દેશનું રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું. એ મહાન છે. આ બતાવે છે કે “ મહારા જીવનને પુષ્પ જેવું સુકોમળ ને સુવાસિત બનાવી તારા ચરણે ચઢાવું છું. જીવનને કઠોર બનાવવું નથી. જીવનને સૌંદર્યમય સુકોમળ, અને પરમ સુવાસિત બનાવવાનું છે.

દીપકપૂજથી એ ભાવનાનું કે મારી અનાદિની અજ્ઞાનતા તારા જ્ઞાનરૂપી દીપકથી દૂર કરીને જીવનને દેહીખ્યમાન બનાવવું છે. ધૂપથી એ ભાવના ભાવવાની છે કે ધૂપ ઊર્ધ્વગામી બને છે તેમ આત્મા ઊર્ધ્વગામી બની સિદ્ધશિલા પર સિદ્ધમય બની જાય.

અક્ષતપૂજ વખતે ભાવવાનું કે “ દેહુ વિનાશી હું અવિનાશી.” અક્ષતપૂજ કરતાં અખંડ અક્ષતની માફક આત્માને એક, અનન્ય, અખંડિત પરમાત્મા બનાવવાનો છે.

નૈવેદ્ય પૂજ વખતે ભાવવાનું કે આવા અનેકવિધ આહાર કરી આત્માને ચાર ગતિમાં રખડાવ્યો હવે મારે જોઈ એ છીએ “ તારા જેવું અનાહારી પદ એટલે સિદ્ધ પદ.”

✦ | સૌ સાધન બંધન બન્યાં.

વધારે પડતાં પુદ્ગલોનાં સાધનો જીવનને વધારે ભારે બનાવે છે. જવાબદારીવાળો માણસ યુરુની પાસે જઈ શકતો નથી. માણસ પોતાની મેળે જ જવાબદારીઓને વહોરે છે.

પશુના ભવમાં તમે જ્ઞાન નહીં મેળવી શકો. નરકના જીવો અવધિજ્ઞાનથી બાણી શકે, પણ આરાધના ન કરી શકે. દેવતાનાં સુખો વધારે પડતાં છે, અને તેના અતિરેકમાં તેઓ આત્માને ભૂલી ગયા છે. ફક્ત મનુષ્યભવ જ એક એવો છે, કે જ્યાં તે ભવમાં જ આરાધના થઈ શકે છે.

કોઈ બનવરને ખીલેથી ધૂટું કરો, તો તે ગેલમાં આવી જશે. પક્ષીને પિંજરામાંથી બહાર ઉડાડી મૂકો, કેવો આનંદ તેના સુખ પર વિલસી રહે છે? ફક્ત મનુષ્ય જ એક એવો છે કે જેને બંધન છોડવું ગમતું નથી.

આ બંધનમાંથી મુક્તિ મેળવવા માટે વિવેક-જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે. વિવેક-જ્ઞાન વિના જીવનશુદ્ધિ નથી. આત્માનું જ્ઞાન થાય ત્યારે ઇન્દ્રિયો ખારી-ખારણું જેવી લાગે છે. આત્મા એ dust bin નથી-કચરાપેટી નથી કે જે તે ખરાબ જ ભરવું !

પ્રેરણા

સન્ન્યન-જ્ઞાની માણસ કદી પોતાની પાંચે ઇદ્રિયોને અશુદ્ધિ પ્રત્યે જવા નહીં દે. તે પોતાની આંખથી ખરાખ ભેતો નથી. આંખથી કામ પ્રવેશે છે. કામથી હૃદય મલીન થઈ જાય છે. આંખ અવગતિ અને ઉન્નતિનું કેન્દ્રીય મથક છે. તે ઊર્ધ્વગામી બનાવી શકે છે, તે જ રીતે અધોગામી પણ બનાવી શકે છે. આંખ તો જીવનની જ્યોત છે. આંખ ઉપર તો વિવેકની જાળી રાખવાની છે, જેથી અશુદ્ધિ લેશ માત્ર અંદર પ્રવેશી ન શકે. માર્ગ જોયા વિના ચાલી શકાતું નથી ત્યારે તે ન જોવા લાયક ભેતો નથી.

સંસારને સારી દષ્ટિથી જુઓ તો જીવન સુંદર બની જશે. અશુભ, ગલીચ, કામવૃત્તિ ઉશ્કેરે તેવાં, મનમાં ઉશ્કેરાટ કરે તેવાં દષ્ટ્યો જુઓ તો જીવન ઉંદર જેવું અનિષ્ટ બનશે.

આંખ જોવા માટે છે, નયણા માટે છે, જીવનની શુદ્ધિની રક્ષા માટે છે, સંત અને પ્રભુનાં દર્શન કરવા માટે છે, આ શુભ દષ્ટિથી જ્ઞાનવારિનું પાન કરી આત્માને તારવાનો છે.

આંખ પર પોપચાં-ઢાંકણ છે, પણ કાન ઉપર ઢાંકણ નથી. પરિણામ એ આવે છે કે ભૂલી જવાની વાતો યાદ રાખીએ છીએ અને યાદ રાખવાની વાતો ભૂલી જઈએ છીએ. વ્યાખ્યાનની અમૃત તુલ્ય વાણી ખીજે દિવસે ભૂલી જવાય છે ને કોઈનું કડવું વાક્ય જીવનભર યાદ રાખીએ

પ્રેરણા

શ્રીએ. સુખી થવું હોય તો ખરાબ વાત ભૂલી જાવ. પ્રભુની વાણીનો એક પણ શબ્દ આત્મસાત્ થઈ જાય તો જીવન ધન્ય થઈ જાય.

રોહિણેયચોરને તેના પિતાએ કહ્યું હતું : “તું કદી પ્રભુ મહાવીરની વાણી સાંભળીશ નહીં” —કારણ કે પિતાને ખબર હતી કે પ્રભુની વાણી સાંભળશે તો આ ચોરીનો ધંધો છોડી દેશે.

બાળકને સવારના નવકાર-મંત્ર ગણવાની ટેવ પાડો. આ ટેવ આગળ જતાં મન પર અદ્ભુત અસર કરશે. તે બાળક મનુષ્યભવ મેળવીને જૈન ધર્મ પામીને કાંઈક ઉત્તમ લઈ જઈ શકે છે.

ન્યાં હૃદયમાં નવકાર મંત્રનું રટણ થતું હોય ત્યાં પાપનો સંચાર થઈ શકતો નથી, અને જીવનમાં પરિવર્તન થઈ જાય છે.

એક વાર બન્યું એવું કે પ્રભુની વાણી વહેતી હતી, ત્યાં કાનમાં આંગળાં નાખી, રોહિણેય ચોર પસાર થયો. પણ ત્યાં વાગ્યા પગમાં કાંટો ! ન ચલાય અને ન ઊભા રહેવાય ! કાંટો પગમાંથી કાઢવા માટે કાનમાંથી આંગળી કાઢી કાંટો કાઢ્યો તે અલ્પ ક્ષણોમાં પ્રભુની વાણી તેના કાને પડી અને જીવન પ્રગતિ પંથે ચલ્યું.

પપમાંથી કાંટો કાઢતાં કાઢતાં રોહિણેયચોરના કાને

પ્રેરણા

ત્રણ વાક્યો પડી ગયાં: ૧. દેવની માળા કરમાય નહીં, ૨. દેવના આંખની પાંપણ મટકાય નહિ. ૩. દેવ જમીનથી અદ્ધર આવે.

આ ત્રણ વાક્યોથી તે કેદમાં પકડાયો નહીં, અને ધર્મનું સ્મરણ કરીને તરી ગયો.

કાન આવું શ્રેયઃસાધક સાંભળવા માટે છે, લોકોની નિંદા સાંભળવા માટે નહિ, પણ શ્રુતજ્ઞાનનો આસ્વાદ કરવા માટે છે. જેટલું સાંભળીએ છીએ, તે અજ્ઞાત-મન (Sub-Conscious mind)ની અંદર ભરાઈ રહે છે ને તે પ્રસંગ આવે બહાર આવે છે.

સારું જોવાનું અને સારું સાંભળવાનું ગયું એટલે માનવીનું અવમૂલ્યાંકન થયું છે. અને પુદ્ગલોનું મૂલ્યાંકન વધી ગયું છું. તેથી આજે માનવી પુદ્ગલોના પરિચ્છ માટે દોટ મૂકે છે, અને અંતે નિરાશા ને નિસાસા મેળવે છે. માનવમાં માનવતા છે, તે માનવતા પ્રતિ બીજા માણસને આદર હોવો જોઈએ. રાણા પ્રતાપ ખાતર ભામાશાએ પોતાની બધી જ સંપત્તિ આપી દીધી હતી. માનવ આત્મા પ્રતિ જે આદર, દયા, અનુકંપા હોવાં જોઈએ, તેને ઉકેલવાની શક્તિ નથી અથવા તે ઉકેલવાનું મન થતું નથી.

આ માનવભવ કેટલો દુર્લભ છે?

આર્યે ૮૪ લાખ જીવાયાનિમાં ખૂબ જ પુણ્યાર્થ

ત્રેરણા

લેગી થાય, ત્યારે એક મનુષ્ય જન્મ મળે છે અને આ મનુષ્યલવમાં જ આત્માનો ઉદ્ધાર થઈ શકે છે—આત્મા પરમાત્મા બની શકે છે. બાકી તો દેવગતિ, નારકગતિ, અને તિર્થંચ ગતિમાં આત્મા શટલ કોક જેવો—આમ તેમ રગ-દોળાતો રહે છે.

આ મહામલો માનવલવ દુર્લભ છે, તે દુર્લભનો સદ્-ઉપયોગ કરતાં ન આવડે તો મરણને સમયે મૂંઝવણના મહેરામણમાં જવું પડે છે.

જિંદગીને પુષ્પ સમાન બનાવવાની છે. સૌંદર્ય અને સૌરભ આપી સાંજ પડતાં ખરી જવાનું છે; તે પ્રમાણે વિશ્વને મૈત્રી, પ્રેમ, અનુકંપા, રૂપી સૌરભ બક્ષીને જીવનની સંધ્યાએ ખરી જવાનું છે. પહાડી પ્રદેશમાં અનાર્થ લોકોને ધર્મોપદેશ કરવા ક્ષેત્રમંકર નામના સાધુ તૈયાર થયા, ત્યારે ગુરુએ કહ્યું: “ત્યાં અતિ દુઃખ સહન કરવું પડશે, ખાવાનું પૂરતું ન મળે, અતિ કઠણ માર્ગ હોવાથી જીવનના પરચીસ વર્ષ ઝોછાં થઈ જશે.” ત્યારે ક્ષેત્રમંકરે કૂલની તરફ દષ્ટિ નાખી, ને મનોમન સમજાવ્યું કે ‘તેઓ કૂલની માફક સુવાસ આપીને ચાલ્યા જશે.’”

ન્યાં પરિગ્રહ છે, પુદ્ગલોનો સંગ્રહ છે, ત્યાં જીવન કલહમય છે, ત્યાં અશાંતિ અને અસંતોષ છે. તેથી જિંદગી દૂકી થઈ જાય છે, માટે જેટલું જીવો, તેટલું સમતાપૂર્વક શાંતિપૂર્વક જીવો. રસ્તામાં કાંટા ઉગાડવાના નથી. પ્રભુ

પ્રેરણા

મહાવીરે પૂર્વભવમાં આપેલ દુઃખને કારણે ઉપસર્ગો સહન કર્યો.

માટે આપણા અસ્તિત્વનો વિચાર કરવાનો છે કે
I am none, none is mine. આવી હુમલાશ જીવનને
ઝાંઘામી બનાવશે.

પરંતુ કાનમાં કયરો ભરે, આંખેથી કયરા જેવું
કુચ્છે અને હૃદયમાં ભરે, તેનું પરિણામ વિકૃત આબ્યા
વિના રહે જ નહીં.

માણસ માંદો પડે છે, તેનું પહેલું કારણ તેનું મન
અથવા મગજ બગડે તે છે, પછી પેટ બગડે છે અને
આંધેલું પચતું નથી; તેથી કબજિયાત થવાથી શરીરમાં
મયંકર રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. માટે જીવનમાં ખરાબ
વાતોને લાવવાની નથી, વિકલ્પો કરવાના નથી પરંતુ આંખ
ને કાન પર વિવેકની જાળી રાખીને હિતકારક ને અંદર
ભરીએ, તો હૃદય, મન, મગજ હળવાકૂલ જેવા બની,
આત્માને સ્વસ્થાને જલદી લઈ જાય છે.

✘ | માનવ માત્ર, દયા પાત્ર

માનવ ધારે છે કાંઈ અને પામે છે કાંઈ જુદું જ. કારણ કે માનવ કર્મને વશ છે. સારાં નરસાં કર્મ માણસને સુખ-દુઃખની પ્રતીતિ કરાવે છે. જીવ કર્મ સત્તાના દોર-હમામ નીચે જીવી રહ્યો છે. થોડીક પ્રતિક્રમતા આવી, કે જીવ આર્તધ્યાનમાં પડી જાય છે. ઇષ્ટનો વિચોગ અને અનિષ્ટનો સંચોગ થતાં આર્તધ્યાન થાય છે. રોગ, શોક, ચિંતા, વિકલ્પાદિ આર્તધ્યાન છે. તેથી તિર્થંચપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

એ નિદ્રિત સમજીને કે આ જગતમાં કોઈ કોઈને દુઃખી કરી શકતું નથી, પણ તેવા સંજોગો ઉપસ્થિત થવાનું કારણ કર્મ છે. પ્રભુને ચારે કર્મોને ક્ષય થયેલો હોવા છતાં બધા જ સંજોગો પ્રભુને અધીન ન હતા. સંજોગો અનુકૂળ ન હોય તો મનને એવી રીતે કેળવવાનું કે તે મન સંજોગોને અનુકૂળ થઈ જાય. તે માટે મનને પ્રભુભક્તિ, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, ચિંતનમાં જોડી દો. ત્યાર પછી આવનાર પરિષદ હસતાં હસતાં લોગવી શકાશે.

અરુપામાં ઊભેલ બહેને પોતાના ભાઈ મુનિને જતાં

પ્રેરણા

બેઈને બોલે છે કે “એમનું શરીર પહેલાં કેટલું સુંદર હતું, ને આજે કેટલું સૂકાઈ ગયું છે.” આ શબ્દો રાજા એટલે તેના પતિના કાને પડ્યા. બસ, રાજાનું મન શંકાથી ઘેરાયું ને સુલટોને હુકમ કર્યો : “આ યુવાન સાધુની ચામડી ઉતારી લાવો.” પેલા આજ્ઞાધારક સાધુ પાસે ગયા ને રાજાની આજ્ઞા ફરમાવી, તો સાધુએ કહ્યું : “હું તૈયાર છું.”

દુઃખ આવે ત્યારે અશુભ કર્મની મલિનતા ધોવાય છે, તેમ માની હસવાનું છે, ચિત્તમાંથી ચિંતા કાઢી નાખવાની છે. સાધુ કહે છે : “હું યુવાન હોવા છતાં કૃશ છું, દુર્બળ છું. મારાં હાડકાં અણીદાર છે, ચામડી ઉતારતાં, તમારી છરી તમોને ન વાગી બધ તોના ખ્યાલ રાખજો.”

સાધુએ તન કસાઈને સોંપ્યું ને મનને અરિહંતને સોંપ્યું. અરિહંતે શરણં પવશ્ચામિ । આમ સાધુએ પોતાના મનને સાધનાથી તૈયાર કર્યું હતું.

સિદ્ધે શરણં પવશ્ચામિ । સાહુ શરણં પવશ્ચામિ । કેવલી પત્તં ધમ્મં શરણં પવશ્ચામિ । અને આમ ચામડી ઊતરતાં સાધુ પ્રભુ શરણે બેઈ બેઠા.

સાધુએ સહનશીલતા કેળવવાની છે અને સિદ્ધ કરવાની છે. દુષ્ટની સામે સૌબંધ ને સહનશીલતા દર્શાવવાનાં છે. એક વાર પ્રભુને શરણુ બંધ, તો તે તરણુ બની રહેશે.

પ્રેરણા

પરિવહ ખમવા માટે તન કરતાં મનને મજબૂત-મક્કમ બનાવો, કારણ કે મન તન ઉપર સત્તા ચલાવે છે.

મનમર્કટ મૌન બની ગયું, કે તે મન મોક્ષ સાધી આપે છે. આ પ્રમાણે જો ન થાય તો માનવ માત્ર દયાને પાત્ર બને છે.

આત્મા ન્યારે સહનશીલતાની સાધનામાં હોય ત્યારે કર્મ નિર્જરા થાય છે. કર્મના ક્ષય માટે તપ-ત્યાગ કરવાના છે. દેહ હેરાન થાય, ત્યારે આત્માને હેરાન કરવાનો નથી. સાધુની એક બાબુ ચામડી ઊતરે છે ત્યારે બીજી બાબુ શુભ પરિણામની અખંડ ધારા વહેવા માંડીને કર્મનો ક્ષય થવા લાગ્યો. અંતે દેહ પડ્યો ને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું સાધુ મોક્ષે ગયા, કર્મના બંધનમાંથી મુક્ત બન્યા ને મુક્તિ રમણી પામ્યા. આ માટે દેવ, ગુરુ, ધર્મના આલંબનની જરૂર છે.

બંધક મુનિ મોક્ષે સિધાવ્યા. લોહીની ખરડાયેલી તેમની મુહપત્તિને ખાવાલાયક ગણી સમળીએ ઉપાડી, પણ ખાવા જેવું ન લાગતાં તેણે ફેંકી દીધી, તે મુહપત્તિ અરૂપામાં પડી, તે જોઈ બહેન બેલાન થઈ-રાજાને ખબર પડી. બધી વાતની ખબર પડી. રાજા તો પશ્ચાત્તાપનાં ઝરણામાં અશ્રુની ધારા વહાવી રહ્યો અને પાપના ધોવાણુ માટે રાજા-રાણી સંયમના માર્ગે ચાલી નીકળ્યાં.

પ્રેરણા

આમ માનવ જો કર્મનિર્જરા માટે સહનશીલ બનશે, પશ્ચાત્તાપના પરિતપમાં સેકાશે, તો તે માનવ કર્મની દયાને પાત્ર નહીં બને. તે માનવ કર્મનાં અંધન તોડી ફેાડીને મહામાનવ બનશે. આ માટે ઇંદ્રિયોને સંયમિત બનાવવાની છે. વિષયકષાયના-વિષમય ચક્રાવમાંથી મુક્ત બનવાનું છે; કર્મની નિર્જરા કરવા સહનશીલતા અને પશ્ચાત્તાપને પાપવાના છે. મનને મક્કમ બનાવવાનું છે અને તનની આગતાસ્વાગત કરવાની નથી. તનને ભૂલીને મને પ્રભુમાર્ગ સ્વીકારવાનો છે. આ જો શક્ય અને તો મનુષ્ય માત્ર દયા પાત્ર ન બનતાં મોક્ષ પાત્ર બને. માનવે વિચારવાનું છે કે તે મહાન છે. મહાન બનવા સર્જાય છે. ભૌતિકના લોગમાં ભરૂંમીભૂત બનવાનું નથી, પણ વીતરાગના માર્ગમાં મગ્ન બનવાનું છે અને પાતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સાધવાનું છે.

અજ્ઞાન

અજ્ઞાનતાની ઉપજ દુર્બળ અને દુર્બળ મનની ઉપજ ભય છે, અને ભયની ઉપજ દુઃખ છે.

✱ | અભિરુચિ

મનુષ્યને ચાર સુંદર સાધનો મળ્યાં છે : ૧. બુદ્ધિ. ૨. ધન, ૩. કાયા અને ૪. ભાષા. આનો સદુપયોગ થાય તો હુલ્લ મનુષ્યલવ સફળ થઈ જાય. અરસિકને કાવ્ય સંભળાવવું તે નિર્થક છે. આંધળાને ચારસી બતાવવી અયોગ્ય છે. આકળનું બિંદુ કમળપત્ર ઉપર મોતી જેવું લાગે છે, જ્યારે તપેલા તવા ઉપર પડે તો વરાળ થઈ ઊડી જાય છે. તત્ત્વવિચારણા કરવા માટે બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાનો છે. જીવન શા માટે મળ્યું છે? શા માટે હું જીવી રહ્યા છું? હવે કયાં જવાનું છે? આની વિચારણા ન થાય અને જીવનનું ધ્યેય નિશ્ચિત ન થાય, તો બધી ધાંધલધમાલ નકામી છે. પાણી વલોવવા બરાબર છે.

માનવજીવનમાં “હુ” ને શોધવાનું છે. પોતાની જાતને શોધવાની છે અને તે માટે જ આ મનુષ્યલવ મળ્યો છે. મનુષ્યલવ આત્માનો ઉદ્ધાર કરવા માટે જ મળ્યો છે. દરેક ક્ષણ જીવતાં પહેલાં, તે અંગેનું ધ્યેય નક્કી કરવાનું છે.

પૂર્વલવમાં દાન દીધું છે. તપ કર્યું છે. તો જ આ લવમાં સાધન-સંપત્તિ મળ્યાં છે. પૂર્વજન્મના પુણ્યથી જ આ લવમાં સારા સંસ્કારી કુળમાં જન્મ થયો છે. અને આ બધાનો સદુપયોગ કરવામાં ન આવે તો નરકગતિ અને તિર્યાચગતિ તૈયાર છે.

પ્રેરણા

આપણું ધાર્યું કંઈ થતું નથી, ધાર્યું તો થાય કર્મસત્તાથી. સુકૃત માનવદેહને ઉત્તરોત્તર ઊંચે લઈ બચ છે તે માટે કાયા છે. કાયાથી આત્માનો કાયાકલ્પ થઈ શકે છે. પાંચ વ્રતને સમજીને જીવનમાં ઉતારવાના છે, જેથી આપણું ધ્યેય શીઘ્ર પાર પડે.

લક્ષ્મી મળી છે, તો તેનો ઉપયોગ દાનમાં કરો. દાનમાં આપેલ ધન આવતા લવમાં અનેકગણું ધન આપે છે.

બુદ્ધિથી તત્ત્વનું જ્ઞાન મેળવો, ધનનો ઉપયોગ દાનમાં કરો, કાયાથી ત્યાગ કરો, શુદ્ધ આચાર પાળો અને જીવ માત્રને શાંતિ થાય તેવું વચન બોલો.

આ ચાર સાથે પાંચમો સદ્ગુણ આવે છે અભિરુચિ. આપણી અભિરુચિ ઉચ્ચ (મોક્ષની) હોવી જોઈએ.

દેહ સાધન છે, મનથી કાર્ય કરી શકાય છે. ઉચ્ચ અભિરુચિ હશે તો જીવન ઉચ્ચ પ્રકારનું બનશે. સારા વિચારથી, મનની ઊંચી ભાવનાથી અને જ્ઞાનીનાં વચન શ્રવણથી આપણી અભિરુચિ ઉચ્ચ બને છે; આથી મનની ઉદારતા ખીલે છે ને મન પ્રકુલ્લ બને છે.

જીવનને ઉચ્ચ બનાવવા માટે, અભિરુચિને ઉત્કૃષ્ટ બનાવવા માટે સારી ટેવ પાડવાનો પ્રારંભ કરો. Slow and steady wins the race. સારી ટેવ ધીમે ધીમે પાડવાથી તેમાં સાતત્ય વધશે ને ધ્યેય પ્રાપ્તિ થશે. મોટી તપશ્ચર્યા ન થઈ શકતી હોય તો નવકારશીથી તપનો પ્રારંભ કરો.

પ્રેરણા

ચોવિહાર કરો. નાની નાની વસ્તુઓનો ત્યાગ કરો. ત્યાગમાં વીતરાગતા છે. ટેવ પાડતાં શ્રમ જણાશે. પણ તે શ્રમ ક્ષેમ-કર બનશે. શ્રમથી ખોરાક પચી બંધ છે. આજે શ્રમ નથી, ત્યાં પેટના રોગો વધી ગયા છે.

સારી ટેવ પાડવા માટે શ્રુતજ્ઞાન સાંભળવાની ટેવ પાડવાની છે. સાંભળવાનું ન મળે તો શ્રુતજ્ઞાન વાંચન કરવાનું છે. ‘જીવવિચાર’, ‘નવતત્ત્વ’, ‘ત્રિભાષ્ય’, ‘કર્મત્રય’ વગેરેનું વાચન કરવાથી ધીમે ધીમે તે ભણવાનું મન થાય છે. ભણતાં ભણતાં આગળ વધી શકીએ છીએ ને આત્માનો ઉદ્ધાર કરી શકીએ છીએ. શાસ્ત્ર અભ્યાસનું વ્યસન રાખવાનું છે અને તે વ્યસન સ્વ તથા પર માટે અતિ ઉપયોગી થઈ પડશે. Life is short and art is long.

આયુષ્ય દૂંકું ને ક્ષણભંગુર છે, માટે એક ક્ષણનો વિલંબ કરવાનો નથી. આત્માનું જેટલું સધાય તેટલું સાધી લો. આત્મા હંમેશા ધર્મધ્યાન તથા શુકલ ધ્યાનમાં રહેવો જોઈએ. ધર્મનું વાચન ને શ્રવણ દુર્ગુણોને સહેલાઈથી દૂર કરી શકે છે.

મળેલ સાધનોનો સારો ઉપયોગ કરો. વહેલા ઊઠો, પ્રભુસ્મરણ કરો, મળેલ શક્તિનો વિકાસ કરો. નિશ્ચય અને વ્યવહાર બંને જીવનમાં જોઈએ. માટે ભાવિનું ભાગ્ય ભવ્ય બનાવવું હોય તો વર્તમાનની જીવનક્રિયાને ભવ્ય બનાવો.

✘ | સચ્ચિદાનંદ

જ્ઞાનીઓ કહે છે કે “હું આત્મા છું, અમર રહેવાનો છું, હું મરવાનો નથી.” દેહ મરે છે, આત્મા કદી મરતો નથી. મરી જવાનો વિચાર જ (ભય) આપણને મારી નાખે છે. જ્યારે આત્મા અમર છે, ત્યારે તેને ભય શાનો હોય? હું એટલે શરીર નહીં, પણ આત્મા છે. શરીર તો સાધન છે. આત્મા પ્રકાશવંતો છે. આત્મા જ્ઞાનમય છે.

અજ્ઞાનમાં દુઃખ છે. જ્ઞાની કોઈપણ ક્ષણે દુઃખી હોતા નથી, તેમના શરીરે તાવ હોય, પણ તેમનું મન પ્રસન્ન રહે છે. આત્મા તે જ સત્ત્વ ને સત્ય છે. આત્માનો અનુભવ કરતાં પરમાત્માની અનુભૂતિ થાય છે. હૈયાને સ્ક્રટિક જેવું પારદર્શક બનાવવાનું છે.

આ સંસારનાં દુઃખો મને અડી શકે તેમ નથી, કારણ કે હું તો આનંદમય છું. જ્ઞાની કદી જીવનમાં શોકમગ્ન બનતા નથી. સંસારની વિવિધતામાં મૃત્યુ, ગરીબી, માંદગી આવી બધું છે.

સાગરના મંથનમાંથી મળેલ અમૃતમય કુંભ કયાં મૂકવો તેનો વિચાર દેવો કરવા લાગ્યા. પર્વતના શિખર પર નહીં, પાતાળમાં નહીં, પણ માનવીના હૃદયમાં જ તે

પ્રેરણા

અમૃતમય કુંભ મૂકવામાં આવ્યો છે. માણસ બધે દૂર છે, પણ હૃદયમાં કદી રૂબકી મારી શકતો નથી.

આનંદરૂપ બનવું હોય તેને પોતાના હૃદયને શુદ્ધ કરવાનું છે. હૃદયને શુદ્ધ કરવા માટે પ્રભુની વાણીને આંલનવાની છે. જે તરેલ છે, તેનો સંગ કરવાનો છે. તિન્નાણુ તારયાણુ—જે તરી ગયા છે, તે બીજાને તારી શકે છે. આસક્તિવાળો માનવી બીજાને પણ ડુબાડી દે છે. ભવઉપાધિને મટાડવા માટે પ્રભુની વાણી જ એકમેવ ઔષધિ છે. તે વાણી સત્ય છે, જે ચિત્તને આનંદ આપે તેવી છે. આત્મા ઉપરની કાળાશ દૂર થાય તો આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપે પ્રકાશી રહે છે. આપણો આત્મા જ્ઞાનમય છે, આનંદમય છે, સદ્-મય છે. કર્મના પડખામાંથી આત્માને મુક્ત કરવાનો છે. બીજાના ગુણો જોવાથી આપણામાં ગુણોનો સંચય થાય છે ને તેથી આત્મા વિકાસ સાધે છે.

આત્માને સત્, ચિત્ત ને આનંદમય બનાવવો હોય તો ભક્તિનું આલંબન લો. ધર્મનું મુખ્ય અંગ ભક્તિ છે. ભક્તિ પાણીનું કામ કરે છે. કર્મમલથી શ્યામ બનેલ આત્મવસ્ત્રને ધોવા માટે ભક્તિરૂપી પાણી ખૂબ જરૂરી છે.

ભક્તિમાં કહેવું પડતું નથી, પણ સહજ રીતે તે થઈ જાય છે. ગાય વનમાં જાય, ચારો ચરે, પણ ચિત્ત તો વાછરડામાં હોય છે. નટ દોરડી પર નાચે, ને લાખોને હસાવે પણ તેનું મન તો દોરડીમાં હોય છે. સ્ત્રીઓ માથા પર ખેડાં મૂકી વાતો કરતી કરતી ઝડપથી ચાલે છે, પણ

પ્રેરણા

તેમનું ચિત્ત તો બેડામાં હોય છે; તેમ આપણે સંસારમાં હોઈએ, પરંતુ મન તો પ્રભુલક્ષિતમાં હોવું જોઈએ. હૃદયની લક્ષિત મુક્તિ કરતાં પણ ચઢી જાય છે. લકોતે પોતાના હૃદયમાં ભગવાનને સમાવવાના છે. રામને નામે તો પથ્થર તરી ગયા. લક્ષિતમય બનેલ હૃદય ઊર્ધ્વગામી બને છે.

આ માટે અંતરની અશાંતિ દૂર કરવાની છે. સારા વિચારથી આપણું મન પ્રસન્ન રહે અને શરીર સારું રહે છે. જેમ બને તેમ મનને શુભ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યાનથી જ મોક્ષ મળે છે.

જેમ કપડાંને રોજ ધોવાથી કપડાં સ્વચ્છ રહે છે, જેમ ઘરમાંથી રોજ કચરો કાઢવાથી ઘર સ્વચ્છ રહે છે, તેમ પ્રભુની વાણી રોજ સાંભળવાથી મન શુદ્ધ રહે છે ને ઉત્તમ વિચારો આવે છે.

આયુષ્ય અલ્પ છે. જેટલું મેળવી શકાય તેટલું મેળવી લેવું. આવતી કાલના વિધાસે રહેવાનું નથી. જે માણસમાં શુદ્ધિ ને બુદ્ધિ ન હોય તે ગમે તેમ વર્તે છે. આપણે આપણો આત્મા સત્, ચિત્ત ને આનંદમય બનાવવાનો છે, શુદ્ધ, સરળ ને સ્વચ્છ બનાવવાનો છે. આત્માનું સંશોધન કરવાનું છે.

અંતરમાં જેમ જેમ ઊંડા ઊતરશો, તેમ તેમ આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ નજરે પડશે. આત્મા પરમ આત્મા બની શકે તેમ છે. તેને માટે ઉપર બતાવેલ માર્ગે ચાલશો તો આત્મા પરમ બની શકશે.

✘ | શ્રદ્ધા ને સંયમ

આ જીવ ઘણું પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે, ત્યારે મનુષ્ય-લવ મળે છે. મનુષ્યલવમાં પ્રભુની વાણી ગુરુમુખે સાંભળવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. આ શ્રવણથી વીતરાગ પરમાત્મા પ્રત્યે અટલ શ્રદ્ધા જાગે છે અને જામે છે. તે શ્રદ્ધા માનવને મોક્ષ પ્રતિ દોરી જાય છે. પુણ્યશાળી આત્માને મહાપુરુષોની વાણી સાંભળવાનું ઘણું મન થાય છે. જેવી સોબત તેવી અસર. પાણીનું ઘિંદુ છે તો સામાન્ય, પરંતુ ગરમ લોખંડના તવા પર પડે તો છમ્ થઈને ઊડી જાય છે, તે જો કમળપત્ર પર પડે તો સુંદર મોતીનો આકાર લે છે. એક રાજા પોતાના નોકર ઉપર પ્રસન્ન થયો ને નોકરને માગવા કહ્યું. નોકરે કહ્યું : “ન્યારે હું દરવાજા પાસે ઊભો હોઉં, અને આપ ત્યાં આવો ત્યારે મારા કાનમાં કહેજો કે “હું લગવાનને પૂજતો રહું, લગવાનને ભૂલી ન જઉં.”

રાજા આમ તેના કાનમાં કહે છે તેથી લોકોને લાગ્યું કે ‘આ તો રાજાનો માનીતો છે.’ એટલે લોકોમાં તે પૂજવા લાગ્યો. પ્રભુ પરની શ્રદ્ધાનું આ અદ્ભુત ફળ છે.

આપણે પ્રભુ પાસે માગવાનું : “લવે લવે તુમ્હ ચલણાણું.” હે પ્રભુ ! લવો લવ તારા ચરણોની સેવા હોજો.

પ્રેરણા

સદ્ગુણીની અને વડીલોની તે સેવા કરવાની છે. આમ જગતમાં દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વો ઉત્તમ છે.

આ ત્રણ તત્ત્વો મોક્ષ અપાવે છે, તે સંસારમાં શું ન અપાવે? એકલવ્યે દ્રોણાચાર્યના ફક્ત માટીના પૂતળાને શ્રદ્ધાથી પૂજવાથી અર્જુન કરતાં વધુ ઉત્તમ વિદ્યા તેને પ્રાપ્ત થઈ. કલાપીએ કહ્યું કે શ્રદ્ધા કોઈ કાળે નિષ્ફળ જતી નથી. શ્રદ્ધાથી ન ધારેલ હોય તેવાં કાર્ય પાર પડે છે. શ્રદ્ધા જેટલી ઊંડી તેટલું આત્મ-કલ્યાણ વધારે થાય છે.

પ્રભુના માર્ગમાં મક્કમતા રાખી શ્રદ્ધાને અડોલ બનાવશો તે અડોલ પદ પ્રાપ્ત કરી શકશો.

આજનું ભણતર શ્રદ્ધા વિનાનું છે, તેથી જીવનમાં વિકલ્પો ને વિકારો ઉપસ્થિત થાય છે. પહેલાં લોકોમાં ભણતર આંધું હતું પણ ધર્મ પર શ્રદ્ધા અડગ હતી, તેથી તેઓ તરી જતા હતા. શ્રદ્ધા ઊડી જાય તો જીવનમાં ગરબડ ઊભી થઈ જાય છે...અને તર્ક વિતર્કનું સામ્રાજ્ય છવાઈ રહે છે. પરંતુ શ્રદ્ધાથી મતિ નિર્માણ બને છે, તે નિર્માણ મતિ-મનથી આત્મદર્શન સહજ બને છે.

શ્રદ્ધા પછી સંયમ આવે છે. પહેલાં શ્રવણ, પછી શ્રદ્ધા અને પછી સંયમ. શ્રદ્ધા હોવા છતાં ચારિત્રમોહનીય કર્મોના ઉદય હોય તો ચારિત્ર લઈ શકાતું નથી, પરંતુ સંયમની ઉત્કટ ભાવના રાખવાથી લાંબા ગાળે ચારિત્ર ઉદયમાં આવે છે. બીડીનું વ્યસન ગમે તેટલું હોય, પણ

પ્રેરણા

મનમાં નિર્ણય કરે કે ખીટી છોડી જ દેવી છે, તો એક દિવસ અવસ્થા ખીટી છૂટી જ જશે. આત્મવીર્યને ફેરવવાથી આરિત્ર લઈ શકાય છે. આપણે પથારીમાંથી ઊઠી શકતા ન હોઈએ, પણ ખબર પડે કે આ રૂમમાં આગ લાગી છે, તો તરત જ દોડીને આપણે બહાર જતા રહીએ છીએ, તેવું જ આત્મવીર્ય ફેરવવા અંગે સમજવું.

જે માણસ નવકારશી પરચક્રખાણુ ન કરનારો પણ આત્મવીર્યને તપમાં ફેરવવાથી મોટી તપશ્ચર્યા કરી શકે છે. આ જીવ છદ્મસ્થ હોવાથી કેઈ વાર શુદ્ધિમાંથી અશુદ્ધિમાં આવી જાય. ધીમાં કીટું હોય છે, તો તે ગળવાથી દૂર કરી શકાય છે. તેમ મુક્તિમાં જવાની ભાવના હોય તો દુર્ગુણો ધીમે ધીમે દૂર થાય છે. સંયમથી જીવન શુદ્ધ બની જાય છે. પોતાના સ્વભાવનો આ સમયે વિચાર કરવાનો છે. કઠોરતા અને અભિમાન પોતાના સ્વભાવમાંથી દૂર કરવાના છે, આત્માને ઊર્ધ્વગામી બનાવવાનો છે. શરીર માટે અયોગ્ય કાર્ય કરીને આત્માને અધોગામી બનાવવાનો નથી. વ્યવહારમાં પણ નીતિ સારી રાખવાની છે. શરીરને સાચવવાનું છે. શરીર આત્માને ઊર્ધ્વગામી બનાવવા માટે સહાયક છે. જેને ઊર્ધ્વગામી બનાવવાનું છે તેણે પારકી પંચાત છોડી દેવાની છે. અંતે શ્રદ્ધાથી સંયમ સુદઠ બને છે. સંયમ સિદ્ધિને સાધી શકે છે.

✘ | સૌંદર્ય પામતાં પહેલાં...

બનાઈ શોએ એક જગ્યાએ લખ્યું છે કે, “ પોતાના કુળનાં બાળકોના ધડને કાપીને ઘરમાં ગોઠવીએ તો સારાં ન લાગે, તેમ સુંદર ખીલેલાં પુષ્પોને તોડીને પોતાની કૂલ-દાનીમાં ગોઠવવા તે યોગ્ય નથી.” કૂલમાં જીવન છે. કેટલાક લોકો કહે છે : “ તો પછી કુદરતે કૂલો શા માટે બનાવ્યાં ?” તો તેનો જવાબ કલાપી આપે છે : “ સુંદરતા જોવા માટે છે, તેને સ્પર્શીને કચડી નાખવા માટે નથી.” તેનો દૂરથી ઉપયોગ કરવાનો છે, પણ કદાપિ તેનો ઉપલોગ કરવાનો નથી. પુષ્પની સુંદરતા તથા સુરભિનો વિનાશ કરવાનો આપણને શો અધિકાર છે? પ્રભુમાં જે ગુણો છે, તે પુષ્પોમાં છે. તેથી જ પુષ્પ પ્રભુને ચરણે ધરવામાં આવે છે. નાકની ક્ષણિક તૃપ્તિ માટે પુષ્પોના પ્રાણ લેવાના નથી. નાક શ્વાસોચ્છ્વાસ માટે મળ્યું છે. ‘ નાક ’ને ખાતર આપણે દુનિયા સાથે લડવા તૈયાર થઈ જઈએ છીએ. અસાત્વિક આહાર, કામવૃત્તિ તથા ક્રોધને ઉત્પન્ન કરે છે. તેનાથી આપણો શ્વાસોચ્છ્વાસ દુર્ગંધમય બને છે. પ્રભુનો શ્વાસોચ્છ્વાસ કમળ જેવો સુગંધિત હોય છે. દુર્ગંધ દૂર કરવા માટે પ્રભુ જેવા બનવું જોઈએ.

પ્રેરણા

આંખ, કાન, નાક પછી સ્પર્શેન્દ્રિય ખતરનાક નીવડે છે. સ્વદ્વારા સંતોષમાં જીવન જીવવાનું છે. વિવિધરંગી પતંગિયા જેવું જીવન ન બને તે માટે પૂર્ણ સજ્જ રહેશો. પાછળ દોડતાં પતંગિયા ખતમ થઈ જાય છે, એ નિશ્ચિત છે. સુદર્શન શેઠ અને મનોરમા કામને જિતનારાં હતાં, તેથી પ્રાતઃકાળે તેમનાં પુણ્ય નામ સ્મરવામાં આવે છે. જે દંપતીનું શિયળ નિર્મળ હોય તેને શાસનદેવી સહાય કરે છે. પુરુષે કુમારનન્દી સોની જેવા કામલંપટ નથી બનવાનું, પણ રામ જેવા કામવિજેતા બનવાનું છે. રામ જેવા બનશો તો સ્ત્રી પણ સીતા જેવી મળશે.

કપિલાએ વિચાર્યું કે ‘આવો સ્વરૂપવાન યુવાન સુદર્શન સંયમ કેવી રીતે પાળી શકે?’ તેની પરીક્ષા કરવા સુદર્શન શેઠને ક્ષમાવા. સુદર્શન શેઠે કહ્યું: “કપિલા તને ખબર નથી કે હું પુરુષમાં નથી.” અને સુદર્શન શેઠ આખાદ બચી ગયા. ‘સંયમ અને સદાચાર એ જ આત્માનું અમૂલ્ય ધન છે.’ સુદર્શન શેઠનું વચન દ્રવ્યથી અસત્ય હતું પરંતુ ભાવથી સત્ય હતું. “સદ્ભ્યો હિતં સત્યમ્”

સુદર્શન સ્વદ્વાર સંતોષનાં નિયમધારક હોવાથી પ્રતિજ્ઞા કરી: “કોઈના ઘરમાં એકલા જવું નહીં.”

જેની પાસે રૂપ છે, યૌવન છે, તેણે ચેતીને ચાલવાનું છે. કારણ કે રૂપ અને યૌવનને જ લૂંટવા ચોર આવે છે. કપિલા તથા મહારાણી અભયાએ ઝરૂખામાંથી સુદ-

પ્રેરણા

ર્શન શેઠ, મનોરમા શેઠાણી અને સંતાનોને જોયાં અને કપિલાનાં વેરને કીડો સળવળી ઊઠ્યો. રાણીને ચેતકેન પ્રકારેણુ સમજાવીને સુદર્શનને ચલિત કરવા તૈયાર કરી.

પૌષ્ઠ કરી સુદર્શન શેઠ પૌષ્ઠશાળામાં આત્મા-સાધનામાં લીન હતા ત્યારે તેમને ઊઠાવવા ઘાટ ઘડ્યો.

મનને ખરફ જેવું બનાવવાનું છે કે જેથી તેમાં કાંકરો પડે તોય તરંગ ઊભા થતા નથી, પણ પાણી જેવું મન હોય તો નાનકડી કાંકરી પડતાં તરંગોની હારમાળા સર્જાય છે.

વીતરાગ પરમાત્મા પોતાના મનને એવું બાંધી લે છે કે તેમની સેવામાં ૬૪ ઇંદ્રા, અનેક ઇન્દ્રાણીઓ તથા દેવીઓ હાજર હોય છે, છતાંય લેશમાત્ર કામનું રુંવાડુંય ફરકતું નથી. ત્યારે મન સમક્ષ પ્રલોભનો આવે ત્યારે તેને વીતરાગના મન જેવું બનાવી દેવાનું છે.

રાણી અભયાએ સુદર્શનને ચલિત કરવા શક્ય તેટલા બધા અયોગ્ય પ્રયત્ન કરી જોયા, છેવટે સ્ત્રીસહુજ બેલી ઊઠી : “ મારી વૃત્તિ સંતોષા, નહીંતર બદનામ કરીશ. ” પણ અંતે તો ફાંસીની શૂળી સુદર્શન માટે સિંહાસન બની. વીતરાગ ધર્મને! જ્યજ્યકાર કર્યો.

✘ | સંગનો રંગ

‘ જેવો સંગ તેવો રંગ’, ‘ જેવી સોબત તેવી અસર.’ ઇચિળ ભમરીનું ધ્યાન ધરતાં ધરતાં ભમરી બની જાય છે, દુર્જનો સાથે રહેવાથી દુષ્ટતા આવી જાય છે. આપણામાં જે સાત્વિકતા નહીં હોય તો બાહ્ય વાતાવરણની અસર થવાની. કહેવાય છે કે Man is the creature of the circumstances. માનવનું ઘડતર આજુબાજુનું વાતાવરણ કરે છે. માણસ હલકો નથી, તેની આસપાસનું વાતાવરણ તેને હલકો બનાવે છે.

નાનપણમાં દીક્ષા આપવાથી, બાળકને સત્યનો ને સત્યનો, શુદ્ધિનો ને શ્રેષ્ઠતાનો, સરળતાનો અને સમતાનો સંગ પહેલેથી થાય છે; તેથી ભાવિમાં પ્રખર જ્ઞાની બની શકે છે. નાનકડા ચંગ મહાન હેમચંદ્રાચાર્ય બની શક્યા. આજે પણ જ્ઞાનવૃદ્ધ સંયમી આત્માઓ છે, તેઓએ સંયમ ગ્રહણ બાલ્યાવસ્થામાં કર્યું હતું. પહેલેથી પ્રકાશ માર્ગે જવાનું હોય છે, એટલે અંધકાર સ્પર્શતો નથી. સંસારનાં વિકાર, વિકલ્પ ને વિકૃતિ અનુભવ્યા પછી, કાળજના અનેક પટ ચઢાવ્યા પછી આત્માને પ્રકાશ મેળવતાં કેટલો શ્રમ પડશે ?

પ્રેરણા

અને તેય આવશ્યક યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી શકે કે કેમ તે પ્રશ્નાર્થ હોય છે.

જ્ઞાનીનો સંગ અજ્ઞાનીને જ્ઞાની બનાવે છે. પારસમણિ લોખંડને સુવર્ણ બનાવી શકે છે. પ્રાણીનું ઘિંદુ કમળપત્ર પર પડે તો તે મોતી સમાન ચમકી ઊઠે છે, તખ્ત તાવડી ઉપર પડે તો વરાળ બની અદૃશ્ય બની જાય છે, અને સ્વાતિ નક્ષત્રમાં મીનમુખમાં પડે તો મૃત્યુવાન મોતી સર્જાય છે. આ છે સંગનો અદ્ભુત રંગ.

નર્મદાના નદીના કંકરને જુઓ તો તે બધા બન્યા છે શંકર. ગોળ ગોળ બન્યા છે તે કંકર વહેતા પાણીના સ્પર્શે. ઉનાળાની ગરમીથી બળતો ઝળતો માનવ સરોવરને કાંઠે જાય તો તેને શીતળતા ને શાંતિ લાગશે, કારણ કે ત્યાં વાતાવરણમાં શીતળતા છે, શાંતિ છે.

અર્જુન માળી, દઢ પ્રહારી, ચંડ કૌશિક જેવા અધમ પાપાત્માઓને પ્રભુનો સંગ થવાથી, તેમની કરુણાના ભાગીદાર બન્યા અને તેમનો આત્મા પાપમુક્ત બની ગયો.

જીવનનો વિકાસ કરવા માટે સંતસમાગમની જરૂર છે. ક્રિશ્ચિયનો રવિવારને દિવસે બધું મૂકી દેવળમાં જાય છે. રજાને હોલીડે (Holiday) કહે છે, કારણ કે તે holy-પવિત્ર દિન છે. તે દિવસે પવિત્રતાના સાગર પાસે પાપાત્મા જાય છે ને પુણ્યાત્મા બનીને આવે છે. પશ્ચાત્તાપના

પ્રેરણા

સંગથી અનેક પાપાત્મા પુણ્યવંતા બન્યા છે. તેથી ગુરુમુખે પ્રભુવાણીનું શ્રવણ એક અજબ રસાયણ છે. જેમ પાણી પંપથી ઊંચે ચઢે છે, તેમ મન પ્રવચન-શ્રવણથી ઊંચે ચઢે છે. નહીંતર મન અને પાણીનો સ્વભાવ ઢળી જવાનો છે. મન મીણુ જેવું છે, જેવો આકાર આપવો હશે તેવો આપી શકાશે. શ્રવણનો સંગ માનવને સ્થૂળ લોગમાંથી સૂક્ષ્મ ત્યાગ તરફ લઈ જાય છે.

આપણો અનુભવ છે કે કેરી બે ટોપલામાં એકાદ બગડેલી આવી ગઈ તો તેના સંગથી બધી બગડી જાય છે.

બહુરૂપી તરગાળાએ સાધુનો વેશ પહેરી ઉદ્ધ મહેતાને મંગલિક સંભળાવ્યું તો ઉદ્ધ મહેતાનું જીવન ધન્ય બની ગયું ને સમાધિમાં દેહ છોડ્યો. તે સાધુવેશમાં સંપત્તિની લાલચને ઠોકરે મારી. સાધુવેશના સંગે મોટા રાબતને નમાવ્યા.

નયસાહને સાધુનો સંગ થયો ને જીવન પલટાઈ ગયું ને ઉત્તરોત્તર ઉત્કર્ષ સધાતાં તીર્થંકર બન્યા.

અકબરને હીરવિજયજીનો સંગ થતાં અકબર અહિં-બન્યો. ધર્મપ્રેમી બન્યો. કુમારપાળને હેમચંદ્રાચાર્યજીનો સંગ તે પરમ આહત બની શક્યા.

શુભ સંગ શુદ્ધિ માટે છે, સર્વોચ્ચ પદ પ્રાપ્તિ માટે છે.

✦ | અન્ન તેવો ઓડકાર

આહારવિહાર પર આચારવિચાર અવલંબે છે. તામસી આહાર વાપરવાથી સ્વભાવ તામસી-ઉશ્કેરાટ અનુભવતો થાય છે. સાત્ત્વિક આહારથી સાત્ત્વિકતા આવે છે. અન્નાહારીના વિચાર ને વર્તન માંસાહારી કરતાં અતિશ્રેષ્ઠ હશે. તેથી પેટમાં ખરાબ આહાર ન જવા દેવો અને મગજમાં ખરાબ વિચાર ન જવા દેવા. મગજમાં સારા વિચાર હોય, પણ પેટમાં અનિષ્ટ આહાર હોય, તો મન ખગડી જાય છે.

એક સાધુ ગોચરી કરીને તુરત જ સૂઈ ગયા, ત્યારે ગુરુએ પૂછ્યું : “ તમે આજે કેમ સૂઈ ગયા છો ? ”

સાધુ : “ મને ઊંઘ આવે છે, મને સૂવા ઘો.” ત્યારે ગુરુએ વિચાર કર્યો; આજે આહાર બદલાઈ ગયો લાગે છે, તેથી ગુરુ મહારાજે પૂછ્યું : “ તમે આહાર ક્યાંથી લાવ્યા હતા ? ” મુનિએ એક શેઠનું નામ આપ્યું—તે શેઠને પૂછતાં તેમણે જણાવ્યું : “ મંદિરમાંથી લાવેલ સસ્તો માલ મેં સાધુને વહોરાવ્યો છે.”

જે વસ્તુ પ્રભુને ચઢીને ઊતરી જાય તે નિર્માલ્ય બની જાય છે—એકેંડહેન્ડ બની જાય છે, અન્ન તેવો ઊતરેલો માલ વાપરવાથી આપણી વૃત્તિ પણ ઊતરી જાય છે. પ્રભુએ

પ્રેરણા

શ્રાવકને જ્ઞાન જેવા નહીં, પણ ગજ-હાથી જેવા બનવા કહ્યું છે. કટકા રોટલા માટે ફૂતરું પોતાની પૂંછડી હલાવે છે, ખુશામત કરે છે; પરંતુ હાથી તો ગૌરવથી મણુ લાડવા ખાઈ જાય છે.

મંદિરમાં અર્પણ કરેલા દ્રવ્યથી સંઘ ભિંચે નહીં આવે, પુરુષાર્થથી પ્રાપ્ત કરેલ દ્રવ્યથી સંઘ ભિંચે આવશે.

આજે ઘરમાંથી પુરુષાર્થ અને શ્રમ ચાલ્યા ગયા છે. દુઃખની વાત એ છે કે આજે લોકોના ઘરે રસોઈયા આવી ગયા છે. પહેલાં તો સ્ત્રી પોતાના પતિને હાથે રસોઈ બનાવીને સહભાવપૂર્વક જમાડતી હતી, પુત્રને વાત્સલ્યભાવે પીરસતી હતી. આજે તો રસોઈયા રોટલી ફેંકીને જમાડે છે !

આજે સહભાવ (પ્રેમ) વાત્સલ્યની ભાવના સ્ત્રીમાંથી ચાલી ગઈ છે, તેથી આહારશુદ્ધિ જળવાતી નથી. આહાર-શુદ્ધિ વિના આચારશુદ્ધિ સાંભળવે ક્યાંથી ? મૂલં નાસ્તિ કુતઃ સત્ત્વા । ન્યાં જ્યણા ન હોય ત્યાં હિંસાની શક્યતા છે. ન્યાં હિંસા આવી ત્યાં રોગો આવ્યા.

ખોરાકમાં લાલ કીડી આવવાથી વિચારો બગડી જાય છે. કરોળિયાથી કોઠ રોગ થાય છે. કેટલાંક સૂક્ષ્મ જંતુથી ખસ, ફેલ્લા વગેરે થાય છે.

આપણે વારંવાર સાંભળીએ છીએ કે હોટેલમાં ચા પીધા પછી ૨૦-૨૫ મરી ગયા; શીખંડ ખાધા પછી અનેકને

પ્રરણા

ઊલટી થઈ અને કેટલાક મરી ગયા; આ પ્રમાણે અસાત્વિક આહાર વાપરવાથી આપણું ખમીર ચાલ્યું જાય છે.

પેલા સાધુએ અસાત્વિક આહાર વાપરવાથી અનિષ્ટ-અશુભ વિચાર આવ્યા. પુણિયા શ્રાવકનું મન સામાયિકમાં સમતા ધારણ કરતું નથી, તેથી પોતાની પત્નીને પૂછ્યું : “આજે આહારમાં કંઈ બહારનું આવ્યું છે ?” પત્નીએ ખૂબ વિચાર કરી જવાબ આપ્યો : “હા, આગ સળગાવવા ખીજેથી થોડો દેવતા લાવી હતી” બસ, આ જ તેની અસ્વસ્થતાનું કારણ હતું !

જીભનું રક્ષણ કરવા માટે ખત્રીસ લૈયા (દાંત) અને બે દ્વાર (કોટ) (હોઠ) છે. તે જીભે આહાર અને વ્યવહારનું રક્ષણ કરવાનું છે. આહારનો અતિરેક ઈન્દ્રિયોનાં તોફાન સર્જે છે, માટે જ અષ્ટ પ્રકારી પૂજામાં નૈવેદ્ય મૂકતી વખતે અનાહારીપદની માગણી કરીએ છીએ. ઈન્દ્રિયોને શુદ્ધ કરવા માટે, પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા માટે માણસે ઉપવાસ કરવાના છે. ઉપવાસથી તન, મન અને ઈન્દ્રિયો શુદ્ધ થાય છે. જ્યાં ઈન્દ્રિયોએ પોતાનાં રૂપ, રંગ, મોહ, માયા છોડ્યાં; એટલે ત્યાં મન પણ સ્વસ્થ અને શાંત થશે. આત્મા પોતાના સ્થાને સહજ વળી શકશે. ખાતાં વિચારો, વિચારતાં ચિંતન કરો.

✘ | કાયાની માયા

મનુષ્યજીવન અસિધાર પર વ્યતીત થઈ રહ્યું છે. એક બાજુ મોક્ષ અથવા દેવત્વ છે, બીજી બાજુ નરક અથવા તિર્થંચ છે.

‘ સંસાર ’ એટલે શું ?

સમ-ઉપસર્ગ પૂર્વક સ્-ધાતુ. સ્ એટલે સરકવું, ચાલવું તે. સં-સરતિ ઈતિ-સંસાર. જે ગતિ કર્યા કરે છે, જે ચાલ્યા કરે છે, તેનું નામ સંસાર છે. કોઈપણ જીવને સ્થિર-શાશ્વત્ આશરો કે આધાર ન મળે તેનું નામ સંસાર.

તમે સૂઈ ગયા છો, પણ ગાડી તો ચાલ્યા જ કરે છે. આમ સંસારમાં તમારો આત્મા બગત હોય કે નિદ્રિત હોય પણ સંસાર સતત ગતિ કર્યા કરે છે. Time and tide waits for none. અહીંથી દરેક માણસને જવાનું તો નક્કી છે જ, પણ તેણે કયી દિશામાં જવાનું છે, તે પહેલાં નક્કી કરવાનું છે. પોતાનું અંતિમ ધ્યેય દષ્ટિ સમક્ષ રાખીને પ્રવૃત્તિ ને પ્રગતિ કરવાની છે. શાળાના દરેક વિષયના ગુણાંક ૧૦૦ નિશ્ચિત છે. તે ગુણાંકન વિદ્યાર્થી પોતાની શક્તિ, સગવડતા, બુદ્ધિ તેમ જ સમજણપૂર્વક પોતાનું વાચન-પોતાનો અભ્યાસ કરે છે. તેનું એક જ

પ્રેરણા

લક્ષ્ય છે કે 'યા હોમ કરીને પડો ફતેહ છે આગે.' ત્યાં ધ્યેય-લક્ષ્ય નિશ્ચિત થયું, ત્યાં પહોંચવાની સરળતા પ્રાપ્ત થાય. કદાચ મુસ્લીમત કે અંજાવાતો આવે તો પણ સામનો કરી શક્ય તેટલા વધુ ગુણાંક મેળવશે. ઘણા પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ દુર્લભ મનુષ્યલવ ફેંકી દેવાનો નથી. આપણે જાણીએ છીએ કે સોનાની કે હીરાની જાહેરાત કરતાં ચા, સિગારેટની વધુ જાહેરાત થાય છે. હંમેશાં મોંઘી વસ્તુ કરતાં હલકી વસ્તુની જાહેરાત વધારે થાય છે.

દરેક વસ્તુને જોવાની ને જાણવાની છે. કલર નાખેલ આઇસ્ક્રીમ આંખને, નાકને, જીભને ગમે છે; પણ ટોન્સીસ-વાળું મન તેની ના પાડશે. પાંચે ઇન્દ્રિયોને હિતાહિતનો વિચાર જ હોતો નથી. સમગ્ર વિચાર મન કરે છે.

સોમાં નવ્વાણું ઇન્દ્રિયો આધીન થઈ ને કામ કરે છે, ફક્ત એક જ મનને પૂછીને કામ કરે છે.

જે પેઢી નોકરો અથવા ઘણાથી ચાલતી હોય છે, ત્યાં કોઈની જવાબદારી હોતી નથી, તેથી ગોટાળો થાય છે; પરંતુ એક વ્યક્તિ સર્વસત્તાધીશ હોય તો તે પોતાની પેઢીને સુધર બનાવે છે, પ્રગતિશીલ બનાવે છે.

દિનપ્રતિદિન નવાં નવાં સાધનો જોઈ ઇન્દ્રિયો વિહ્વળ બને છે, તે સાધન મેળવવા માનવી આકાશ-પાતાળ એક કરે છે, પણ તેનું પરિણામ આપણે જોતાં નથી. આપણે તો આકારમાં જ ગૂંચવાઈ ગયા છીએ.

પ્રેરણા

આ માટે જ્ઞાન અને ભક્તિની જરૂર છે. એકલી ભક્તિ કોઈકે સમયે લપસાવી નાખે છે, એકલું જ્ઞાન તારક બનતું નથી.

ભક્તિ અને જ્ઞાનના સમન્વયથી પાંચે ઇન્દ્રિયો સર્જકાત્મક બને છે. મન કેળવાય છે. મન કેળવાય તો વીતરાગતા પ્રગટે છે અને ન કેળવાય તો રાગ-દ્વેષના દ્વન્દ્વ જન્મે છે. આપણે પ્રેયસનો ઢાળ નથી પસંદ કરવાનો-શ્રેયસનો ઢાળ અપનાવવાનો છે. છ રસનો ત્યાગ કરી આયંબિલ કરનારે પોતાના મનને કેવું અદ્ભુત કેળવ્યું હશે ?

યુવાન સ્ત્રીના શબ્દને જોઈને કામી માણસે કામનો વિચાર કર્યો, ચોરે દાગીનાનો વિચાર કર્યો, શિયાળે માંસનો વિચાર કર્યો અને જ્ઞાનીએ વિચાર કર્યો કે 'આ શરીર તો સડી પડી જવાનું છે, ન્યાં સુધી આપણા હાથમાં છે, ત્યાં સુધી તેના દ્વારા આત્મ-કલ્યાણ સાધી લેવાનું છે.'

નિર્માલ્ય આહાર પાંચે ઇન્દ્રિયોને ખરબાદ કરે છે. માટે સાત્ત્વિક આહારની અગત્યતા પ્રભુએ સમજાવી છે.

✘ | ભય

પરિચ્છેદથી અંતરની મસ્તી ખલાસ થઈ ગઈ છે. જરૂરિયાત કરતાં વધારે ખાવું કે પહેરવું નહીં. આહાર સ્વાદ માટે નહીં, પણ ક્ષુધાવેદનીય રોગના ઉપશમન માટે ઔષધરૂપે અનાસક્તલાવે આહાર કરવાનો હોય છે. આહાર સાત્ત્વિક ને શુદ્ધ જોઈએ. આહાર સાથે નિદ્રા જરૂર પૂરતી હોવી જોઈએ. બ્રાહ્મમુહૂર્તે^૧ ઊઠીને અરિહંતનું સ્મરણ કરવું. તેથી તે સ્મરણ અંતરમાં ઘુંટાઈ જાય છે. વધારે ઊંઘવાથી તંદુરસ્તી ખગડે છે ને ખરાબ વિચારો આવે છે.

પશુના આહાર-નિદ્રા શરીરના પોષણ માટે છે. મનુષ્યના આહાર-નિદ્રા આત્માના પોષણ માટે છે. મોક્ષના ધ્યેયને પહોંચવા માટે શરીર ટકાવવાનું છે. પહેલું સુખ તે જાતે નર્યાં. દુનિયામાં સૌથી શ્રેષ્ઠ સંપત્તિ તંદુરસ્ત શરીર છે. આહાર તનપોષક અને નિદ્રા મનપોષક હોવી જોઈએ. પણ માનવ ભયની ભૂતાવળથી ઝેબાકળો બની જાય છે. ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી મહારાજ સાહેબ કહે છે કે, “ભયથી મુક્ત થવા માગતો હોય તો તું તારી ઇન્દ્રિયોને જીતવા માંડ. બ્યારે ઇન્દ્રિયો જીતાશે ત્યારે ભય ચાલ્યો જશે.”

પ્રેરણા

જગતમાં ભય તો સાત પ્રકારના છે, પરંતુ આજે લોકો આત્મ ભય, સમાજ ભય અને રાજ્ય ભયથી ખૂબ ત્રસિત છે. જેમ જેમ જ્ઞાન આવશે, તેમ તેમ આત્માનો ભય ચાલ્યો જશે. જો ખરાબ તત્ત્વ મગજમાં ઘૂસી ગયું હોય તો તે જ્ઞાનથી દૂર કરવાનું છે. નાના બાળકને ડરાવવા નહીં, નહીંતર તે ખીક તેમના મગજમાં ઘર ઘાલી જશે ને તે ડરપોક તેમ જ કાયર થશે.

ભય સામે આત્માએ અભય બનવાનું છે. આત્મા અભય બન્યો એટલે દુનિયામાં કોઈ ભય લાગતો નથી. નમુત્યુષ્ટમાં જિનેશ્વર પરમાત્માને ‘અભયદયાણું’ પદ્ધતી સ્તુતિ કરીએ છીએ. જીવનને ખેદ વગરનું બનાવવાનું છે. સારાં ને નરસાં તત્ત્વો જગતમાં રહેવાનાં જ. રામ અને ધોખી પણ મળવાના તેમ જ રામ અને ભરત પણ મળવાના. ભરત જેવું નિષ્પાપી જીવન ગાળી રામને સમર્પિત થઈ જવ.

એક વખત એક ભાઈએ મને વાત કહેલ કે, “અમે બંને ભાઈ મુંબઈમાં શાંતિથી જીવન ગાળતા હતા. તં વખતે હું એસ. એસ. સી (મેટ્રિક)માં ભણતો હતો, અને મોટાભાઈ નોકરીમાં થોડું કમાતા; તેથી એક મહિનો એક વખત જમીને મારા ચોપડાનો ખર્ચો કાઢ્યો.

ત્યાં મુંબઈમાં હુલ્લડ થયું અને હુલ્લડમાં મોટા-ભાઈને છરો વાગ્યો અને મોટાભાઈ ચાલ્યા ગયા. તે

પ્રેરણા

વખતે હું બી. એ. ના છેલ્લા વર્ષમાં હતો. મને મોટાભાઈથી ઓછા પગારે નોકરી મળી ગઈ. એક રવિવારે એક મહા-ત્માનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા ઉપાશ્રયે ગયો. ત્યાં ‘રામાયણ’ પર મુનિશ્રી બોલતાં ભરતના સ્વાર્થત્યાગ પર જે સમન્વયું તેથી મને ભરત બનવાનો વિચાર આવી ગયો, અને રામની ખાતર ભરતે રામની ગેરહાજરીમાં રાજ્ય રામને ચરણે ધર્યું, તેમ મેં પણ ભરતના વિચારો અપનાવી લગ્ન ન કરવાનો વિચાર કર્યો અને મારા મોટાભાઈનાં સંતાનોને ઉછેર્યાં—સારી રીતે ભણાવ્યાં. તેઓ આગળ વધ્યા અને આજે તે સંતાનો પિતાથી પણ અધિક મને પૂજે છે.”

આમ દુનિયામાં ખરાબ ને સારાં તરવો પડેલાં છે. સારાં તરવોથી જ સમાજ ચાલે છે. અર્પણથી જ સંસાર સુખી બને છે. કોઈ રામ તો કોઈએ ભરત બનવાનું છે.

જગતમાં ભય નથી. અજ્ઞાનતાને લીધે જ આપણે ભય ઉત્પન્ન કરીએ છીએ. ટ્રેનમાં જે આપણા ઉખામાં કોઈ જખરજસ્તીથી ઘુસી જાય તો પહેલાં તેની સાથે લડીએ છીએ અને પછી તેની સાથે આપણે મૈત્રી કરીએ છીએ. પહેલાં આપણામાં અજ્ઞાતપણું હતું, પણ પછી જ્ઞાતપણું આવતાં આપણે તેના મિત્ર બની જઈએ છીએ. “સ્વદેશે પૂજ્યતે રાજ, વિદ્વાન્ સર્વાત્ર પૂજ્યતે”.

જેની પાસે ઘણી સત્તા છે, ઘણી સંપત્તિ છે, ઘણું અભિમાન છે; તેને ભય છે. તેવા ભયવાળાને શુરબા રાખવા

પ્રેરણા

પડે છે, જે બીજાને મારે તેને માર પડે છે, પણ જે બીજાને તારે છે, તેની લોકો સેવા કરે છે.

અંકૌશિક પાસે ન જવા લોકો મહાવીર પરમાત્માને વિનંતી કરે છે. ભગવાન તો અભય સ્વરૂપ હતા. તેમને કયાંય ભય દેખાતો ન હતો. અંગારો રૂને બાળી મૂકે છે, પણ પાણીમાં પડતાં પોતે બુઝાઈ જાય છે. કોઈ આગ બને તો આપણે પાણી બનવાનું છે. અધિકાર મેળવવા અ (નહીં) ધિકાર (ધિક્કાર) જોઈ શો. ધિક્કાર કોઈ પ્રત્યે નહીં હોય એટલે તમે અભય બનશો. અભય તમારા આત્માને પરમાત્મામાં મસ્ત બનાવશો.

ચિત્ત

સલ પ્રિય વાણી જોલવાથી, દાન-દ્વાથી, ઇન્દ્રિયો અને મનનો નિગ્રહ કરવાથી, સામાનું અપમાન ન કરવાથી તે માન આપવાથી તેમ જ ચિત્તને ધર્મમાં જોડવાથી પ્રસન્ન રહેવાય છે.

✘ | પ્રાયશ્ચિત્ત

વિનીત આત્મા નાના દોષની પણ ઉપેક્ષા કરતો નથી. શુભ્ર, શુદ્ધ વસ્ત્ર પર લાગેલ સ્પેક નાનકડો ડાઘ મનને ડોળી નાખે છે, તો સ્વયમેવ શુદ્ધ આત્મા પર દુર્ગુણનો દોષ લાગેલ હોય તો આત્મા વ્યથિત અને વ્યગ્ર ન અને એ કેમ સંભવે? અર્થાત્ વ્યથિત અને જ. માણસની કિંમત તેના બાહ્ય દેખાવમાં કે પ્રદર્શનમાં નથી, પણ તેના સંસ્કારો પર અવલંબે છે.

સંસ્કાર સંપન્નની પ્રવૃત્તિ શુભદાયી ને સુખદ હોય છે, તે પ્રગતિ શ્રેયઃસાધક હોય છે. પ્રભુએ માનવતા આપવાનું કાર્ય જીવનભર કર્યું છે. વિનીત માનવી બ્યાં બંધ છે, ત્યાં પૂબંધ છે. અવિનીત માનવી બંધેથી હેરાન થાય છે. વિનીત બનવા માટે સદ્ગુણો જીવનમાં ઉતારવાના છે. સદ્ગુણો આવતાં આપણી ભાવના શુદ્ધ ને સંસ્કારી બનતી બંધ છે. આથી નાના બનવાનું છે. નમ્ર માણસ આકારમાંથી અનાકારી બને છે. પ્રભુની વાણી નમ્રતા સદ્-બોધે છે. તેમનાં વચનોનું મનન ને ચિંતન કરવાનું છે. તે વાણી સાંભળ્યા પછી આપણી તુચ્છતા ને અહમ્ ચાલ્યા બંધ છે. 'અહમ્' ને 'અહ' બનાવવા માટે પ્રભુનું

પ્રેરણા

સાંનિધ્ય, પ્રભુનું પૂજન, ધ્યાન આવશ્યક છે. પ્રભુદર્શન કરતી વખતે હૃદયને સરળ બનાવવાનું છે. સરળ હૃદય નિર્ભય હોય છે. માળી અપ્રાહમ લિંકન ગુલામમાંથી આ સદ્ગુણને કારણે પ્રમુખ બન્યો હતો.

અપ્રાહમ લિંકન માળી તરીકે કામ કરતો હતો, તેના માલિકે દાડમ લાવીને તેનો રસ કાઢીને લાવવા કહ્યું. તે રસ તૂરો લાગતાં તેના માલિકે તેને ઠપકો આપ્યો, ત્યારે અપ્રાહમે કહ્યું : “હું માળીનું કામ કરું છું, દાડમ ચાખવાનું નહીં.” અને માલિકે તેની કદર કરી. આવા સરળ હૃદયી પ્રગતિ સાધી શકે છે. બાળક સરળ છે, માટે સૌને તે ગમે છે. વાંસળીને કોઈએ પૂછ્યું : “તું કૃષ્ણને બહુ કેમ ગમે છે ?”

વાંસળીએ જવાબ આપ્યો : “હું પાલી છું, સરળ છું, એટલે કૃષ્ણને ગમું છે.”

જેનું હૃદય સરળ થયું, તેને પાપનો ઓછાનો નહીં ગમે. જરાક ભૂલ થશે કે પ્રાયશ્ચિત્ત લેશે. તપશ્ચર્યા કરતાં પ્રાયશ્ચિત્તનું મૂલ્યાંકન અનેકગણું છે. પ્રાયશ્ચિત્ત તો સ્વર્ગેથી ભિતરી આવેલ પવિત્ર ઝરણું છે, તેમાં ડૂબકી મારવાથી પાપી પણ પુણ્યશાળી બને છે. દૈવપ્રહારીએ ચાર ચાર હત્યા કરી, પણ પ્રાયશ્ચિત્તથી તેને મુક્તિ મળી.

પાપ કરીને તેને છુપાવવા કરતાં પાપની આલોચના

પ્રેરણા

ખુલ્લા દિલે લેવી એ શ્રેયસ્કર છે. પ્રાયશ્ચિત્ત એ આકરી સાધના છે, તેથી ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે. દૈવપ્રહારીએ જ્યાં ખૂન કર્યાં હતાં, તે ગામની ભાગોળે સાધુ બનીને તન અને મન સ્થિર કરીને બિભો રહ્યો. ત્યારે લોકો તેની નિંદા કરે છે, તેને પથ્થરો મારે છે, તેના પર થૂંકે છે, પણ દૈવપ્રહારી તો તેને પ્રાયશ્ચિત્તનું પવિત્ર જળ સમજી, તેમાં ડૂબકી મારતો પોતાનાં પાપોને ધૂએ છે અને પશ્ચાત્તાપથી તેણે તે જ ભવમાં કેવળજ્ઞાન પામી મુક્તિને મેળવી. તેણે મન અને તન પર સંયમ રાખ્યો; અને તે સંયમરૂપી અમૃતે અનેક વિષનો વિનાશ કરી નાખ્યો.

પ્રભુ મહાવીરે પ્રાયશ્ચિત્તને અગ્રસ્થાન આપેલ છે. “આમેમિ સ્મૃજીવે, સંવેજીવા ખમંતુ મે”-આ સુવર્ણ કર્ણિકાએ તો અનેકાનેકનાં કથિર જેવાં જીવન સુવર્ણમય બનાવ્યાં છે. પરંતુ લક્ષ્મણા સાધ્વીએ માયા-કપટથી પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું અને એટલે પાપનું વિષ ન બિતર્યું. તેથી અનેક ભવમાં ભટકવું પડ્યું. એંશી ચોવીશીનો કાળ ગયો. આવતી ચોવીશીએ મોક્ષ થશે.

મુક્તિ રમણી વરવા માટે આત્માને શુદ્ધ, સરળ બનાવવાનો છે. તે ઉપર ખિંદુના અનંતમા ભાગનો ડાઘ પણ ન લાગે તેની પૂરેપૂરી તકેદારી રાખવાની છે. તેવા આત્મા ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ પ્રગતિ કરી, ઉત્તુંગ શિલા-સિદ્ધ શિલાએ પહોંચે તે નિશ્ચિત્ત ને નિર્વિવાદ છે.

✘ | આત્મ વિકાસ

આત્માના વિકાસ ને પ્રકાશ માટે ઇંદ્રિયો ઉપર સંયમ અને મનમાં સમતાની આવશ્યકતા છે.

આત્માનો પિતા શુદ્ધ વિવેક છે. તે વિવેકના દુશ્મનો છે : મિથ્યાત્વ, સંશય, વિપર્યાસ અને અસત્ માન્યતા.

સાચાને જૂઠું અને જૂઠાને સાચું માનવું તેનું નામ મિથ્યાત્વ છે. સત્યનો ભ્રમ તે સંશય છે. શંકાને હૃદયમાંથી દૂર કરીને સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવાનું છે. ગ્રહણ કરવા યોગ્ય વસ્તુને મેળવવા માટે ખોટી વાતો, વિકલ્પો દૂર કરવાના છે.

આત્માની માતા ધૈર્ય છે. મુસીબત ગમે તેવી આવે છતાં ધૈર્ય રાખવાથી સારું પરિણામ પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રભુ ઋષભદેવ બાર બાર માસથી ઘર ઘર ફેરી રહ્યા છે, પણ આહાર મળતો નથી. પ્રભુએ ધૈર્યનો ત્યાગ કર્યા વગર ઉપવાસ કરવા માંડ્યા, જેને આઠ ભવનો સંબંધ હતો, તેવા શ્રેયાંસકુમારને વૈશાખ સુદિ બીજની રાત્રે સ્વપ્ન આવ્યું. ત્રીજને દિવસે પ્રભુજનાં દર્શને બાતિસ્મરણ થયું અને પ્રભુજને શેરડીના રસથી પારણું કરાવ્યું. ત્યારથી વર્ષિતપના પારણાં અખાત્રીજને દિવસે થાય છે. આ વર્ષિ-

પ્રેરણા

તપ ધૈર્ય અને સમતાનું રસાયણ છે. આથી શરીર બદલાઈ જાય, એટલે કુશ-દુર્બળ અને છે પણ આત્મા બદલાતો નથી, પરંતુ આત્મશુણ્ણિથી વિશેષ તેજસ્વી-ઓપતો બને છે.

એમ પણ કહી શકાય કે આત્માનો શુદ્ધ ઉપયોગ એ પિતા છે અને ધૈર્યતા એ માતા છે. શુદ્ધ ઉપયોગથી શંકા ચાલી જાય છે. આત્માનો બંધુ શિયળ છે અને પત્ની સમતા છે. અને ત્યારે શુદ્ધ વિવેક અને ઉપયોગ, ધૈર્ય, સમતા અને શીલ સંગમ થાય ત્યારે આત્માની મુક્તિ સહજ બને છે. આત્માની દુનિયામાં ધર્મીને જીવન ભયું ભયું લાગે છે. આવો આત્મા રણમાં હોય, કે ઘરમાં હોય, કે વન-વગડામાં હોય તોય તેને એકલતાપણું લાગતું નથી. આત્માની એકલતાના જ્ઞાને જ્ઞાન દૂર કરે છે. જેનું કોઈ નથી તેનો સાથી ધર્મ છે.

ધર્મની જાણ માટે, જ્ઞાનની પિછાન માટે જ્ઞાનીના સંગની આવશ્યકતા છે. હીરા, ઝવેરાત કે પન્ના કરતાં જ્ઞાનીની કિંમત અનેકગણી વધારે છે. જ્ઞાનીના વચનમાં, વર્તનમાં અને પ્રત્યેક ક્રિયામાં જ્ઞાન ભરેલ દેખાય છે. જ્ઞાનીને સાંભળવાથી મન પ્રસન્ન થાય છે. જ્ઞાનીને મળવાથી આનંદ આનંદ છવાઈ રહે છે. જ્ઞાનીનાં વચનો જીવનને પ્રકાશ આપે છે. જ્ઞાનરૂપી જળ જે દિવસે ન મળે, તે દિવસે મન ગૂંગળાઈ જાય. તેથી દિવસમાં થોડીવાર પણ પ્રભુની વાણી સાંભળવાની છે, વિચારવાની છે. ધનિકને દુઃખ છે,

ત્રૈરશ્વ

ગરીબને પણ દુઃખ છે, જગતમાં સુખી હોય તો તે જ્ઞાની છે.

જ્ઞાની પોતે તરે છે, બીજાને તારે છે. જ્ઞાની જ્ઞાન સાથે ક્રિયા દર્શાવે છે. તેઓ જ્ઞાનના દીવામાં ક્રિયાનું તેલ પૂર્યા કરે છે. ક્રિયાના તેલ વિના જ્ઞાનદીપક ખુઝાઈ જાય છે. જ્ઞાનવારિથી હૃદય કોમળ બની જાય છે અને આત્મા ભાવિત થાય છે, માનવજીવનને ઉચ્ચ ને ઉદ્દાત્ત બનાવે છે.

જ્ઞાન સાથે ક્રિયાની ખૂબ જ જરૂર છે. જ્ઞાન અને ક્રિયાથી મોક્ષ મળે છે. જ્ઞાનની તૃપ્તિ ક્રિયાના આહારથી થાય છે. પ્રભુની વાણી ગંગાના પ્રવાહ જેવી શુદ્ધ ને પવિત્ર છે. સદ્ગુરુના મુખેથી પ્રભુની વાણી સાંભળી જીવનમાં ઉતારીએ તો આત્મા ઉન્નતિના ઉત્તુંગ શિખરને સર કરી શકે છે. પ્રભુની વાણી વરસતી હોય ત્યારે જ્ઞાનનું ટાંકું ભરી લેવાનું છે, અને ગુરુનો વિયોગ હોય ત્યારે આપણે તે ટાંકું ખોલવાનું છે, ને આત્મામાં પ્રકાશ પાથરવાનો છે.

✦ | આત્મવિકાસ

કોઈ વસ્તુની કિંમત નક્કી કરવા માટે પહેલાં તે કેવી છે? તે શાને માટે છે? શેમાંથી તે બનેલી છે? વગેરે તપાસવું પડે છે. હીરાની પરખ કરવા માટે ઝવેરીને હાથ દ્વિસ લાગે છે, પછી તે આવડે છે. હીરાની પરખ કરવી તે તો જડની વાત છે.

તેમ જ્ઞાનીઓ કહે છે કે આત્માના સદ્ગુણ કે દુર્ગુણ જાણવા હોય તો પ્રભુનાં વચનને સમજવાં પડશે, જાણવાં પડશે. પાંચ-દશ વર્ષ ધર્મ પાછળ ખર્ચવા પડશે. ડિગ્રીઓ મેળવવા પાછળ ૨૦-૨૫ વર્ષ ગાળી નાખીએ છીએ.

પારો ને સોમલ પકવાથી તે ઔષધ બની જાય છે. પરંતુ જો તે કાચો રહી જાય તો તે ખાવાથી માણસ મરી જાય છે. જો આપણા અંતરમાં ધર્મ ઊતરી જશે તો આપણે હાન્ટ-પુન્ટ બની જઈશું, સુખી ને શાંત બનીશું.

જો શ્રાવકો તત્ત્વાર્થ સૂત્રના જાણકાર હોય તો ગમે તેવા સાધુ પાટ પર આવી શકતા નથી. એટલે સાધુઓને તત્ત્વનો અભ્યાસ કરવો પડે છે, તેઓ ગુરુની આજ્ઞામાં રહે છે અને વ્યાખ્યાન પણ સાવચેતીપૂર્વક આપે છે.

પ્રેરણા

શ્રાવકે દરરોજ નિયમિત કમમા કમ એક ગાથા કરવી જોઈ એ અને આમ કરતાં શક્ય તેટલાં સૂત્રો પૂર્ણ કરવાં જોઈ એ, આત્મા દ્રવ્યની ચર્ચા કરવી જોઈ એ. દુનિયાના અંથોમાં તત્ત્વર્થ સૂત્ર તથા કર્મગ્રંથ શ્રેષ્ઠ ગ્રંથો છે.

દુનિયાના અભ્યાસ માટે ઘણાં વર્ષો વાપરી નાખ્યાં તો આત્માના અભ્યાસ માટે હવે બાકીનાં થોડાં વર્ષો વાપરવાનાં છે. જ્યાં સુધી અંતરનાં ગુણ ન આવે, તેનો વિકાસ ન થાય ત્યાં સુધી તત્ત્વનો અભ્યાસ કરવાનો છે. આત્મા ગુણી બનશે, ત્યારે તે બીજાના ગુણોની પરખ કરી શકશે. જ્યાં સુધી આપણી પાસે દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર ન હોય, ત્યાં સુધી આપણે બીજાનાં દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્રને જાણી શકતા નથી.

જ્ઞાનથી જો વૈરાગ્ય ન આવે તો તે જ્ઞાન નકામું છે. જ્ઞાનરથ ફલં વિરતિઃ ! જ્ઞાનદશા આવતાં કામ, ક્રોધ, લોભ, માન અને માયા એવાં ચતાં જાય છે અને ક્રમે ક્રમે વૈરાગ્ય પ્રગટ થતો જાય; રાગ-દ્વેષ પણ દૂર થતાં જાય છે. ક્ષમાથી, શાંતિથી, નિર્વોલતાથી જ્ઞાનીના જ્ઞાનને માપી શકાય છે. એક જ્ઞાની (હુરોખ્લેસ)ને ચીડવવા માટે એક માણસ ગયો. ત્યાં જઈ ગમે તેમ બેકામ ગાળો દેવા લાગ્યો, આક્ષેપ કરવા લાગ્યો; કલાકો સુધી આમ કર્યાં કર્યું, પણ પેલા ભાઈ તો ઠંડા કડેજે પોતાનું કામ કર્યું જતા હતા. જરા શાંત થયા ત્યારે તે જ્ઞાનીએ પેલાને ઠંડા પાણીનો

પ્રેરણા

ગ્લાસ પીવા આવ્યો. ચીડવનાર તો ઠંડોગાર બની ગયો; પણ છતાંય આવેશ ઊછળી આવ્યો. ને પાછો તે બડબડાટ કરવા લાગ્યો. સાંજ પડી, અંધારું થયું; જ્ઞાનીએ તો ઉપહાર વગેરેથી તેનું સ્વાગત કર્યું. તે ઘરે જવા નીકળ્યો. ત્યારે પેલા જ્ઞાનીએ પાતાના પુત્રને દીવા લઈ તેને ઘર સુધી મૂકી આવવા કહ્યું. કાંધી તો જ્ઞાનની હિમશીલા પાસે રહી જીવનભર અકોધી બની ગયો.

દક્ષિણેનામાં આવી જાય છે, તે પ્રભુમય બની જાય છે. પ્રભુની સાત હાથની કાયા જોઈને અનાર્થ લોકો ગુસ્સે થયા. તેમને પ્રભુનું જ્ઞાનમય જીવન ન ગમ્યું. પ્રભુ મૌન-પણે દ્વયોત્સર્ગમાં હોવા છતાં અનાર્થ લોકોએ અનેક ઉપસર્ગો કર્યા. પ્રભુ તો દક્ષિણમણુ હતા. તેમણે તો સમતા-પૂર્વક બધું સહન કર્યું.

ઉત્તમ ઋતુ, ઉત્તમ કપડાં, મકાન, ભોજન હોય પરંતુ મનની શાંતિ ન હોય તો બધું જ કડવું લાગે છે.

પહેલાં સાધનો ન હતાં, જીવન શાંતિમય ને ધર્મ-મય હતું. આત્માનો વિકાસ સારો થતો. આજે સાધનો વધ્યાં છે, જીવન અશાંત અને અધર્મી બન્યું છે, તેમાં આત્મા ગૂમ થઈ ગયેલ છે. માત્ર જે ઘડીની ચિત્તની શાંતિમાં ભરત ચક્રવર્તીએ કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. સાધ્યને પામવા માટે સાધનની જરૂર સાથે સમ્યગ્જ્ઞાન પરમ આવશ્યક છે.

પ્રેરણા

આત્મવિકાસ માટે જ્ઞાનની જરૂર છે. તે જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થાય છે જ્ઞાની પાસે. ગુરુ આપણને જે કહે છે, તે મીઠું નથી કહેતા, પણ સત્ય કહે છે. આગમ અને અરીસો બન્ને સાચું બતાવે છે. ચહેરાનું રૂપ અરીસો બતાવે છે, આત્માનું રૂપ આગમ બતાવે છે. આત્માનું રૂપ જાણ્યા બાદ તે પ્રમાણે તેનો વિકાસ કરવા જિનવાણી અનુસાર યથાશક્તિ પ્રયત્નશીલ રહેવું એ જ આત્મવિકાસનો સત્ય ઉપાય છે.

રક્ષણ ?

એક રાજ્યે પોતાના રક્ષણ માટે લણેલા વાંદરાને રાખ્યો હતો. રાજ્ય જાંઘમાં હતો તે દરમ્યાન તેમના મોં પર માખી બેઠી હતી. ખુલ્લી તલવાર લઈને રક્ષણ કરતા વાંદરાએ તલવારનો પ્રહાર માખી ઉપર કર્યો અને રાજ્યનાં ધડ, મસ્તક જુદાં થઈ ગયાં. તેવી જ રીતે માનવે માનવીની રક્ષા માટે વિજ્ઞાનરૂપ વાંદરાના હાથમાં અણુશક્તિની ખુલ્લી તલવાર મૂકી છે.

✘ | જીવનવિકાસમાં અવરોધક તત્ત્વો

જીવનવિકાસ નમ્રતાથી, વિનયથી, જ્ઞાનથી, પ્રેમથી ને રાગ-દ્વેષને શેષહીન બનાવવાથી થાય છે. આ વિકાસને અવરોધનાર કેટલાંક તત્ત્વો છે. જળનળીમાં કચરો ભરાઈ ગયો હોય તો જળપ્રવાહ અટકી પડે છે, તેવી રીતે મનમાં કચરો ભરે તેવાં પાંચેક તત્ત્વો છે; તે તત્ત્વોને દૂર કરવામાં આવે તો જીવનનો વિકાસ ત્વરિત ને શ્રેયસાધક નીવડે છે.

આ બધા માટે પ્રભુની વાણી એકમેવ ઉપાય છે, તેથી અંદરથી પ્રસન્નતા પ્રગટે છે. સ્વર્ગ કે નરક અંતરમાં છે. એટલે અવરોધક પ્રથમ તત્ત્વ છે અહંકાર.

માણસમાં અહંકાર આવે છે, ત્યારે આત્માની કોમળતા ચાલી બંધ છે, નમ્રતા દૂર થાય છે, વિનય-વિવેક અદૃશ્ય બને છે. અહંકાર સાથે ધન હોય તો જીવન સળગતી ચિત્તા બને છે. પિતા-પુત્રને જુદા પાડનાર ધન છે. જગતના ઝઘડાઓમાં વિપુલ ભાગ ભજવનાર ધન છે. પૈસાની જરૂરિયાત પૂરી પાડવા માટે છે, પણ આજે જરૂરિયાત કરતાં વિશેષ ભેગું કરવાની વૃત્તિ જન્મી છે. સુખ માટે અધિક સાધનો ભેગા કરવામાં આવે છે, તેથી જીવનવિકાસમાં સાનુકૂળતાને બદલે પ્રતિક્ષણે અવનવી પ્રતિકૂળતા ઊભી થાય છે.

પ્રેરણા

પ્રતિકૃણતામાંથી અસંતોષ, અસંતોષમાંથી અહંકારની મહા-
જ્વાળા અને એ મહાજ્વાળાજ્વન વિકાસની સર્વ સાધનાને
ક્ષણમાત્રમાં ભસ્મસાત્ કરે છે. અહંકારથી અશાંતિ જન્મે છે,
અશાંતિથી અમૃતમય દિવ્યજ્વન વિષમય બની જાય છે.
રાવણનું પતન કરનાર અહંકાર હતો. Pride has a fall.

અભિમાન પતનનો રાજમાર્ગ છે.

બીજું તત્ત્વ છે ક્રોધ.

કડવાં ફળ છે ક્રોધનાં. તે હલાહલ ઝેર છે. ક્રોધી
પોતે બળે છે-બીજને બાળે છે, ક્રોધાંધ બનેલ માનવી ન
કરવાનું કરી નાંખે છે, કહી નાંખે છે. અભિમાન જે ઉકળતું
પાણી boiling water ખદખદતું હશે તો ક્રોધ તે વરાળ
(steam) છે. અભિમાન સ્વને ઘાતક નીવડે છે, ક્રોધ
સ્વ તથા પરને ઘાતક નીવડે છે,

ત્રીજું તત્ત્વ છે પ્રમાદ.

પ્રમાદ ઊધઈ સમાન છે; જ્વનને તે ફેલી ફેલીને
ખાઈ જશે. પ્રમાદ માનવીને પાંગળો બનાવે છે. પ્રમાદ
(આળસ) એ માનસિક અવ્યવસ્થા છે. પ્રમાદથી માણસ
વ્યસની જેવો બની જાય છે. સ્ફૂર્તિ જ્વનમાંથી અદૃશ્ય
થઈ જાય છે, તે અભિશાપ રૂપ છે. પ્રમાદ માનવીને પર-
તંત્ર, પરવશ, પોચટ બનાવે છે. પ્રમાદથી વ્યક્તિ પામર
બને છે અને પોતાનું વ્યક્તિત્વ ગુમાવે છે.

ચોથું તત્ત્વ છે રોગ.

રોગ શારીરિક ને માનસિક બે પ્રકારે હોય છે.

પ્રેરણા

શારીરિક રોગ કરતાં માનસિક રોગ મહાભયંકર. મન મક્કમ હશે તો શરીર કામ આપવાનું. રોગ કમીથીન છે. શરીરમાં રોગે ઘર ઘાડ્યું હોય ત્યારે ગમે તેટલી પ્રબળ ઇચ્છા હોય, તોપણ પ્રભુપૂજન, ગુરુ પ્રવચન-શ્રવણ થઈ શકતાં નથી. જાણવા છતાં રોગ તેને નકામો બનાવી મૂકે છે. પ્રભુની વાણી સંભળાવનાર ઉત્તમ સાધુ-ગુરુઓ હોય, પણ ન્યાં લકવો હોય ત્યાં શું થાય? ઘરમાં વિવિધ પકવાન હોય પરંતુ ન્યાં ડાયાબિટિસ હોય ત્યાં શું થાય? ધર્મ આરાધના માટે બધી અનુકૂળતા હોય, પરંતુ રોગચસ્ત શરીર પ્રતિકૂળતા કરે ત્યાં શું થાય? ઇન્દ્રિયો પાસેથી સુંદર કામ લેવાની જિજ્ઞાસા હોય, પણ તેઓ જ રોગથી બદબદતી હોય ત્યાં શું થાય?

પાંચમું તત્ત્વ છે આજ્ઞાસ.

આત્મવિકાસનું મહાન અવરોધક તત્ત્વ આજ્ઞાસ છે. ક્ષણે ક્ષણનો ઉપયોગ કરી લેવાનો છે. મહાવીર પ્રભુએ ગૌતમ સ્વામીને ડગલે ને પગલે કહેલ છે : “હે ગોયમ ! સમય માત્રનો પ્રમાદ ન કરીશ.” કોને ખબર છે દેહનું ક્યારે શું થશે? તો ન્યાં સુધી શક્યતા ને સ્વસ્થતા છે, ત્યાં સુધી દેહમાંથી આજ્ઞાસ ખંખેરી નાખી તેની પાસેથી ઉત્તમ કાર્ય લેવાનું છે. આજ્ઞાસથી શરીર નઠોર બની જાય છે. મનની શક્તિ કુંઠિત બની જાય છે.

જેને આત્મવિકાસ સાધવો હોય તેણે આ પાંચ મૂળભૂત અસત્ તત્ત્વો છોડવાં જ રહ્યાં.

✘ | શિક્ષણ ?

કોઈ ફેક્ટરી જુઓ, તેમાં જે raw materials વાપરવામાં આવે છે, તે ખૂબ જ ખરાબ હોય છે. જોવો પણ ન ગમે, પરંતુ તેનું production, અતિ સુંદર હોય છે, જોવું ગમે છે; અને શરીર આતમરામ લિમિટેડ કંપનીના પરિવારનો એક ભાગીદાર છે, તે શરીરને જે material આપવામાં આવે છે, તે કેટલું સુંદર હોય છે? અને તેનું production ! નામ પણ લેવું ન ગમે તેવું !

શરીર સંગ્રહ કરવા યોગ્ય નથી. તેનો ઉપયોગ કરવાનો છે. રાગથી મુક્ત થઈ જશો તો જીવનનો આનંદ મળશે. રાગચુક્ત જીવન સમાધાન શાંતિ નહિ આપી શકે. જીવનની શાંતિ તો સાધુ-સંતો પાસે મળશે.

આજે આત્મવિજ્ઞાનની વિદ્યાપીઠ નથી, કે ન્યાંથી વિવેકાનંદ કે હેમચંદ્રાચાર્ય પ્રાપ્ત થાય, ન્યાં ચારિત્ર ઘડાય. વિવેક, વિનયનું ઘડતર થાય તેવું શિક્ષણ જોઈએ.

ડૉ. રાધાકૃષ્ણને એક વાર કહેલ કે, “ Not education but character.” ચારિત્રનું નિર્માણ, સદાચાર દેશને જાંચે લાવી શકશે.

આજે વિદ્યાર્થીઓને કેવું શિક્ષણ મળે છે? ન્યાં

પ્રેરણા

ચારિત્રનું ઘડતર નથી, સદાચાર નથી, તેવા વિદ્યાર્થીઓ દેશને કેટલા ઉપયોગી થશે ?

૧૫૦ વર્ષ પહેલાં સ્વામી વિવેકાનંદ કે વીરચંદ ગાંધી ચિકાગો સર્વધર્મ પરિષદમાં ગયા હતા. ત્યાં તે વીરસિંહોએ ભારતીય સંસ્કૃતિની સિંહગર્જના સંભળાવી હતી. ત્યાંના સુષુપ્ત આત્માને જાગ્રત કર્યા હતા. આજે એવા સંત કયાં ? એવી ચેતના કયાં ?

અમે કલકત્તામાં ભણતા હતા. નાના હતા ત્યારે સાંભળેલ એક વાત છે :

આસુતોષ મુકરજી બંગાળ યુનિવર્સિટીના વાઇસ ચાન્સેલર હતા, તે વખતે ગવર્નર લોર્ડ કર્ઝન હતો. તેમણે મુકરજીને કહ્યું : “ તમે કેમિયજ જઈને ત્યાંનું શિક્ષણ જોઈ આવો અને ભારતીય વિચાર જણાવો.” ભારત બ્રિટિશ-સત્તા નીચે હતું. મુકરજી ઉપકુલપતિ હતા. ત્યારે અંગ્રેજ કહે તેમ કરવું પડતું. છતાં તેમણે કહ્યું : “ આનો જવાબ મારી માતાને પૂછીને કાલે આપીશ.”

માતા-પિતા તીર્થસમાન છે. જે માતા-પિતાને વક્ષાદાર છે, તે પરમાત્માને વક્ષાદાર છે.

મુકરજી ઘરે ગયા. વિનયપૂર્વક માતાને નિવેદન કર્યું : ‘ વાઈસરોયના કહેવાથી ઇંગ્લેંડ જઉં ? ત્યાંના શિક્ષણની જાણકારી મેળવવાની છે ! ’

પ્રેરણા

માતા ૮૦ વર્ષનાં હતાં. શિક્ષિત નહતાં. માતાએ જ્વાની મના કરી; તો બીજે દિવસે રાજનામાના પત્ર સાથે કર્મનને મળ્યા અને કહ્યું : “મારી માતાની નામરજી છે, તેથી નહીં જઈ શકું. કદાચ આપ ગુસ્સે થાવ તો આ મારું રાજનામું તૈયાર છે.” આ સાંભળી વાઈસરોય પ્રસન્ન થયો. તેણે મુકરજીને છાતીએ લગાડ્યો અને કહ્યું : “આજે મને ભારતનું દર્શન થયું. ભારતનું પ્રતીક અહીં છે.” આ હતો ભારતીય સંસ્કૃતિનો આદર્શ—અહીં સંસ્કૃતિનું ગૌરવ હતું.

અને આજે ? આજે વિપરીત વાતાવરણ છે.

આટલા સુંદર આદર્શ ભારતના છે. શ્રેષ્ઠ સંસ્કૃતિ છે છતાંય ધર્મક્રિયા ફક્ત રવિવાર પૂરતી સીમિત રાખી છે !

લોકો ફરિયાદ કરે છે : “મહારાજ, શું કરીએ ? પેટની સમસ્યા મોટી છે. તે પૂરી થતી નથી.”

તો તે માટે એક જ સમાધાન છે. ‘આત્માનું દર્શન કરો ને પેટથી માંડીને પેટી સુધી સમાધાન થશે.’

આજે દેશની સમસ્યા નથી. પણ ભાવિ પેઢી ક્યાં જઈ રહી છે ? ભયંકર પ્રવાહ તરફ હડસેલાઈ રહી છે. સમગ્ર જગતને ચિંતાનો પ્રશ્ન છે. સ્કૂલ, કોલેજ, સિનેમા ને હોટેલ—આ ચાર સિવાય બીજી જગ્યા વિદ્યાર્થીજગતને જણાતી નથી. ધર્મ તો એલરજિક લાગે છે. આ એક રોગ

પ્રેરણા

છે. તેમની સ્થિતિ દયામય છે. શિક્ષણ કેવું હોવું જોઈએ ? જ્ઞાનસ્ય ફલમ્ વિરતિઃ । આજે શંકરાચાર્ય, હેમચંદ્રાચાર્યના આદર્શ ક્યાં છે ?

જોધપુરમાં અમે હતા ત્યારે પ્રો. ગાંધીએ ત્યાંના શિક્ષણનું એક સેમ્પલ બતાવ્યું. ઈન્સ્પેક્ટર એક વાર શાળામાં ઈન્સ્પેકશન કરવાં ગયા. આઠમા ધોરણમાં ગયા ને ત્યાંના વર્ગશિક્ષકને કહ્યું : “કોઈ હોશિયાર છોકરાને બતાવો.” તો એક છોકરો ઊભો થયો ને બોલ્યો, “સાહેબ, જે પૂછવું હો તે પૂછો.” તેને પ્રશ્ન પૂછવામાં આવતાં તેણે વ્યવસ્થિત જવાબ આપ્યો. પછી નવમા ધોરણમાં ગયા તો ત્યાંના વર્ગશિક્ષકને સારો છોકરો બતાવવા કહ્યું. તો જે આઠમા ધોરણમાં હતો, તે નવમા ધોરણમાં ઊભો થયો. ઈન્સ્પેક્ટરે પૂછ્યું : તું આઠમા ધોરણમાં હતો તે અહીં ક્યાંથી ?”

છોકરો : “સાહેબ, તેનું આપને શું કામ છે ? આપને પૂછવું હોય તે પૂછો.”

પછી તે છોકરાએ કહ્યું : “મારો મિત્ર ગેરહાજર છે, તેને બદલે હું આવ્યો છું.”

તો વર્ગશિક્ષકને આની ખબર ન પડી ! એકને બદલે બીજો જ વિદ્યાર્થી વર્ગમાં આવે ને હાજરી પુરાવે ? તેથી વર્ગશિક્ષકને ધમકાવ્યા. તો તેમણે કહ્યું : “સાહેબ, હું આવ્યો આવ્યો છું. મારા મિત્ર શિક્ષક મેચ જોવા ગયા છે. તેને

પ્રેરણા

બહલે હું duplicate શિક્ષક તરીકે આવ્યો છું. તેથી મને કાંઈ ખબર નથી.” તેથી હેડમાસ્તરને કહ્યું : “તમને ડીસમીસ કરવામાં આવશે. આવા રીતે duplicate શિક્ષક આવે ?” તો તેણે કહ્યું : “સાહેબ, હું ગરીબ બ્રાહ્મણ છું. ડીસમીસ કરશે તો મરી જઈશ. મહેરબાની કરો.”

તો ઇન્સ્પેક્ટરે કહ્યું : “ડરવાની કાંઈ જરૂર નથી, હું પણ duplicate છું !”

આમ ન્યાં બધું duplicata ચાલતું હોય ત્યાં શિક્ષણનો ઉદ્ધાર ક્યાંથી થાય ?

આજે સમસ્યાઓ જીવનની વધી છે. તેનું સમાધાન એક જ છે. આત્માની ખોજ કરો. સ્વયં ને સ્વયં શોધી કાઢે તો આત્મવિકાસ થશે. વિકાસ સાથે પ્રકાશ આવશે. પ્રકાશ આવતાં પૂર્ણતાનો પંથ દેખાશે ને પરમાત્મા પદ પ્રાપ્ત થશે.

✘ | સંસ્કાર

બાલ્યકાળમાં જે સંસ્કારો મળી જાય છે, તે જીવન-ભર ટકી રહે છે. જે સમયે જે શુભ ભાવ આવે તે સમયે તે કાર્ય કરી લેવાનું છે. મનુષ્યભવ આપણને મળી ગયો છે. તો આત્મકલ્યાણ કરી લેવાનું છે, રાગ-દ્વેષને ઓછા કરવાના છે. ક્રોધ આવે ત્યારે ક્રોધને તમારો મારવાનો છે. આપણે આપણી જાતને જોવાની છે, વિચારવાની છે ને આગળ વધવાનું છે. ગુણસાગરનું મન લગ્ન પૂર્વે સંયમમાં લાગી ગયું હતું. ચોરીમાં આવતાં ગુણસાગરનું મન શુભચિંતનમાં ચઢી જાય છે ને ધીમે ધીમે શુભ અધ્યવસાયથી તેમને કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું.

બાલ્યકાળના સંસ્કારો યુવાનીમાં ખીલી ઊઠે છે. સુલસાનો આધ્યાત્મિક વિકાસ પ્રકાશ પાથરી રહ્યો હતો. ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવે સુલસાને ધર્મલાલ કહેવડાવ્યો હતો. જેને આત્મદર્શન થયું છે, તે જોઈને ખીલને આત્મદર્શન થાય છે. તેથી જ અંબડ શ્રાવકને તારવા માટે સુલસાને અંબડ મારફત ધર્મલાલ કહેવડાવ્યા.

પૈસો, સત્તા, પ્રદર્શન, મોહમાયા કંઈ જ આત્મદર્શીને ખેંચી શકતા નથી, ચમત્કાર એ ધર્મ નથી. ધર્મ કરતાં કરતાં

પ્રેરણા

ચમત્કાર થઈ જાય છે. ધર્મ તો મોક્ષ અપાવી શકે છે. તો સાંસારિક સુખ અપાવી શકે તેમાં કંઈ નવાઈ નથી.

અંખડ ન્યારે શ્રાવક બન્યો, ત્યારે સુલસાએ તેનું સ્વાગત કર્યું. ન્યારે બ્રહ્માનું સ્વરૂપ કર્યું, વિષ્ણુ સ્વરૂપ દર્શાવ્યું, પરંતુ સુલભા તે પ્રતિ ન ખેંચાઈ. આભાસી મહાવીર બન્યો. અને સુલભા ચલિત ન થઈ; ત્યારે અંખડ છેવટે સુલભા પાસે આવ્યો ને સાચું જ્ઞાન જાણ્યું. સંસ્કાર હતા તો સમાધાન થયું : આથી એ જ્ઞાન થાય છે કે આત્મા અમર છે, આત્મા નિત્ય છે. આખા જગતનો નાશ થઈ જાય, પણ આત્માનો કદી નાશ થતો નથી. શરીર માટીમાં મળી જાય છે, આત્મા માટીમાં મળી જતો નથી. જગતના વિનશ્વર પદાર્થો ન્યારે નહીં હોય, ત્યારે પણ આત્મા તો અંખડ રહેવાનો જ છે. પારાના કટકા કરો તો પણ અંતે તો પારો પાછો મળી જ જવાનો છે.

ઈંદ્રિયોનાં સુખો આત્માએ લોગવેલાં છે. નરકતિર્યંચનાં દુઃખો પણ આત્માએ લોગવેલાં છે, પણ મન બધું ભૂલી જાય છે. જે આત્માનું સ્વરૂપ છે, તે આપણે ભૂલી જઈએ છીએ. આ જીવે ઘણાં સુખો લોગવ્યાં છે. રાજાનાં-રાણીનાં-દેવોનાં-દેવીઓનાં સુખો અનંતી વાર લોગવ્યાં છતાં પણ તૃપ્તિ થઈ નથી-થતી નથી. આત્મા તો નિત્ય છે. તે સદાકાળ રહેવાનો છે. તેની નિત્યતા સમજવા માટે પ્રભુની વાણી સાંભળવી જોઈએ. સાંભળ્યા પછી શ્રદ્ધા થવી

પ્રેરણા

નેઈએ, પ્રતીતિ થવી નેઈએ, રચવી નેઈએ અને સ્પર્શ થવો નેઈએ.

આત્મસ્પર્શના થયા પછી દેહનાં સુખ-દુઃખની અસર થતી નથી. આપણે તડકે ચાલીએ તો પગ બળે છે, પણ બંધકમુનિ કે ગજસુકુમાલનું શું થયું હશે, તે વિચાર જ પ્રકાશ પાથરે છે.

આચરણમાં કદી ઠીલા થવાનું નથી, ઉત્કૃષ્ટ આચરણથી મુક્તિને મેળવવાની છે. જેટલું વધુ દુઃખ સહન થાય, તેટલા કર્મના ભૂક્ષા ઊડી જાય. જ્ઞાન બહારથી આવતું નથી. જ્ઞાન-પ્રકાશ તો અંતરાત્મામાં છે. હીરામાં અંદર તેજ પડેલ છે. હીરાને ઘસતા જાય તેમ તેમ હીરાનું તેજ વધ્યા કરે છે. સોનાને કે મોતીને ઘસવાથી લાઈટ આવે છે. આરસને ઘસવાથી, તેનું લાઈટ બહાર આવે છે, પણ ઈંટને ઘસવાથી માટી ખરતી જાય છે.

પ્રભુની વાણી, ગુરુનો ઉપદેશ, પ્રભુનાં દર્શન-પૂજન આત્માના જ્ઞાનને ઉઘાડે છે, સંસ્કારને શુદ્ધ બનાવે છે, સુષુપ્ત પડેલ સંસ્કારને જાગૃત કરે છે. તેની જાગૃતિ થયાથી જ્ઞાનના પ્રવાહ વહેવા માંડે છે. કેવળજ્ઞાન બહારથી નથી આવતું, પણ તે તો અંતરમાં જ પડેલ છે. ભરત મહારાજ ચક્રવર્તી હોવા છતાં અરીસાભુવનમાં કેવળજ્ઞાન થયું, કારણ કે શરીરને જોતાં જોતાં અજ્ઞાનનો પડદો હટી ગયો અને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. આમ, જન્મજાત પૂર્વના સંસ્કારો સિદ્ધિ અપાવે છે.

✱ શ્રવણ

પ્રભુવાણીના શ્રવણથી, ચિંતનથી અને ધ્યાનથી આપણામાં અનેક સદ્ગુણો પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રવણ અને ક્રિયાને અળગાં કરીએ તો સદ્ગુણો અળગાં થાય છે. શ્રવણથી સમતા તથા મનની પ્રસન્નતા મળે છે.

શ્રવણ કર્યા પછી તેની એકે એક વાત જો આપણા આત્માને સ્પર્શી જાય તો જીવન ધન્ય બની જાય છે. એક સાધુને ટ્રેનમાં વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થઈ ગયો, કારણ કે સાંભળ્યું કે “ ટરમિનલ આવી ગયું છે, માટે ગાડી ખાલી કરો.” આ વાક્યથી સાધુને થયું કે સંસારનું ટરમિનલ આવી ગયું છે. બધું છોડીને ચાલ્યા જવાનું છે. આ શ્રવણનું ચિંતન કરતાં મનમાં વૈરાગ્ય જાગ્યો ને જીવન ધન્ય બની ગયું. રામદાસ સમર્થે ચોરીમાં “ સાવધાન ” શબ્દ સાંભળતાં મનમાં સાવધાન બની ગયા ને સંસાર પર વૈરાગ્ય આવ્યો; ને બધું ત્યજીને ત્યાગ પથે ચાલી નીકળ્યા.

શ્રવણ કરીને સુવાક્યોને મેંદીની માફક ઘુંટયા જ કરવાનાં છે, તેથી જીવન વૈરાગ્યના વિવિધ રંગે રંગાશે અને દુઃખ અને દારુણ્ય અદૃશ્ય થશે.

પ્રભુનું દર્શન, પ્રભુવાણીનું શ્રવણ અને તેનું મનન

પ્રેરણા

આત્માને ઊર્ધ્વગામી બનાવે છે.

યોગ્ય શ્રવણ અને મનન ન હોય ત્યાં જીવનમાં સંવાદિતતા આવતી નથી. આજે દુઃખ અને દર્દ દેખાય છે, લોકોમાં અશાંતિ દેખાય છે, કારણ કે ધર્મ સાંભળવા મળતો નથી. આપણે ખોલીએ છીએ કાંઈ, મનમાં વિચાર હોય છે કાંઈ અને વર્તન પણ કાંઈક ગુદું હોય છે. આમ સંવાદિતતા ન હોવાથી જીવનમાં શાંતિ મળતી નથી. તે માટે ધર્મ-શ્રવણની જરૂર છે. શ્રવણથી ને તેના મનનથી આત્મા પર ચઢેલ કચરો દૂર થાય છે અને શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે.

વિવેક

જે આ લોકની જ ઇચ્છા રાખે છે તે કૂર ગણાય છે, જે પરલોકના સુખની ઇચ્છા રાખે છે તે મજૂર ગણાય છે, અને આત્મામાંથી પરમાત્મા બનવાની ઇચ્છા રાખે છે, તે સાચો ધર્મી ગણાય છે.

✘ | પ્રકાશ પંથે

ઇંદ્રિયો ઉપર સંયમ ત્યાં સુખ અને તેનો અસંયમ ત્યાં દુઃખ. જીવનમાં સુખી થવું હોય, જીવનને સુખમય બનાવવું હોય તો સંયમનો સાથ, સહકાર, સહયોગ સ્વીકારો. લૌતિક વસ્તુ પરના રાગને ત્યાગમાં પલટી નાખો. શ્રી કૃષ્ણ મહારાજએ પોતાની રાજકુમારીઓને કહ્યું : “ તમારે મહારાણી બનવું હોય તો પ્રભુ નેમિનાથના માર્ગે જાવ, અને દાસી બનવું હોય તો રાજમહેલમાં રહો.” સંયમમાં સુખ છે. સાંસારીઓ શ્રીકૃષ્ણજીને વખાણતા હતા. શ્રીકૃષ્ણ નેમિનાથજીને વખાણતા હતા. ગુણવાન ગુણીને ઓળખે છે.

આપણી પાસે લૌતિકવાદ, પૌદ્ગલિકવાદ અને સાંસારિકવાદ છે; ત્યાં સુધી આત્મિકવાદ આપણી પાસે નહીં આવે. જેમ ગુફામાં સિંહ છુપાઈને બેસી રહે છે, તેમ અંતરમાં ઘણા દુર્ગુણો છુપાઈને બેસી રહે છે, અને બ્યારે તે બહાર આવે છે ત્યારે આપણે દુર્ગુણોને પરાધીન બની જઈએ છીએ.

લૌતિક ગુણો કરતાં આત્માના ગુણો ઘણા જ ઉત્તમ છે. સાધુ દેવલોક જવા માટે ચારિત્ર નથી પાળતા, પણ

પ્રેરણા

મોક્ષે જવા માટે જ ચારિત્ર પાળે છે. જેમ અનાજની સાથે ઘાસ આપોઆપ મળી રહે છે, તેમ મોક્ષની ઇચ્છાવાળાને સંસારસુખ તો એની મેળે જ મળી રહે છે.

ગુરુની અનન્ય સેવા કરવાથી, ગુરુએ કાળધર્મ પામતાં પહેલાં ચેલાએ માગેલ 'પારસમણિ' આપ્યો. ચેલો સંયમના રંગે રંગાયેલો ન હતો તેથી પારસમણિએ તેને અક્કડ બનાવી દીધો અને હાથમાં ભૌતિક પારસમણિ રહ્યો ને આત્માએ પરમ પડનો પારસમણિ ગુમાવ્યો. તે માટે સંયમની સાધનાની આવશ્યકતા છે, તે પ્રકાશના પંથે લઈ જાય છે.

સંપત્તિ આવે સોનું યાદ ન કરવું, પણ સંયમને યાદ કરવો. વિપત્તિ આવે વીતરાગતા સાંભરે. ૧૧ મા ગુણુ-ઠાણુ સુધી વિષય-કષાય આડે આવે છે, તે અસાવધ આત્માને પટકીને પહેલા ગુણુઠાણુ મૂકી દે છે. તેમાંય લોભ અને માન સંસારીને તેમ જ સાધુને પરેશાન કરી મૂકે છે. શરીર ક્ષીણુ થવા માંડે, અંગ-ઉપાંગ શિથિલ થવા માંડે, પણ મોહ, માયા, મમતા, માન, લોભ એાછાં થતાં નથી. પાંચ મહાવ્રતવાળો જાય, અગિયારમા ગુણુઠાણુ જાય, તો પણ તેની પાસે લોભ તો હોય જ છે.

આત્માને પ્રકાશ પંથે લઈ જવા માટે નિયમ-સંયમની જરૂર છે. પેલા શિષ્ય પાસે પારસમણિ આપ્યો, ને તેનો કેફ તેને ચઢ્યો. તેમને સન્માર્ગે લાવવા એક સુશ્રાવકે

પ્રેરણા

પોતાને ત્યાં પધારવા તે શિષ્યને આમંત્રણ આપ્યું. ઠાઠ-માઠથી ચેલાણ પધાર્યા, કારણ કે વિટામિન ‘એમ’ નું જોર હતું. શેઠ તો ધનવાન હતા. તેમણે ચેલા પ્રત્યે અતિ વિનય, વિવેક, લક્ષિત દર્શાવ્યાં. ચેલો તો આ જોઈ નવાઈ પામ્યો ને અતિ પ્રસન્ન થયો.

શેઠ એમ માને છે કે ગુરુની લક્ષિત કરવાથી જ આ ધનસંપત્તિ મળ્યાં છે, અને ધન હું ગુરુની એવા કરવામાં જ વાપરું છું. શેઠની લક્ષિત ને એવાથી ચેલાને પોતાનો પારસમણિ શેઠને આપવાનું મન થયું. તેથી શેઠને તે પારસમણિ આપ્યો. પરંતુ શેઠે તે પારસમણિ ન લીધો; પરંતુ તેમની પાસે રહેલ લોખંડનો ચીપિયો લીધો અને પોતાના કપાળમાં ફેરવ્યો તો ચીપિયો સોનાનો થઈ ગયો. તે શ્રીમંતનું પુણ્ય એટલું બધું હતું કે ફક્ત તેનો સ્પર્શ જ પારસમણિ જેવું સર્જવા સમર્થ હતો.

પ્રકાશ પંથે જવા પ્રયાણ કરનાર ચેલો ભૌતિકના અંધકારમાં અટવાઈ ગયો હતો—હવે તેને ખ્યાલ આવ્યો કે ભૌતિક સંપત્તિ સુખ નથી આપી શકતી. તેનો ત્યાગ સુખ આપી શકે છે. શેઠનું ધન ઉપરનું નિર્મમત્વ જોઈ ચેલો નવાઈ પામ્યો હતો. શેઠ પાસે પરિવહ-પાર વિનાનો હતો છતાં પોતે અનાસક્ત, અલિપ્ત બની રહેતા હતા. સંધ્યમની કિંમત તેમને સમજાઈ હતી. ચેલાને મોડે મોડે તેનું જ્ઞાન

પ્રેરણા

થયું અને પ્રકાશના પંથને પામવા ચેલો ચાલી નીકળ્યો.

ગુણી બનવાનું છે, અપગ્રહી બનવાનું છે, સંયમી ને અનાસક્ત બનવાનું છે. ભોગ પ્રતિ રાગ નહીં, પણ ત્યાગ કેળવવાનો છે. તે માટે જ્ઞાની ગુરુઓના મુખે નિયમિત પ્રભુ-વચનો સાંભળવાનાં છે. આથી અજ્ઞાનતાનાં પડળો દૂર થવા લાગે છે. સતત સારી ને સાચી સાધના પછી પુણ્ય-પ્રકાશની આછેરી રેખા પ્રસન્નતા પ્રગટાવે છે અને ધીમે ધીમે આત્મા પ્રકાશને પંથે પ્રયાણ આદરી દે છે.

વિવેક

જીવનમાં ત્રણ ઉદ્દેશ છે : માણસ અંધારી રાતમાં બેટરી લઈને બહાર ફરવા જાય છે, જો બેટરી ન હોય તો બેટરીવાળા સાથે જાય છે અથવા કોઈને પૂછીને જાય છે. તેવી જ રીતે જીવનમાં પણ કાં તો પોતે સાધુ સંત કે જ્ઞાની થઈને ફરવું, તેમ ન થાય તો જ્ઞાનીની સાથે રહેવું; તેમ પણ ન બને તો સંસારમાં કેમ જીવવું તે જ્ઞાનીને પૂછીને જીવવું.

✘ | પ્રગતિ

જે લોકો જીવનમાં આગળ વધવા માગતા હોય તેમણે જીવનને જોવાનું, તપાસવાનું અને સુધારવાનું છે. આથી જીવનમાંથી પ્રમાદ, અજ્ઞાનતા, જડતા ને શિથિલતા અદૃશ્ય બને છે. “કહેવા કરતાં કરવું ભલું.” જગતને કહેવાને બદલે, જગતને દોરવાને બદલે, ઉપદેશ આપવાને બદલે તે બધું પોતાના જીવનમાં ઉતારવાનું, આત્મસાત્ કરવાનું. તે જોઈને લોકોને તેવા થવાની તમન્ના જાગશે અને વિના ઉપદેશે લોકો કલ્યાણમય માર્ગે સ્વયં આવશે. Example is better than precept. પ્રગતિ માટે આચારની જરૂર છે, પ્રચારની જરૂર નથી. ખાવું, પીવું અને સુખેથી જીવન પસાર કરવામાં જીવનની મહત્તા નથી, પરંતુ “મારે સિદ્ધ થવું છે, પ્રભુ! મારે તારા જેવું થવું છે” આવી તમન્ના ક્ષણે ક્ષણે જાગવી જોઈએ. મહત્તાની આશા રાખવાની છે, મહત્વાકાંક્ષી બનવાનું નથી. આપણને ફર્સ્ટ ક્લાસ પાસ થવું ગમે છે, પણ બીજા કોઈ ફર્સ્ટ ક્લાસ આવે તે આપણને ગમતું નથી. આ વિચાર પ્રગતિ કરાવતો નથી, પણ અવગતિ તરફ ધકેલે છે.

આપણે પૂર્ણ બનવાનું છે, બીજાને પૂર્ણ બનાવવાના

પ્રેરણા

છે. આપણી સાથે બધાને મોક્ષગામી બનાવવાના છે. પ્રાપ્ત થયેલ શક્તિને પ્રગતિ પંથે વિકસાવી અન્યના આત્માને વિકસિત કરવાના છે ને પ્રગતિમય બનાવવા છે. ‘સવિ જીવ કરુ’ શાસનરસિ’ની ભાવનાને જીવી બતાવવાની છે. તેથી મન ઉચ્ચ ભૂમિકાએ પહોંચશે, ઉદારતા સભર બનશે અને સંકુચિતતા શૂન્યમાં પરિણમશે.

મમત્વમાં કોઈ ભાગ પડાવે તે આપણને ગમતું નથી. લૌકિક વસ્તુઓ દુઃખમય છે, પણ પારમાર્થિકતામાં સુખ છે. એ દષ્ટિ જીવનને આધ્યાત્મિક બનાવે છે. તેથી પ્રગતિમાં પ્રાણુ પુરાશે.

યાદ કરો શાલિભદ્રના પૂર્વભવને. ગરીબ માતાએ માગી લાવેલ વસ્તુની ખીર બનાવી, લાડકા દીકરાને ખાવા માટે ગરમ ખીર થાળીમાં ઠારવા મૂકી. માતા પાણી ભરવા ગઈ. ભૂખ્યા ડાંસ થયેલ બાળકને થયું કે ‘કોઈ અતિથિ આવે ને આ ખીરમાં ભાગ આપું.’ પહેલાં અતિથિને આપવાનો વિચાર આવે છે ને પછી ખાવાનો વિચાર આવે છે. ભાવના ઉત્કટ હુતી. અતિથિ પધાર્યા—આનંદની અવધિ ન રહેતાં બધીય ખીર વહોરાવી દીધી. આ શુદ્ધ ભાવનાએ અઢળક સંપત્તિના માલિક શાલિભદ્ર બનાવ્યા. યોગ્ય ભૂમિમાં ખીજ વાવવામાં આવે તો એકમાંથી અનેક ખીજ ઊગી નીકળે છે. સાધુ મહારાજના ધર્મ—ઉપદેશથી ભૂખ્યા ગરીબ

પ્રેરણા

બાળકના દિલમાં ભાવનાની ઉત્કટતાએ પુણ્યનું ભાથું બાંધ્યું અને અઢળક સંપત્તિનો તે માલિક બન્યો. દાન-શીલ-તપ અને ભાવથી પુણ્ય પ્રાપ્તિ થાય છે.

પ્રગતિ સાધવા માટે વાંચન, વિચાર ને અનુભવ આવશ્યક છે. આ માટે વિષય-કષાય ને મોહ-મમતા ત્યાગવાના છે. તે ધ્યાન સાથે જ્ઞાન, મનન, ચિંતનની જરૂર છે. આ બધા ગુરુવાણીનું શ્રવણ હિતકારી છે.

જે કાળે જે થવાનું છે, તે થવાનું જ છે, પણ ધર્મધ્યાનથી અંતરનું સુખ મળે છે, આર્તધ્યાનથી દુઃખ મળે છે. આંતરિક અનુભવ આત્માને અનન્ય આનંદ કરાવે છે. તેથી આત્મા પ્રસન્ન ને પ્રકૃદ્લિત બને છે અને વિકાસ પંથે વળી પ્રગતિના પ્રવાહમાં વિહાર કરે છે. આત્મા જ્યાં પ્રગતિ પંથે વળ્યો કે પ્રકાશનાં પૂંજ પલ્લવિત બનવાનાં અને પંથ સરળ-સહજ બનવાનો. તેથી પ્રગતિ સાધી શકાય છે. પ્રકાશ પામી શકાય છે.

✘ | સમસ્યા અને સમાધાન

અનંત ઉપકારી અનંત જ્ઞાની જિનેશ્વર પરમાત્માના પોતાના પ્રવચનમાં અનંત કરુણા સાથે એકે એક શબ્દમાં જગતના જીવોનું અનંત દુઃખ-દર્દ છુપાયેલ છે. તેમાં વેદના છે.

અનંત કરુણા-સભર શ્રી જિનેશ્વર પરમાત્માએ એકાન્તે જગતને ઉગારવા માટે દેશના (પ્રવચન)માં એક અતિમૌલિક પ્રોસેસ-process (પ્રક્રિયા) દર્શાવી છે. વિશ્વવર્તી સમગ્ર જીવાત્મા પરમાત્મા અને તેવો પરમ કારુણ્ય (વાત્સલ્ય) ભાવ હોતો, ભવ બ્રમણાથી મુક્તિ મેળવવાની તાલાવેલી ભેદિયે. પરમાત્મા બનવાની આંતરિક તત્પરતા હશે, તો પરમાત્મ પદ પ્રાપ્ત થશે.

પરમાત્માએ જાગૃતિનું સૂત્ર આપેલ છે. એકે એક શબ્દ સુષુપ્ત આત્માને જાગૃત કરવા માટે જળ સમાન છે. એ જળસિંચનથી આત્મા જાગૃત બની જાય, વ્યક્તિ નિર્વેદ-મય બની જાય અને સ્વયં સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી શકે.

પરમાત્માએ જીવનનો પરિચય મૃત્યુના માધ્યમ દ્વારા આપેલ છે. જીવન એક સમસ્યા છે. પરમાત્માએ અંતિમ દેશના વખતે કહ્યું : ' હે ગૌતમ, સમયનો પ્રમાદ ન કર. '

પ્રેરણા

ગૌતમના માધ્યમ દ્વારા સર્વ આત્માને જાગૃત કર્યાં. સમયનો પ્રમાદ જીવનને માટે ઘાતક બની જાય છે. પ્રમાદ-મૃત્યુ પર પ્રહાર કર્યો. શબ્દોની સાધના સ્વયં પ્રકાશિત બને તે માટે જીવનનો પરિચય આપ્યો. હાલનું જીવન તે સાચું જીવન નથી, પરંતુ જ્વાળામય છે. life of man is the field of battle. જીવન એટલે સતત સંઘર્ષ. ત્યાં સમસ્યાનું સમાધાન નહીં મળે. સ્વયંને સ્વયંમાં ખોજ કરવાની છે તે સ્વયં પ્રાપ્ત નહીં થાય તો solution શું છે ?

ચિત્તના સમાધાનથી સમાધાન થશે.

જગતની આરાધના-સાધના ચિત્તની સ્વસ્થતા-સમાધાનમાંથી પ્રાપ્ત થશે. સ્વયં આત્માનો પરિચય-સ્વયંનું મૂલ્યાંકન કરવાનું છે. આ પરિસ્થિતિમાં જીવન અંગે, ત્યાગ અંગે, જગત અંગે વિચારવાનું છે. ત્યાગની ભૂમિકા-સમર્પણની ભૂમિકામાં લઈ જવા માટે પ્રવચન છે. પરંતુ આહીં તો યાચના છે, દરિદ્રતા છે. જે દારિદ્ર છે, તે સ્વયં માલિક નથી.

જીવનની દરિદ્રતા એ મહાન સમસ્યા છે.

જીવન માગવા માટે નથી, અર્પણ કરવા માટે છે. અજ્ઞાનના અંધકારમાં લમવા માટે જીવન નથી, સમ્યગ્ દર્શનથી પ્રકાશ મેળવવા માટે છે. જીવનનો અર્થ સમજાઈ જાય તો મૂર્છા ચાલી જાય.

પ્રેરણા

કેટલાક લોકો કહેતા આવે છે : “ મહારાજ ! આટ-આટલી આરાધના કરવા છતાં ચિત્ત સમાધાનમાં રહેતું નથી. નવકારવાળી ગણુતાં ચિત્તની એકાગ્રતા થતી નથી.”

ચિત્તની અસ્વસ્થતા એ એક રોગ છે, આરાધનાનો વિકાર છે. આ અંગે લોકોમાં જાણુકારી નથી. હું મેંશ સમ-ર્પણુમાં આનંદ છે. આ human psychology છે.

કોઈ એમ કહેતા નથી કે ‘ મહારાજ, નોટો ગણુતાં મન ભટકે છે,’ પણ એમ કહે છે કે ‘ નવકાર ગણુતાં મન ભટકે છે.’ આ વિકાર છે. તેથી શુદ્ધ આત્મા થતો નથી ને તેથી પરમાત્મા પ્રાપ્તિ થતી નથી. ચિંતનના ઊંડાણુમાં જ્વાથી વીતરાગતા સહજ પ્રાપ્ત થાય છે. તે માટે ભૂતકાળના અંધકારમાં ભટકવાનું નથી કે ભવિષ્યની કલ્પનામાં રાગવાનું નથી, પણ વર્તમાનમાં તરવાનું છે.

આ સંસારના માધ્યમ દ્વારા સર્જન કરવાનું છે.

જીવન આત્માના સર્જન માટે છે, જીવન વિસર્જન માટે નથી. જીવન મૌલિક મૂલ્યવાન તત્ત્વોને પ્રાપ્ત કરવા માટે છે. પૂર્વજીવના સંસ્કાર દ્વારા આજે સંસારમાં જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. તે કોઈ યુનિવર્સિટીમાં પ્રાપ્ત નહીં થાય.

જીવવાન મહાવીરે આત્માનું વિજ્ઞાન ઘતાવેલ છે. જગતમાં કોઈ તે ઘતાવી શકેલ નથી. જગતનું વિજ્ઞાન સર્વવિનાશની ભૂમિકા પર રચાયેલ છે, ત્યારે આત્માનું

પ્રરણા

વિજ્ઞાન વિકાસ—સર્વ કલ્યાણની ભૂમિકા પર રચાયેલ છે. જગતનું વિજ્ઞાન વિકૃત બનાવે છે, તેને સંસ્કારી બનાવવા પરમાત્માએ સમર્પણની ભૂમિકા બતાવી છે. તેમના શબ્દોમાં દુઃખ છે, દર્દ છે, કષ્ટણાથી ભરેલ છે. પરમ પદનો લોકતા બનવાનો માર્ગ પરમાત્માએ દર્શાવેલ છે.

જગતમાં કોઈ ને કોઈ પ્રકારે સંગ્રહ કરવામાં આવે છે. પરમાત્માએ સંગ્રહને બદલે સમર્પણની ભાવના બતાવી.

સમર્પણ વિરુદ્ધ સંગ્રહનો સંઘર્ષ છે.

શરીર છોડવાનું છે, જગત છોડવાનું છે, સંગ્રહ છોડવાનો છે, સંસાર છોડવાનો છે; આ બધું સમજીને અમે પહેલેથી સંસાર છોડ્યો છે, ને સાધનામાં આગળ જઈએ છીએ. જ્યાં ત્યાગની ભૂમિકા છે, ત્યાં વિવેક પ્રાપ્ત થાય છે. જગત અપૂર્ણ છે. ત્યાં પૂર્ણતા લાવવા ત્યાગની જરૂર છે, તૃપ્તિની જરૂર છે. વર્તમાન જગતમાં અપૂર્ણતા છે, તેથી ત્યાં દરિદ્રતા છે; ત્યાં ભીખ છે. તે જીવનને પૂર્ણ બનાવવા માટે સંતોષની જરૂર છે. સંતોષ વગર ભૂખ નહીં મટે. જ્યાં સમર્પણ નથી, ત્યાગ નથી, ધ્યેય નથી; ત્યાં સ્વયં કેમ પ્રાપ્ત થાય ? જીવનનો પરિચય મૃત્યુના માધ્યમ દ્વારા હોય છે. જીવનની હરપળ મૃત્યુ તરફ જઈ રહેલ છે. માનવતા બંધન કરી ધ્યાનપૂર્વક પરિચય પ્રાપ્ત કરો. સ્વયં ભાગ્યનું નિર્માણ કરો.

પ્રેરણા

સંપત્તિ, સત્તા ચાલ્યા જશે. કાલ જોઈને આજનો વિચાર કરો. મૃત્યુ જોઈ સાવધાન થાવ.

તમારે ત્યાં ગાર્ડ હશે, સિક્યુરિટી ગાર્ડ હશે, પહેરે-દ્વાર હશે, પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ પરિવાર હશે, પણ મોત આવશે તો કોઈ પહેરેગીર તેને રોકી શકશે નહીં.

એડવોકેટ જનરલ કોર્ટમાંથી સ્ટે-ઓર્ડર લાવી શકશે નહીં, કોઈ પ્રથમ કક્ષાનો ફિઝિશિયન હશે તો તેની ગોળીથી મૃત્યુ ક્ષણવાર થોભશે નહીં.

જીવન સર્વસ્વ છતાં જીવન પ્રાપ્ત નથી કરી શકાતું. જીવનમાં એટલું બધું દિલ-દિમાગમાં ભર્યું છે કે ત્યાં ખીજું કાંઈ ભરી શકાતું નથી.

સ્વયં જ સ્વયંને પ્રાપ્ત કરવા મનોકામના સેવતા નથી.

કોઈ મકાનમાં બધી વસ્તુઓ ભરી દો, ગોડાઉન બનાવી દો. કોઈ કહે : 'આ ચીજ રાખો.' તમે કહેશો : 'એટલું બધું ભર્યું છે, કે લેશમાત્ર અવકાશ નથી.' તેમ તમારા દિલ-દિમાગમાં એટલું બધું ભર્યું છે કે પ્રવચન દ્વારા કાંઈ Supply કરું તો તે માટે અવકાશ નથી— Vacancy નથી.

આખા જગતનો વિચાર કરનાર સ્વયંનો વિચાર કરતો નથી.

સંસાર સમસ્યા છે. તેનું સમાધાન પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન નથી. સંસાર ત્યાં સમસ્યા. ત્યાં સ્વસ્થતા હશે તો સમાધાન

પ્રેરણા

પ્રાપ્ત થશે—સમાધિ મળશે.

તમે કેટલીક બાબતો અમોને પાછી આપો છે. મહારાજ કહે : ‘સંસાર અસાર છે. જીવ કર્મવશ છે. કર્મ પ્રમાણે જીવ સંસારનું પરિભ્રમણ કરે છે.’ સાધુ તો આચારનો માર્ગ બતાવે છે. જીવનમાં જાગૃતિ આવે તે માટે પ્રવચન આપે છે. ત્યારે તમે શો જવાબ આપો છો ? ‘સાહેબ, શું કરીએ, મોહનીય કર્મનો ઉદ્ધાર છે. કર્મવશ બધું કરવું—ભોગવવું પડે છે. આપ રહ્યા સાધુ—અમે તો સંસારી. પાપ કરવાં પડે છે.’ એટલે આનો અર્થ એ થયો કે સાધુ ધર્મ કરવા માટે છે ને સંસારી પાપ કરવા માટે છે !

સાધુ જીવનનો ધર્મ ને મર્મ સમજાવે છે. શ્રાવકે પરોપકારી બનવું જોઈએ, ઉદારતા દાખવવી જોઈએ. ઉદારતા દ્વારા કલ્યાણ કરવું જોઈએ.

વીતરાગની વાણી—વીતરાગની દૃષ્ટિને જોઈ નહીં, સંસારની દૃષ્ટિએ જીવન જોયું.

તારે ત્યારે બધું છોડવાનું છે—અપમાન સહન કરીને રાજીનામું—ત્યાગપત્ર આપવું પડે, તેના કરતાં સમજીને આગળથી ત્યાગી દેવું ઉત્તમ છે.

સાધુ—સંતો સંસારને સમજીને આગળ સંસારમાંથી બહાર નીકળી ગયા.

પ્રેરણા

જીવ અને જગતનો પરિચય કરશે તો જણાશે કે મૂર્છાનો ત્યાગ નથી, મમત્વ ભયંકર છે. મમત્વ અનેક સમસ્યા ઊભી કરે છે.

વ્યક્તિએ ભૂતકાળની બ્રમણા સેવવાની નથી, ભવિષ્ય-કાળની કલ્પનામાં રાચવાનું નથી. વર્તમાનને સમજવાનો છે. સંસાર છોડવાનો છે, શરીર છોડવાનું છે. મમત્વ ને મૂર્છા જાય તો સમર્પણની ભૂમિકા આવી જાય.

હૃદય

શ્રદ્ધાના પ્રશ્નનો જ્ઞાન ઉત્તર આપે છે કે, આપણા જ સિદ્ધાંતોનો સૌથી મોટો પ્રચારક હોય તો તે હૃદય છે. જીવનમાં સૌથી સરળ ને શ્રેષ્ઠ પુસ્તક તે સંસાર છે. સૌથી વધુ વિશ્વાસુ મિત્ર ભગવાન અને સૌથી મોટું જે કાંઈ દુઃખ હોય તો તે પ્રાપ્તિમાં અસંતોષ છે.

| ✖ સહનશીલતા

સહન તનનું છે ન્યાં, ત્યાં દહન છે કર્મનું. સહન-શીલતા માનવને મહાન બનાવે છે. દુઃખ આવે સમતા રાખવાની છે. દુઃખ દેનાર મોટા નથી, દુઃખ સહન કરનાર મોટા છે. પ્રતિકૂળતાનું જોડાણ થયું હોય, તો તે છે કર્મ વિપાકનો ઉદય. દુઃખ ઉત્પન્ન કરનાર આત્મા જે છે, તે દુઃખ સહનાર પણ આત્મા જ છે. કર્મનો વિપાક પૂર્ણ થતાં દુઃખ ચાલ્યું જશે.

એક દિવસ સોક્રેટિસની પત્ની સોક્રેટિસ ઉપર ખૂબ જ ગુસ્સે થઈ, પણ સોક્રેટિસ તો શાંતિથી-સમતાથી વાંચતો હતો. આથી સોક્રેટિસની પત્ની વધુ ચીડાઈ. તે વખતે સોક્રેટિસ બહાર નીકળ્યો, તો ગંદુ પાણી તેણીએ સોક્રેટિસ પર રેડ્યું. આથી સોક્રેટિસ બોલ્યો : “ગર્જના થાય તો વરસાદ વરસવો જોઈએ.” અને સહનશીલતાથી પત્નીને ગુસ્સો શાંત થઈ ગયો. સહનશીલતા સાથે સંયમનો સથવારો હોય છે. વિકારોને, વિકલ્પોને સંયમિત રાખવાથી શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. ચિત્તશુદ્ધિ માટે સંયમની ઘણી જરૂર છે, અને ત્યાં ગતિમાં પ્રગતિ થાય છે. ન્યાં સંયમ છે, ત્યાં શક્તિ છે. ઇન્દ્રિયોના વિષય-ક્રમાયને સંયમિત રાખવાથી

પ્રેરણા

વિપુલ શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, ને ચૈતન્ય પ્રકાશ તરફ પગરણુ માંડે છે. બંદૂકની શક્તિ કરતાં વીર્યાવાન આત્મામાં શક્તિ વધારે છે, તેથી જ ગાંધીજીએ સત્ય-અહિંસાથી અનેક ભૌતિક શક્તિવાળા સામે જીત મેળવી. બળવાન રાવણનો સામનો એક કોમલાંગી સીતા કરી શકી. રાખની ઢગલીઓ જેવી અનેક સ્ત્રીઓ કરતાં એક તણખા જેવી સંયમી સતી સ્ત્રી ચઢિયાતી છે.

જ્યાં સહિષ્ણુતા છે, જ્યાં સંયમ છે, ત્યાં જીવન સંવાદિત છે. ત્યાં એકાગ્રતા ને આનંદનું સર્જન છે. સર્જન એ જ માનવજીવનની સફળતા છે. જીવનને ઉત્કૃષ્ટ બનાવવા માટે સતત બંધન રહેવાનું છે. એક નાનામાં નાનું છિદ્ર નાવને ડુબાડી દે છે, એક નાનામાં નાનો તણખો ગંજીના ગોડાઉનને ભસ્મ કરી નાખે છે. એક નાનામાં નાની ભૂલ માનવને વિરાટમાંથી વામન બનાવી મૂકે છે.

જે માણસો સહન કરીને મોટા થયા તેમને યાદ કરવાના છે. સુદર્શન શેઠે સહન કર્યું, તે આજે પ્રાતઃસ્મરણીય બની ગયા. ‘ભરહેસર’ની સબ્જાય યાદ કરો. એ બધા આત્માએ અકલ્પ્ય સહનશીલતા કેળવી હતી. તેમના સંયમની સુવાસ આજ સુધી રહી છે. પ્રભુ મહાવીરદેવે ઉપસર્ગો શાંતિપૂર્વક સહ્યા ને આજે અનેક હૃદયમાં સ્થાન પામી રહ્યા. આમની પાસે જ્ઞાન દશા હતી. હસતાં હસતાં

પ્રેરણા

દુઃખોને સહન કરીને કર્મની નિર્ગરા કરી. જીવનને શુદ્ધ બનાવ્યું, આત્માનો વિકાસ સાધ્યો. આ માટે જીવનને પ્રભુના ચરણમાં સમર્પિત કરવાનું છે ને કહેવાનું છે કે, “લવોલવ તુમ ચરણોની સેવા, હું તો માશું છું દેવાધિદેવા.”

સંયમ કેળવવા માટે શુભ ને શુદ્ધ આદાંબન જોઈએ. આવું આદાંબન નવપદ-સિદ્ધચક્ર છે—આથી મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યસ્થલાવ ઉત્પન્ન થાય છે. પૃથ્વી સહન કરે છે, તેથી તે ક્ષુદ્રુપ બની. અનેક સુંદર પાક ઉત્પન્ન કરે છે. માતા સહિષ્ણુતાની મૂર્તિ છે, માટે તે પૂજનીય છે. જે સહે છે, તે હસે છે. પથ્થર સહન કરે છે ને તે પ્રતિમા બની પૂજનીય બને છે. ખેડૂત સહન કરે છે ને તે જાતનો તાત કહેવાય છે. નદીના પાણી સંયમરૂપી કાંઠા વચ્ચે વહે છે, તો તે અનેકને જીવન અર્પે છે, અનેક પર ઉપકાર કરે છે. સાધુ સહન કરે છે ને પૂજનીય બને છે.

જ્યાં સહિષ્ણુતા ને સંયમ છે, ત્યાં જીવન ઊર્ધ્વગામી બને છે; આત્માનો વિકાસ થાય છે અને અનેકનો ઉપકારી બની શકે છે. પ્રભુની ઓળખ—તેની સમજણ માનવમાં અનેકવિધ સદ્ગુણો વિકસાવે છે. માનવ પોતાને સમજી, આવેલ દુઃખો તે કર્મોનો પરિપાક છે, તેમ માની તે શાંતિથી સહન કરે છે. તેથી તેનો વિકાસ થતો જાય છે.

આમ સહિષ્ણુતા ને સંયમ જીવનરથનાં બે પૈડાં છે, જેથી જીવન ઉચ્ચ પરમ પદે સરળતાપૂર્વક પહોંચી શકે છે.

✘ | સહિષ્ણુ મૂર્તિ

સરોવર કિનારે પક્ષીયુગલને જોતાં પવનજ્યને અંજના પ્રત્યે કરેલ અન્યાય સમજાય છે. પોતાની ભૂલ લાગે છે. તેથી રાત્રે યુદ્ધમેદાનમાંથી ઘેર આવે છે ને સવાર પડતાં પહેલાં તે ચાલ્યો બાય છે. જતાં જતાં તેણે પોતાની મુદ્રિકા અંજનાને આપી. ઘરમાં કોઈને પવનજ્ય આવ્યાની ખબર ન પડી. વખત જતાં અંજનાના સગર્ભાના ચિહ્ન પ્રગટ થયાં. સાસુને તેના ચારિત્ર અંગે શંકા પડી—તેમને થયું અંજનાના દોષથી જ પવનજ્ય ૨૨ વર્ષથી જોલાવતો નથી.

આ રીતે અંજનાને કલંકિની માનીને તેને પિયર ધકેલે છે. ગામલોકો તેના પ્રતિ તિરસ્કાર વરસાવે છે. તે થાકીને, હારીને પિતાને ત્યાં બાય છે. ત્યાં પણ તે જ હાલ! માતાપિતા અંજનાને સંઘરવા તૈયાર નથી. ભાઈ કહે છે કે, “એક આંગળીએ સાપ કરડ્યો હોય તો આપણે તે આંગળી કાપી નથી નાખતા?”—પણ માઆપ તે સાંભળવા—સમજવા તૈયાર નથી. તેમણે કહ્યું : ‘અંજના આપણી છે, પણ કલંકિતા બન્યા પછી આપણા ઘરમાં તે ન જોઈએ.’

અંજના ભાવ્યમાં માનતી હોવાથી ભાવ્ય સામે લડે છે અને જંગલમાં ચાલી બાય છે. માણસ ઉપવાસ કરી શકે

પ્રેરણા

છે, પણ અપમાન સહન કરી શકતો નથી.

જંગલમાં ક્ષણકૂલ ખાઈને તે જીવન ગુબરે છે. ત્યાં એક દિવસ વિદ્યાચરણ મુનિનાં દર્શન થાય છે. મુનિ તેને ધર્મલાલ આશીર્વાદ આપે છે, અને મુનિને પોતાના કર્મ વિશે પૂછે છે. મુનિ આર જ્ઞાનના જ્ઞાતા છે. દીકરીની માફક અંજના ગુરુની આગળ પોતાનું હૈયું ઝોલે છે.

ભયંકર રોગવાળાને સ્પેશિયાલિસ્ટ ડોક્ટરનો જરૂર પડે છે; તેમ કષાયવાળાને અને વ્યસનીને ગુરુની ખૂબ જ જરૂર પડે છે.

અંજના દુઃખી ખૂબ થઈ છે, અને તે હૃદય ઝોલીને પોતાના દુઃખની વાત ગુરુને કહે છે તથા કહે છે : 'દુનિયામાં મારું કોઈ નથી.'

ગુરુ : 'એવું ઝોલો નહીં, આ હરણાં, સસલાં, પશુ-પક્ષીઓનું અહીં કોણ છે? આપણે એકલા આવ્યા, એકલા જવાના છીએ. આત્મા એકલો છે, માટે, તમે ચિંતા ન કરો. તેમ જ તારાં બધાં દુઃખોને દૂર કરનાર પુત્ર તને જન્મશે.'

સત્યનો સૂર્ય કદી આથમતો નથી, પણ થોડું દુઃખ આવતાં આપણે આપણું લેવલ ગુમાવી બેસીએ છીએ.

ગુરુ કહે છે : 'તમારો પુત્ર પાંચ લવથી આરાધના કરતો કરતો આવે છે અને આ જ લવે મોક્ષે જનારો છે.'

પ્રેરણા

આથી અંજનાને ઘણા સંતોષ થયો. ત્યાર પછી તેણે પોતાના દુઃખનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે ગુરુએ કહ્યું : ‘અશુભ કર્મોને લીધે જ તમારે દુઃખ સહન કરવું પડ્યું.’

અંજના : ‘એ કેવી રીતે ?’

ગુરુ : સાંભળ, પૂર્વે કનકરાય રાબને લક્ષ્મીવતી અને કનકોદરી બે રાણી હતી, લક્ષ્મીવતી અતિ સુંદર હોવાથી કનકોદરી તેની ઈર્ષ્યા કરે છે. ‘રાબ લક્ષ્મીવતીને વધુ ચાહે છે.’ એમ તેના મનમાં થયા કરતું. તેથી તે લક્ષ્મીવતીને હેરાન કરવા ડગલે ને પગલે પ્રયત્ન કરે છે.

પ્રભુની સેવા અને પતિની સેવા-એ જ લક્ષ્મીવતીના મુખ્ય આદર્શો હતા. ભગવાનની ભક્તિ ભાવપૂર્વક કરતી. ભગવાન વિના તે ક્ષણભર રહી શકતી નથી. તેને હેરાન કરવા કનકોદરી ભગવાનને ઉકરડામાં સંતાડી દે છે. તે ભગવાન ૨૨ ઘડી ઉકરડામાં રહે છે.

પછી ગુરુ કહે છે : ‘હે અંજના ! તે કનકોદરીને છવ જ તું છે અને તેં પ્રભુની પ્રતિમાને વિયોગ લક્ષ્મીવતીને ૨૨ ઘડી સુધી કરાવ્યો, તેથી આ ભવમાં તમને તમારા પતિને ૨૨ વર્ષનો વિયોગ થયો. હવે તેનો અંત આવી રહ્યો છે, માટે દુઃખને આપનાર પોતાનાં જ કર્મો છે.’

અંજનાએ પોતાના દુઃખમાં હિંમત રાખી. નવ માસ પૂર્ણ થતાં નદી કિનારે વૃક્ષ નીચે બાળકનો જન્મ થયો. આ બાળક ચરમશરીરી અને મોક્ષે જનાર આત્મા હતો.

પ્રેરણા

આવા નિર્જન જંગલમાં અંજના તેનો જન્મ મહોત્સવ કેવી રીતે ઉજવી શકે ? તેથી તે નિરાશ થાય છે ને રડે છે.

તે રડતી હતી ત્યારે પ્રતિસૂર્ય ત્યાંથી પોતાના વિમાનમાં પસાર થાય છે, સ્ત્રીના રડવાનો અવાજ સાંભળી નીચે આવ્યા. અંજનાને મળ્યા અને વાતચીતમાં જણાયું કે અંજનાના તે મામા હતા. તે પોતાના વિમાનમાં બધાને લઈ જાય છે. વિમાનમાં તોરણો ઘણાં હોવાથી બાળક કૂદા-કૂદ કરતાં વિમાનમાંથી પડી જાય છે, પણ જીવતું રહે છે, ૨૨ વર્ષના સંયમ પછીનું આ બાળક હતું. જેવી છીપ તેવું મોતી હોય છે, તેજસ્વી માતા સમાન તેજસ્વી બાળક છે.

આ બાળુ પવનંજય યુદ્ધમાંથી ઘરે આવે છે, એટલે અંજનાને મળવા તેના મહેલમાં જાય છે. ત્યાં અંજના ન હોવાથી મા પાસે જાય છે. ‘અંજના ક્યાં ?’ એમ પૂછે છે એટલે માને આશ્ચર્ય થાય છે. પવનંજયને અંજનાની અવગણનાની ખબર પડે છે. તેની શોધમાં જીવન ખરી નાખે છે અને મુસીબતના ઢગ ઓળંગ્યા પછી અંજના મળે છે અને છેલ્લે જીવનને સંયમ માર્ગે વાળે છે.

✘ | સમાધિ

“ શિષ્ટ માણસો અશિષ્ટ ખાતા નથી ” એમ મદન-રેખાએ પોતાના જેઠ મહિરથને કહેવડાવ્યું તથા કહ્યું : “ આ જીવે અનંતા ભવો કામ અને અર્થની પાછળ વેડફી નાંખ્યા, પણ આત્મા અમર ન બન્યો. જો એક ભવ પ્રભુની પાછળ વાપરીએ તો એક ભવમાં સુક્રિત મળી જાય.”

આહાર, નિદ્રા, ભય, મૈથુનની ક્રિયા તિયંચ કરે છે. તે ક્રિયા આપણે કરીએ છીએ. ઘડપણમાં આપણે વિચાર કરીએ છીએ કે યૌવનમાં મેં મારું શરીર લોગમાં વાપર્યું, તેના કરતાં પ્રભુભક્તિમાં વાપર્યું હોત તો મને મોક્ષ મળી જાત.

કામની ખાતર, ધનની ખાતર કુટુંબને છોડી દઈએ છીએ, પણ એક વર્ષ પ્રભુ થવા માટે વાપરીએ તો જીવન ધન્ય થઈ જાય છે. સંસારની માયામાં પાણી વલોવીએ છીએ. યુવાનીને કામમાં અને ઘડપણને અર્થમાં વાપરવાનાં નથી. વૃદ્ધ માણસને કામ છોડતો નથી. મહિરથના મનમાં કામ જાગેલો છે, તેથી મદનરેખાને મેળવવા તે કાવાદાવા કરી રહ્યો છે.

એક વાર મદનરેખા અને તેનો પતિ યુગબાહુ લતા-

ત્રેરણા

મંડપમાં સૂઈ ગયાં છે; ત્યારે મહિરથે વિચાર કર્યો કે યુગ-
બાહુને મારી નાખું તો જ મહનરેખા મને મળે. આમ
વિચારીને યુગબાહુને ખંજર મારીને મહિરથ ચાલ્યો ગયો.
મહનરેખાએ જોયું કે પોતાના પતિ અલ્પ સમયના મહેમાન
છે, તેથી તેણે પોતાની ફરજ અદા કરી. યુગબાહુના આત્માને
આત્મધ્યાનમાંથી ધર્મધ્યાનમાં લાવવા પ્રયત્ન કર્યો.

પાપી આત્મા પણ નવકારમંત્રનું સ્મરણ કરે તો તે
સદ્ગતિ પામે છે, માટે જીવનભર નવકારમંત્રને સ્મર્યા
કરવાનો છે. યુગબાહુને લાગ્યું : “હું તો એકલો આવ્યો
છું ને એકલો જવાનો છું. માટે મૈત્રી ભાવનાથી મારે જવું
ઉત્તમ છે. યુગબાહુની છેલ્લી ક્ષણ મહનરેખાએ સુધારી
લીધી.

યુગબાહુનો આત્મા દેહ છોડી ચાલ્યો ગયો. મહન-
રેખાના હૈયામાં દેવ, ગુરુને ધર્મ હતાં; તે ઘર છોડી ચાલી
નીકળી.

મહનરેખા ગર્ભવતી હતી. સમય થતાં બાળકનો
જન્મ થયો.

આ સમયે મહનરેખા વિચારે છે કે રૂપ અને અર્થમાં
માણસ આત્માને ભૂલી જાય છે, અને ન કરવાનાં કામ કરી
નાખે છે. મહનરેખાને થયું કે આ રૂપથી મેં શું શું
ગુમાવ્યું? પતિને ગુમાવ્યો, ઘરને છોડ્યું અને ભાઈએ

પ્રેરણા

ભાઈને મારી નાખ્યો !

નવપ્રસૂતા મહનરેખા મહાસતીજી નવબતશિશુને વૃક્ષ-પત્રમાં લપેટી વૃક્ષ નીચે સૂવડાવી મહાસતીજી નિકટવર્તી જળાશયે શરીરશુદ્ધિ, વસ્ત્રશુદ્ધિ કરવા ગયાં. ત્યાં તોફાની હાથી આવ્યો ને મહનરેખાને સૂંઢમાં લઈને ચાલ્યો બધ છે, ત્યારે મહનરેખા ‘અરિહંત, અરિહંત’નું સ્મરણ કરે છે. તે સમયે મહિરથ વિદ્યાધર ત્યાંથી પસાર થાય છે, તે મહનરેખાને બચાવે છે. મહનરેખાને જોતાં મહિરથના મનમાં કામ બગી બધ છે.

વિદ્યાધરે હાથીના ભયમાંથી મહનરેખાને બચાવી. હવે મહનરેખાને કામના ભયમાંથી મહિરથને બચાવવાનો છે.

મહનરેખાને પોતાના રૂપથી ગૌરાજ્ય આવી ગયો. પોતાનું રૂપ, તેને વિરૂપ લાગ્યું.

વિદ્યાધરનો કામજ્વર જ્ઞાનીની વાણીથી ઊતરી બધ છે. મહનરેખા વિદ્યાધરને પૂછે છે કે મારા પુત્રનું શું થયું ? તેણે કહ્યું કે મિથિલા નગરીનો નિઃસંતાન રાજા તેને લઈ ગયો છે અને ત્યાં પ્રેમથી રાણી તેને ઉછેરે છે.

જે સ્ત્રીને પોતાનાં બાળક, પતિ, ઘર ગયાં હોય તે ખૂબ દુઃખી દુઃખી થઈ બધ છે. છેવટે વિદ્યાધરને કહે છે કે, “મને જાત્રા કરવા નંદીશ્વર ક્ષીપ લઈ બવ.”

પ્રેરણા

મહનરેખા ને મહિરથ બન્ને ગુરુને વંદન કરવા બંધ છે, ત્યારે ગુરુ તેમના મનના ભાવ બાણી બંધ છે, તેથી ગુરુએ પ્રહ્લચર્યનો મહિમા સમજાવ્યો. દુનિયામાં કોઈ સિદ્ધિ મેળવવી હોય તો પ્રહ્લચર્યનું પાલન કરવું જોઈએ. તેની અસર વિદ્યાધર પર સારી થઈ ને જાગ્યા ત્યારથી સવાર ગણી તેણે ગુરુની પાસે પ્રહ્લચર્ય વ્રત લીધું.

વિવેક

આ જીવન નાશવંત છે. માટે જીઠો, જાગો અને ચેતી જાગો. હજી બાજી હાથમાં છે. સંસારમાં સારજૂત તેવા ધર્મની આરાધના કરો, પાપથી પાછા હડી જાય અને પુણ્યકાર્યમાં આગળ વધો, અલ્પ જીવનમાં જે મેળવવાનું છે તે મેળવી લો. આયુષ્ય અલ્પ છે. ક્યારે મરી જઈશું તેની ખબર નથી. માટે કાલે કરવાનું આજે અને આજે કરવાનું અત્યારે જ.

✘ | તૃષાત્યાગ

સંસાર એ તો તૃષા છે. તે તૃષા સંસારની વૃદ્ધિ કરાવે છે. તૃષાની તૃપ્તિ માટે પ્રભુના પ્રેમપીયૂષની જરૂર છે. તે પામવા માટે આ મહામૂલો મનુષ્યલવ મળ્યો છે, અને આત્મકલ્યાણની બધી સામગ્રી આપણને મળી ગઈ છે, છતાંય મનુષ્યલવને પસ્તીની માફક વેડફી રહ્યા છીએ. જો આ લવની લબ્યતા નહીં સમજાય તો આત્માની દિવ્યતા પ્રાપ્ત નહીં થાય. પૂર્વ સંચિત પુણ્યથી જે પ્રાપ્ત થયેલ છે, તેને અધમ કાર્યોમાં ખર્ચી નાખવાનું નથી.

સુલસાના બધા પુત્રો મરી ગયા છતાં દુઃખી થયા વગર પ્રભુ મહાવીરનાં દર્શન કરવા ગઈ. તે માનતી હતી કે ‘જે છોડવાનું છે, તે છૂટી ગયું છે, જે પોતાનું છે, તે કદી જતું નથી અને જે જાય છે, તે મારું નથી’ આવા જ્ઞાનને કારણે તે વંદનીય-પૂજનીય બની. આવા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે જ્ઞાનચક્ષુની જરૂર છે. આ માટે એકાંતમાં પોતાના આત્માની સાથે વિચારણા કરવાની છે. વાસના, અસંયમ અને કામ-વિષયને દબાવવાના નથી, પણ તેમને સમજાવવાના છે, તેમને ત્યાગના રાહે લઈ જવાના છે. ત્યાગમાં જ સુખ સમાયેલું છે, વિષયોમાં સુખ નથી. જેમ જેમ દેવલોકમાં

પ્રરણા

ઉપર જઈ એ, તેમ તેમ દેહનો સ્પર્શ ચાલ્યો જાય છે અને માનસિક સુખ વધતું જાય છે.

પહેલા બાર દેવલોક પછી નવ ઐવેક, પાંચ અનુત્તર અને તેના ઉપર સિદ્ધ શિલા છે. ચૌદ રાજલોકનો ભાગ ભલેલા ને બે હાથ કેડે દીધેલા હોય તેવા મનુષ્ય આકારનો છે. મોઢામાં પાંચ અનુત્તર છે અને મસ્તક ઉપર સિદ્ધ શિલા છે.

પહેલા બે દેવલોકમાં પલ્યોપમ અને સાગરોપમોનું આયુષ્ય હોય છે, ત્યાં મનુષ્ય કરતાં સુખ અને સ્પર્શ અત્યધિક શ્રેષ્ઠ હોય છે. ત્રણથી પાંચ દેવલોક સુધી સ્પર્શ નથી, ત્યાં દષ્ટિથી જ સંતોષ થાય છે.

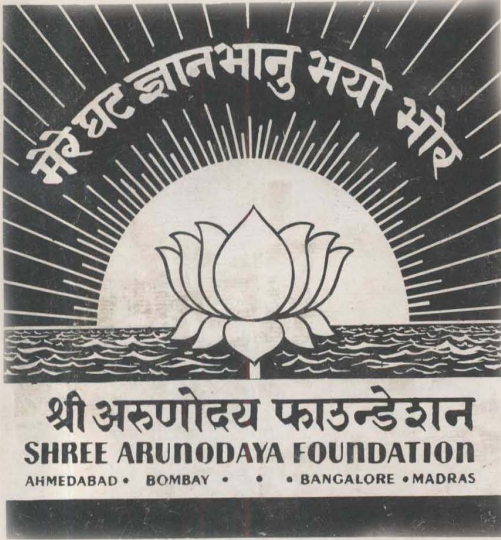
છઠ્ઠા ને સાતમા દેવલોકમાં વાતો અને દષ્ટિથી જ સંતોષ થાય છે. આઠમા દેવલોકમાં દેવીના સંગીતથી સંતોષ થાય છે. પછીના દેવલોકમાં આમાંનું કંઈ પણ હોતું નથી.

ઐવેકમાં જ્ઞાનીઓનાં વચનોની વિચારણા હોય છે. અનુત્તરમાં તેત્રીસ સાગરોપમ જ્ઞાનીનાં વચનોમાં અને વચનોના રાગમાં પસાર થઈ જાય છે. પુણ્યાનુબંધી પુણ્ય આવતાં ત્યાગદશા વધતી જાય છે, અને ત્યાગમાંથી જ સાદુ સુખ દેખાય છે. ત્યાગમાં મનને વાળવાતું છે, કેળવવાતું છે ત્યાગમાં તૃપ્તિ છે, ત્યાગમાં મુક્તિ છે. સંસ્કાર સારાં કરી પહેરવામાં નથી, પણ ત્યાગમાં છે.

પ્રેરણા

આજે લોકો પંસાથી, સત્તાથી, લાગવગથી, રૂપથી બધાને માપી રહ્યા છે. પણ તેમાં સત્ય કે સત્ત્વ નથી. સાધર્મિક વાત્સલ્ય પાછળ ત્યાગની લાવના રહેલ છે. પરિશ્રુની તૃષા પાછળ માનવી દોડ્યા કરે છે. તે તૃષાનો ત્યાગ કરવા માટે આ છે. સાધર્મિક વાત્સલ્યમાં કોઈ મોક્ષે જનાર આત્મા જમી જાય તો જીવન ધન્ય બની જાય. માનવમાં માનવતા છે, દિવ્યતા છે, પવિત્રતા છે. તે દિવ્યતાથી તેને તથા જગતને જોવાનું છે. ચંદન સ્વનો ત્યાગ કરે છે, તે સુગંધ ને શીતળતા અર્પે છે. જ્યારે ત્યાગનો પરિપાક ઉત્તમ હશે, તે તે ત્યાગીની મહેક ચોતરફ ફેલાશે. અને ત્યાગી આગળ લોગી નમે છે; માટે આ ભૌતિક સંસારમાં માનવીને અનેક પ્રકારની તૃષા હેરાન કરે છે, તેને તપાવે છે, તરફડાવે છે અને જીવનને વૃથા ને વ્યાધિમય બનાવી મૂકે છે. અનેક બંગડીનો અવાજ રાજવીને શૂળ જેવો લાગતો હતો. તેનો ત્યાગ થવાથી શાંતિ લાગી. તે પાંચ ઈંદ્રિયોના વિષય-કષાયની તૃષા નાબૂદ થશે, તે ઉપર સંયમ આવશે તે ધીરે ધીરે વિકારોનો, વિકલ્પોનો ત્યાગ થશે અને જીવન પ્રકાશ પંથે ચિહુરી દિવ્યતાનો આસ્વાદ અનુભવશે.

मुद्रक :

हेमांग प्रिन्टर्स

डिवापन्ना इन्डस्ट्रीयल एस्टेट, गोरगांव (पूर्व), मुंबई-४०० ०६३.